

**SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA PERSPEKTİFİNDE
SANAYİYE ENTEGRE OLMUŞ TARIM SATIŞ
KOOPERATİFLERİNİN EKONOMİK
KALKINMAYA ETKİLERİ**

Duygu TULGAR

Doktora Tezi

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. E. Recep ERBAY

İkinci Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Burçin BAŞARAN

2021

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

**SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA PERSPEKTİFİNDE SANAYİYE
ENTEĞRE OLMUŞ TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİNİN
EKONOMİK KALKINMAYA ETKİLERİ**

Duygu TULGAR

TARIM EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN: Prof. Dr. E. Recep ERBAY
İKİNCİ DANIŞMAN: Dr. Öğr. Üyesi Burçin BAŞARAN

TEKİRDAĞ-2021

Her hakkı saklıdır.

ÖZET

Doktora Tezi
SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA PERSPEKTİFİNDE SANAYİYE ENTEGRE OLMUŞ
TARIM SATIŞ KOOPERATİFLERİNİN EKONOMİK KALKINMAYA ETKİLERİ

Duygu TULGAR

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. E. Recep ERBAY
İkinci Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Burçin BAŞARAN

Günümüzde ekonominin tarım, sanayi ve hizmet kesimleri birbirlerine neden ve sonuç ilişkileri ile bağımlıdır. Bir ülkede ya da bir ülkenin herhangi bir bölgesinde gelişmeden bahsedilmesi ancak tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin uyumlu bir tarzda sunulmasıyla mümkündür. Ülkelerin ekonomik olarak kalkınması için, o ülkede tarıma gereken önemin verilmelidir. Ekonominin temelini oluşturan tarım ve sanayi sektörleri paralel gelişim göstermelidir. Çünkü, ülkelerin ekonomik gelişmeleri için sanayi ve tarım sektörlerinin birbirleri ile entegre olması gereklidir. Sürdürülebilir kalkınmanın dengeli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için tarım ile tarıma girdi sağlayan ve tarımsal ürünleri değerlendiren taraflar arasında da iyi bir iş birliği olmalıdır. Bu çalışmanın amacı, sanayiye entegre olmuş tarım satış kooperatiflerinin mevcut yapısını ortaya koyarak, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesindeki katkılarına ilişkin bulgulara ulaşmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın problem cümlesi, araştırma sanayiye entegre tarım satış kooperatifleri sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirme de katkı sağlayabiliyor mu? Problem cümlesinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Bu çalışmada kullanılan araştırma yöntemi, birincil veri kaynaklarının elde edilmesinde nitel araştırmalarda veri toplamanın mülakat olan tekniğidir. Bu amaçla, Trakya Birlik, Marmarabirlik ve Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği ile görüşülmüştür. Bu üç kooperatifin seçilmesinin nedenleri, bu kooperatiflerin tüketiciler tarafından bilinirliği, ürün çeşitliliğinin fazlalığı, tarım sanayi entegrasyonunu sağlamış olmaları, ihracat yapmaları, piyasada etkin markalara sahip olmaları ve Türkiye'nin ilk 500 sanayi kuruluşu arasında yer almalarıdır. Sonuç olarak, üreticiden tüketiciye, ham üründen mamül ürüne kadarki her aşamada sağladığı yararlarla, kırsal alana yaydığı tesislerle, yarattığı istihdam olanağı ve kırsal alanda tuttuğu nüfusla, buna ilave olan günün ekonomik şartlarına uygun olarak alınacak iyileştirme tedbirleri ile kooperatifler kırsal sanayi, kırsal istihdam ve kırsal kalkınma için iyi bir model olabilecek niteliktedir.

Anahtar kelimeler: Tarım, Sanayi, Entegrasyon, Kooperatifçilik, Sürdürülebilir Kalkınma

2021, 126 sayfa

ABSTRACT

PhD Thesis

THE EFFECTS OF INDUSTRY INTEGRATED AGRICULTURAL SALES COOPERATIVES FROM THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT PERSPECTIVE

Duygu TULGAR

Tekirdağ Namık Kemal University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Agricultural Economics

Supervisor: Prof. Dr. E. Recep ERBA
Second Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Burçin BAŞARAN

Today, agriculture, industry and service segments of the economy are dependent on each other by cause and effect relationships. Talking about development in a country or in any region of a country is only possible if the agriculture, industry and service sectors are presented in a harmonious style. For the economic development of countries, the necessary importance should be given to agriculture in that country. The agriculture and industry sectors, which form the basis of the economy, should show parallel development. Because, for the economic development of the countries, the industrial and agricultural sectors must be integrated with each other. In order to achieve a sustainable development in a balanced way, there should be a good cooperation between agriculture and the parties that provide input to agriculture and evaluate agricultural products. The aim of this study is to reveal the current structure of agricultural sales cooperatives integrated into the industry and reach the findings regarding their contribution to the realization of sustainable development goals. The problem sentence of the research is, can agricultural sales cooperatives integrated into the research industry contribute to achieving the sustainable development goals? The research method used in this study is the interview technique of collecting data in qualitative research in obtaining primary data sources. For this purpose, Trakya Birlik, Marmarabirlik and Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği were contacted. The reasons for choosing these three cooperatives are that these cooperatives are known to consumers, their product diversity is excessive, they have provided agricultural industry integration, they export, they have effective brands in the market and are among the top 500 industrial enterprises in Turkey. It can be a good model for rural industry, rural employment and rural development with the benefits it provides at every stage until the finished product, the facilities it spreads to the rural areas, the employment opportunities it creates and the population it keeps in the rural areas, and the additional improvement measures to be taken in accordance with the economic conditions of the day.

Key words: Agriculture, Industry, Integration, Cooperatives, Sustainable Development

2021, 126 pages

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ÇİZELGE DİZİNİ	v
SİMGELER ve KISALTMALAR	vi
TEŞEKKÜR	vii
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR ÖZETLERİ	7
3. MATERYAL VE METOT	13
3.1. Materyal.....	13
3.2. Metot.....	13
4. KOOPERATİFÇİLİK KAVRAMI	17
4.1. Kooperatifçilik Değerleri ve İlkeleri.....	17
4.2. Kooperatiflerin Sınıflandırılması.....	20
4.3. Tarımsal Kooperatifçilik Kavramı.....	35
4.3.1. Küçük Tarım İşletmelerinin Pozitif Yönleri.....	37
4.3.2. Küçük Tarım İşletmelerinin Negatif Yönleri.....	38
4.3.3. Küçük Tarım İşletmelerinin Negatif Yönlerinin Kooperatiflerle Giderilmesi.....	39
4.3.4. Tarım Kooperatiflerinin Sınıflandırılması.....	39
4.4. Tarım Satış Kooperatifleri.....	41
4.4.1. Tarım Satış Kooperatiflerinin Başarılı Olabilme Koşulları.....	43
4.4.2. Tarım Satış Kooperatiflerinin Üst Örgütlenmeleri.....	44
4.4.3. Dünyada Tarım Satış Kooperatifleri.....	45
4.4.4. Türkiye’de Tarım Satış Kooperatifleri.....	51
5. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA	60
5.1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı.....	60
5.2. Sürdürülebilirlik Kavramının Gelişimi.....	60
5.3. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri.....	62
5.4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde Kooperatiflerin Katkısı.....	67
6. TARIM SANAYİ ENTEGRASYONU	81
7. TARIM SANAYİ ENTEGRASYONUNDA KOOPERATİFLERİN ROLÜ	85

8. ARAŞTIRMA BULGULARI	87
9. SONUÇ ve ÖNERİLER	115
KAYNAKÇA.....	120
EKLER	128
ÖZGEÇMİŐ	129

ÇİZELGE DİZİNİ

Çizelge 4.1.	Tarım satış kooperatiflerinin gelişme durumu	53
Çizelge 4.2.	Tarım satış kooperatifleri birlikleri kooperatif, ortak ve personel sayıları	56
Çizelge 4.3.	Birliklerin satın aldığı ürünler ve bölge rekoltesindeki alım payları	57
Çizelge 4.4.	Birliklerin faaliyet ana ürünleri, faaliyet merkezi ve faaliyet gösterilen il sayısı	57
Çizelge 4.5.	Birliklerin işletmeleri ve bağlı ortaklıkları	58
Çizelge 4.6.	Tarım satış kooperatifleri ve birliklerine ait markalar	59
Çizelge 8.1.	Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği	101
Çizelge 8.2.	Tariş zeytin ve zeytinyağı birliğinin iller bazında zeytinyağı alımları	102
Çizelge 8.3.	Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği bağlı ortaklıkları.....	102
Çizelge 8.4.	Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği iştirakleri ve bağlı menkul kıymetler	102
Çizelge 8.5.	Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği son 5 yıllık rekolteye göre alımlar	103
Çizelge 8.6.	Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği son 5 yıllık birliğin yurt içi satış durumu (miktar)	103
Çizelge 8.7.	Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği yurt içi satışlar toplamı	104
Çizelge 8.8.	Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği yurt içi ve yurt dışı satışlar toplamı	104
Çizelge 8.9.	Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği son beş iş yılında dağıtılan aynı yardımlar	105
Çizelge 8.10.	Trakya birlik kooperatif ve aktif ortak sayısı.....	106
Çizelge 8.11.	Trakya birlik yıllar itibariyle rafine yağ-margarin satışları	106
Çizelge 8.12.	Trakya birlik yıllar itibariyle ortaklarına sunduğu tarımsal girdiler	107
Çizelge 8.13.	Trakya birlik iştirakler	107
Çizelge 8.14.	Trakya birlik son 10 yıl ayçiçek alım miktarı ve tutarı.....	108
Çizelge 8.15.	Marmarabirlik kooperatif ve aktif ortak sayısı	109
Çizelge 8.16.	Marmarabirlik iller bazında alımlar	109
Çizelge 8.17.	Marmarabirlik zeytin çeşidine göre alımlar	109
Çizelge 8.18.	Marmarabirlik zeytin çeşidine göre satışlar	110

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CCA	: Kanada Kooperatifler Birliği
CLUSA	: Uluslararası Yardım Kolu
COGECA	: Avrupa Birliği Tarımsal Kooperatifler Genel Komitesi
COPA	: Profesyonel Tarımsal Organizasyonlar Komitesi
COPAC	: Kooperatiflerin Tanıtımı ve Gelişimi Komitesi
ÇEK	: Çağdaş Eğitim Kooperatifi
DGD	: Doğrudan Gelir Desteği
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ICA	: Uluslararası Kooperatifler Birliği
ICFO	: Uluslararası Balıkçılık Kooperatifleri Örgütü
IDACA	: Tarımsal Kooperatifleri Geliştirme Enstitüsü
IHCO	: Uluslararası Sağlık Kooperatifleri Örgütü
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ISO	: Uluslararası Kalite Standartları
KOOP	: Kooperatif
NCBA	: ABD Ulusal Kooperatif İşletmeleri Birliği
OR-KOOP	: Türkiye Ormanlık Kooperatifleri Merkez Birliği
SSC	: İsveç Kooperatifler Birliği
SÜR-KOOP	: Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
TSK	: Tarım Satış Kooperatifi
TSKB	: Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı
UNIDO	: Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı
UZK	: Uluslararası Zeytin Konseyi
UZZK	: Uluslararası Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

TEŞEKKÜR

Doktora çalışmalarım boyunca yaptığım çalışmayla yakından ilgilenen, yaptığı önerilerle bana ışık tutan, konu ile ilgili bilgi birikimini benden esirgemeyen danışman hocam İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü İktisadi Gelişme ve Uluslararası İktisat Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. E. Recep ERBAY'a sonsuz teşekkür ederim.

Yaptığım bu çalışma boyunca her zaman bana destek olan Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ömer AZABAĞAOĞLU'na, Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Ahmet ATAKİŞİ'ye, Namık Kemal Üniveristesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Dr. Öğretim Üyesi Burçin BAŞARAN'a çok teşekkür ederim.

Hayatım boyunca her zaman yanımda olan, benden desteğinin hiç esirgemeyen ve bu çalışmanın veri toplama bölümünde de sürekli yanımda olan babam Celal TULGAR'a, çalışmanın her aşamasında benden desteklerini esirgemeyen annem Erengül TULGAR'a, tez çalışmam boyunca Amerika'da da olsa bana moral ve motivasyon kazandıran canım kardeşim Cenk TULGAR'a sonsuz teşekkür ederim.

Saha çalışmamda görüşme sorularımı büyük içtenlikle yanıtlayan, kıymetli vakitlerini ayırıp çalışmama katkı sunan, kooperatiflerin yönetim kurulu üyelerine çok teşekkür ederim.

Mayıs, 2021

Duygu TULGAR

1. GİRİŞ

Kooperatif, bireylerin kendi kendilerine yapamayacakları veya kendi aralarında yapmalarında yarar bulunan işleri güzel bir biçimde ve maliyet fiyatına yapmak üzere birbirleriyle dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini birleştirmeleridir. (Mülayim, 2019).

Kooperatifler, ortaklarını ortak bir ekonomik amaç için birleştirerek, onların ekonomik özgürlüklerini arttırmaktadır. Bu anlamdaki kooperatifçilik hareketi, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bütün ülkelerin sosyal ve ekonomik kalkınması için çok önemli rol oynamaya başlamış ve halen de bu oynadığı rol devam etmektedir.

Günümüzde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kooperatifçilik, önemli bir sosyal ve ekonomik hareket olarak kabul edilmekte, dünyada demokrasinin, çevrenin korunmasına ve istihdam yaratma, kaynakları harekete geçirme, yatırım oluşturma ve ekonomiye, sürdürülebilir kalkınma, yoksulluk ve açlıkla mücadeleye katkıları üzerinde durulmakta, ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınma ve gelişmelerinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Mülayim, 2019).

Atıl kaynakların aktifleştirilmesi, sermayenin tabana yayılması, avantajı olmayan kesimlerin kendini ekonomik ve sosyal güvenceye alarak ekonomiye dahil olması ve küçük girişimlerin birleşerek büyük girişimlere dönmesini sağlama noktasında kooperatifçilik en etkili girişim modeli olarak tüm dünyada öne plana çıkmaktadır.

Ekonomik ve sosyal hayatın birçok alanında, toplumun farklı ihtiyaçlarını karşılayabilen kooperatifçilik modeli, kamu ile özel sektör arasında üçüncü bir sektör olarak değerlendirilmektedir.

Uluslararası Kooperatifçilik Birliği'nin (ICA) verilerine göre, dünyada 2,6 milyon dolayında kooperatif bulunmaktadır. En güçlü 300 kooperatifin yıllık cirosu 2,1 trilyon dolardır ve bu tutar birçok ülkenin yıllık gelirinden çok daha fazladır.

Kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınma açısından önemi Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) yapmış olduğu açıklamada da şu şekilde belirtilmiştir: Kooperatiflerin çalışmalarında sosyal, ekonomik ve çevresel amaçları göz önünde bulundurdıkları, iş birlikçi oldukları, kısa vadeli çıkar peşinde koşmadıkları, uzun dönemli plan yaptıkları ve bu planları uyguladıkları görülür. Bunlar sayesinde kooperatifler, ekonomilerin gelişmesine ve yatırım

için daha fazla uygun ortam yaratılmasına yardımcı olurlar. Kooperatifler ayrıca yoksul kesimide güçlendirerek eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına katkıda bulunurlar (ILO, 2014).

17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefinde kooperatiflerin rolüne değinecek olursak, kooperatiflerin asıl görevi yoksulluğu gidermektir. Sürdürülebilir Kalkınmanın birinci hedefi de yoksulluğa son verebilmektir. Dünyanın pek çok ülkesinde yoksullar kooperatifleri kendileri için bir çözüm aracı olarak görmektedir. Kendi kendine yardım için üreticilerin bir araya gelmesi, yoksullar için birlikte çalışmanın bir yoludur. Kooperatiflerin, dayanışma yoluyla yoksul halkın zorluklarını yenmede ve örgütlenerek harekete etme konusunda bilinçlenmelerini sağlamaktadır.

Açılığa son olarak belirtilen ikinci sürdürülebilir kalkınma hedefinde son yıllarda giderek artan gıda israfına değinilmektedir. Nedeni ise bugün insanın tüketimi için ürettiği gıdanın üçte biri kaybolmakta ya da israf edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bu kayıplar depolama, ulaşım, işleme ve paketleme sırasında meydana gelmektedir. Gelişmiş ülkelerde ise beğenilmeyen kalitede gıda statüsünde atılmakta ya da kayba uğramaktadır. Bugün kooperatifler dağıtım kanallarındaki gıda kayıplarının önlenmesi için, öncelikle tarladan fabrikaya kadar olan ulaşımında olan kayıpları en aza indirmek için işletme tesislerini yerelleştirmelidir. Dağıtım kanallarının kısaltılmasında tüketim kooperatifleri etkin rol oynamaktadır. Tüketim kooperatifleri, üretici ile nihai tüketici arasında gerekli olmayan araçları yok ederek temel tüketim mallarına daha düşük fiyatla erişilmesini sağlamaktadır.

Sağlıklı bireyler olan üçüncü sürdürülebilir kalkınma hedefinde amaç herkesin yeterli seviyede sağlık hizmeti alabilmesi amaçlanmaktadır. Bugün devletler bu hizmetleri beklenen seviyede ve kalitede yerine getirememektedir. Burada araya yeni kooperatif türleri arasında yer alan sağlık ve sosyal bakım kooperatifleri girmektedir. Ortaklarına ve içinde buldukları toplumun bireyelerine uygun koşullarda ve hijyenik şartlarda sağlık ve bakım hizmeti sunmaktadırlar.

Dördüncü sürdürülebilir kalkınma hedefi nitelikli eğitimidir. Kooperatifler dünyanın hemen her yerinde devam ettirdikleri kooperatifçilik eğitiminin yanında anaokulundan başlayarak her kademedede okullar açmaktadırlar. Bu kurulan kooperatif okulları sayesinde eğitimde fırsat eşitliği, eğitim kalitesinde yükselme ve şeffaf bir yönetim anlayışı benimsenmiştir.

Bir diğerk sürdürülebilir kalınma hedefi ise, toplumsal cinsiyet eşitliğidir. Gerek sosyal yaşamda gerekse iş dünyasında kadınların erkeklere kıyasla daha az temsil edildikleri ya da eşit haklara sahip olmadıkları toplumlarda kooperatifler bu eşitsizliğin azaltılmasında önemli rol oynamaktadırlar. Kooperatif ilkeleri arasında yer alan serbest giriş ilkesine istinaden kooperatife girişlerde kadın erkek ayrımı yapılmamaktadır.

Temiz su, hijyen ve halk sağlığı hedefinde ise, kooperatifler dünyanın pek çok yerinde kırsal kesimde yaşayan insanların içme ve sulama suyuna erişimde en etkili araç olarak kullanılmaktadır. Su kaynaklarından uzakta yaşayan topluluklar, hükümetlerin altyapı hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle su getirme ve sulama kooperatifleri kurarak bu ihtiyaçlarını gidermektedirler.

Erişilebilir ve temiz enerji hedefinin konusu, bugün dünyada her beş kişiden birinin elektriğe erişimi bulunmuyor. İklim değişikliğinin en önde gelen nedenlerinden biri olarak enerji tüketimi kabul ediliyor. Ancak yenilenebilir enerji kaynakları hem tükenmez hem de temiz enerji sağlama kapasitesine sahiptir. Dünya genelinde yenilenebilir enerjiden enerji üretiminin sadece %15'lik kısmı sağlanabiliyor. Yenilenebilir enerji sadece tükenmeyen kaynaklardan elde edilen bir enerji türüdür. Tükenmeyen enerji kaynakları olarak rüzgar, güneş, akıntı enerjisi, jeotermal, akıntı enerjisi gibi kaynaklar sayılabilir. Yenilenebilir enerji kooperatifleri de yeni nesil kooperatiflerdir. Örneğin rüzgar enerjisi kooperatifi yeni nesil enerji kooperatifidir.

İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme hedefinde ise, giderek artan işsizliği sonlandırmak için ilave istihdamlar yaratılmalıdır. İstihdam yaratma, açlıkla mücadelenin en etkili yoludur. Gelişmiş ülkelerde kooperatifler daha çok ortak sayısına sahiptirler ve daha çok istihdam yaratmışlardır.

Sanayi, inovasyon ve altyapı hedefinde, gelişmekte olan ülkelerde BM'e göre hemen hemen 2,5 milyon insan kanalizasyon ve tuvalet gibi sağlık hizmetlerinden, 2,6 milyar insan kesintisiz elektrik hizmetine ulaşamıyor. Kooperatifler, bu alanlarda ihtiyaç duyulan altyapı inşaatlarını üstlenebilmektedir. Konut yapı kooperatifleri bu alanlarda önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

Eşitsizliklerin azaltılması hedefinde ise, kooperatifler zaten kuruluşlarından itibaren sosyal adalet ve eşitlik konularına önem vermektedirler. Ekonomik bakımdan güçsüz insanların yaşam düzeylerini yükseltmeden eşitliğin sağlanamayacağına inanırlar.

Sürdürülebilir kent ve yaşam hedefinde, kooperatifler kentlerde ve kalabalık yerleşim yerlerinde yoksulların konut sahibi olmalarında ve yaşam kalitelerinin arttırılmasında konut yapı kooperatifleri olarak önemli görev üstlenmiştir.

Sorumlu tüketim ve üretim hedefinde, Kooperatifler sürdürülebilir üretim konusunda tohumluk ve bitki çeşitliliğinin korunması, hayvancılığın ve su ürünlerinin geliştirilmesi, tarım alanlarının, meralar ve ormanların korunması ve geliştirilmesi konularına da ağırlık vermektedir. Toplum yararını gözetme ilkesi doğrultusunda kooperatifler içinde buldukları toplumların sağlıklı bir çevrede yaşamalarına ve sağlıklı beslenmelerine katkıda bulunmaktadır.

İklim eylemi hedefi, kooperatifler tüm dünyada insanların iklim değişikliğine karşı mücadele ederken sürdürdükleri bazı örnekler şu şekildedir, Kanada da bir işçi kooperatifi, ortakları perakendecilere ve lokantalara taşınacak her şeyi bisiklet ile taşımaktadır. Yine ABD 'de bir işçi kooperatifi elektrikli arabalar kullanarak çevrenin ve temiz havanın korunmasına katkıda bulunmaktadır. Bu örnekler sadece birkaçıdır. Bu tarz kooperatiflerin sayısı oldukça fazladır.

Sudaki yaşam hedefi, okyanuslar dünyanın en büyük protein kaynağını oluşturmaktadır. Ayrıca üç milyar insanın ana besin kaynağı ve 200 milyondan fazla insana da istihdam sağlamaktadır. Diğer taraftan, balıkçılığa verilen mali destek bazı balık türlerinin hızla yok olmasına yol açmakta, küresel balıkçılığı, balık kaynaklarını ve bağlantılı iş olanaklarını kurtarma çabalarını engellemektedir. Dünya çapında örgütlenmiş balık kooperatifleri, balıkçıların yaşam kalitelerinin iyileştirilmesi ve balıkçılık kooperatif örgütleri ile çeşitli sorunlar üzerinde çalışma yapmaktadır.

Karasal yaşam hedefi, dünya genelinde her yıl yok olan ormanlık alanlar, geçimini ormandan sağlayan yaklaşık 1,6 milyar insan için tehdit kaynağıdır. Ayrıca ormanlar canlı türleri içinde birer yuvadır. 2,6 milyar insanda yaşamını tarım aracılığı ile devam ettirebilmektedir. Ormanları korumak ve ormanla iç içe yaşayan insanların yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla ormancılık kooperatifleri kurulmuştur. Ormanların sürdürülebilirliğinde en büyük etken, yerel halkın ve kooperatiflerin ormanları korumasındaki çabalarıdır.

Barış ve adalet hedefi, kooperatifçiliğin temelinde zaten barış, dayanışma ve adalet yatmaktadır. Kooperatifler içinde buldukları toplumlarda demokrasinin gelişmesine,

eşitsizliklerin ve ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına, insan haklarına saygı duyulmasına önemli katkılarda bulunmaktadır.

Son hedef olarak hedefler için ortaklık, kooperatifler geliştirmekte olan ülkelerde yaşam düzeyinin yükseltilmesi, bulaşıcı hastalıklarla daha etkin mücadele edilmesi, gençlere istihdam yaratılması gibi konularda diğer sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışma içerisinde.

Türkiye ekonomisinde tarım sektörü büyük bir paya sahiptir. Ülke ekonomisine olan katkıları arasında, işletmelerin ham madde ihtiyaçlarının karşılanması, zorunlu beslenme ihtiyacının sağlanması ve ulusal gelire olan katkılar sayılmaktadır. Diğer bir katkı olarak da tarım ürünlerinin ihracatı söylenmektedir. Tarım sanayi sektörü arasındaki ilişki, ağırlıklı olarak tarım ürünlerinin sanayi sektöründe 'hammadde' olarak kullanılması ve tarım sektörünün de sanayi ürünlerini 'tarımsal girdi' olarak kullanmasıdır. Bu şekilde birbirlerini tamamlarlar (Gürler ve Kızılaslan, 2000).

Geri kalmış bir teknoloji ve geleneksel bir tarımsal üretim ile düşük verimlilik düzeyine sahip bir ülke için gelişmiş ekonomilerden bahsetmek imkansızdır. Modern tarım, yalnızca tarımsal üretimle uğraşmak değildir. Aynı zamanda tarımsal üretimin sınai ve ticari karakter kazanmasıdır. Bir ülke tarımı ne kadar hacimli ve istikrarlı bir şekilde sanayi sektörünün alıcısı ve satıcısı olabiliyorsa, sanayi kesiminde ortaya çıkan teknolojik ve yapısal değişimler tarım kesimi içinde belirgin bir üretim dinamizmi sağlayabilir. Diğer taraftan ekonomik kalkınmada tarımın ve sanayinin yan yana birlikte etkileşimleri sonucu gelişmeleri gerekli görülmektedir.

Kalkınmada, tarımsal kalkınma kooperatiflerinin önemi büyüktür. O yüzden bu kooperatifler en ücra kırsal alanlarda kurulurlar. Ama tarım satış kooperatifleri ilgili ürünün yetiştirildiği yerlerde ki genelde ilçe merkezlerinde kurulurlar. Tarım satış kooperatiflerinin ana amacı, çiftçilerinin ürünlerini faydalı biçimde değerlendirmek, iç ve dış pazarda değer fiyatına satabilmek ve tüketicilerin ödediği paranın olabildiğinde fazla kısmının çiftçinin cebine girmesini sağlamaktır. Ayrıca tarım satış kooperatifleri ve birlikleri üretimden tüketime kadar olan tüm süreçleri kapsadığı ve süreçlerdeki tüm artı değerlerinde içerde kalmasını sağladığı için kırsal alanda sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktadır (Mülayim, 2010).

Tez kapsamında Trakya Birlik, Marmarabirlik ve Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği gibi sanayiye entegre olmuş kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınmaya olan ekonomik etkileri incelenmiştir. Bu üç kooperatifi seçme sebeplerimiz, bu kooperatiflerin tüketiciler tarafından bilinirliği, ürün çeşitliliğinin fazlalığı, tarım sanayi entegrasyonunu sağlamış olmaları, ihracat yapmaları, piyasada etkin markalara sahip olmaları ve Türkiye'nin ilk 500 sanayi kuruluşu arasında yer almalarıdır.

Çalışma içeriği dokuz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümü giriş bölümü oluşturmaktadır. İkinci bölümünde konuyla ilgili bugüne kadar yapılmış olan çalışmaların özetine yer verilmiştir. Tezin yazılmasında kullanılan materyal ve metot üçüncü bölümde yer almaktadır. Dördüncü bölümde kooperatifçilik kavramına, kooperatifçilik değerleri ve ilkelerine, tarımsal kooperatifçilik kavramına, küçük tarım işletmelerinin pozitif ve negatif yönlerine, küçük tarım işletmelerinin negatif yönlerinin kooperatiflerle giderilmesi ve tarım kooperatiflerinin sınıflandırılması konularına değinilmiştir. Beşinci bölümde sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramına, sürdürülebilirlik kavramının gelişimine, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde kooperatiflerin katkısı açıklanmıştır. Altıncı bölümde tarım sanayi entegrasyonu hakkında bilgilere verilmiştir. Yedinci bölümde tarım sanayi entegrasyonunda kooperatiflerin rolü incelenmiştir. Sekizinci bölümde ise, araştırma bulgularına yer verilmiştir. Bu bölümde görüşülen kişilerin bilgi ve deneyimlerine odaklanılan sorular tercih edilmiş ve görüşmelerde bu sorular üzerinden gidilmiştir. Dokuzuncu bölümde, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR ÖZETLERİ

Bu bölümde tez çalışmasıyla ilgili yapılan bazı benzer çalışmalar kronolojik sıra ile özetlenmiştir.

Turan (2000), Tarım Sanayi Entegrasyonunda Kooperatiflerin Rolü ve Önemi adlı çalışmasında, tarıma dayalı sanayinin ekonomi içindeki önemi, entegrasyonun ortaya çıkaracağı faydalar ve tarım dışı kesimler arasındaki bağımlılık ortaya konulmuştur. Kooperatiflerin tarım sanayiye entegrasyonundaki rolüne değindikten sonra Türkiye’de tarımsal kooperatiflerin tarımsal sanayi alanındaki faaliyetleri ile dünyadaki örnekleri üzerinde durulmuştur.

Torunoğlu (2001), Sürdürülebilir Kalkınma Paradigması Üzerine Ön Notlar adlı çalışmasında, kalkınma, sürdürülebilir kalkınmanın sürdürülemezliği, küreselleşme ve çevre, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir çevre konularına değinilmiştir.

Demirbaş ve Tosun (2005), Türkiye’de Tarımın Sanayiye Entegrasyonu, Ortaya Çıkan Sorunlar ve Çözüm Önerileri adlı çalışmasında, tarım sanayi entegrasyonunun tarıma dayalı sanayiler açısından avantajlarına, buna bağlı olarak Türkiye’de de tarımın sanayi ile entegrasyonu ile ilgili çalışmalar ve bu çalışmaların neler olduğu ve tarım sanayi entegrasyonunda ortaya çıkan sorunlar ve bu sorunlara yönelik bazı çözüm önerilerine değinilmiştir.

Haseki M. (2007), Kooperatifçilik ve Pazarlama Anlayışı: Tarım Satış Kooperatiflerinin Pazarlama Faaliyetlerine Yönelik Tüketici Görüşlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma adlı çalışmasında, Çukobirlik’in uygulamakta olduğu pazarlama faaliyetleri hakkında ortak tüketicilerin görüşlerinin tespit edilmesidir. Elde edilen tüketici görüşlerinin, bu tüketicilerin gelir ve eğitim durumlarına göre nasıl farklılaştığı incelenmiştir.

Doğan (2009), Ekonomik Gelişme Sürecine Tarımın Katkısı: Türkiye Örneği adlı çalışmasında, Türkiye’nin ekonomik gelişme sürecinde tarımın yaptığı katkıların somut olarak ortaya konulmasını içermektedir.

Deller S., Hoyt A., Hueth B. and Stukel R. (2009), Research on The Economic Impact of Cooperatives adlı çalışmada, ABD kooperatif işletmeleri, bunların ABD ekonomisi için önemi veya Amerikan vatandaşlarının yaşamları ve işleri üzerindeki etkileri hakkında

kapsamlı bir ulusal düzeyde istatistik derlenmemiştir. Bu çalışma, ABD kooperatif işletmeleri tarafından hesaplanan ekonomik faaliyetin büyüklüğünü ölçmektedir. Kooperatif firmalarını tanımlamak için kullanılan yasal ve ekonomik özellikleri tanımlamakta, ABD ekonomisinin tüm sektörlerinde işbirliği faaliyetlerini ölçmek için kullanılan yöntemler; ve uygun verileri toplamak için geliştirilen yaklaşımlar bulunmaktadır. Ayrıca, ekonomik sektöre göre faaliyetlerinin kapsamını ve toplam gelir ve istihdam üzerindeki etkilerini ölçmektedir.

Aksu (2011), Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre adlı çalışmada, sürdürülebilir kalkınma, kalkınma-çevre etkileşim sürecinden bahsedilmiş, Türkiye'deki çevre politikaları ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisi analiz edilmiş, bölgesel kalkınma ve çevre konusu üzerinde durulmuştur.

Apaydın (2012), Türkiye'de Tarımın Sanayi İle Entegrasyonu Ortaya Çıkan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri adlı çalışmasında, tarım sanayi entegrasyonu ile ilgili sorunlar ve çözüm önerileri değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, tarım ve sanayi sektörü arasında entegrasyonun sağlanması ve etkin bir şekilde sürdürülmesinin zorunluluğu söylenmiştir.

Başaran, Birinci, Emiroğlu, Öz Saraç ve Uçan (2015), Yeniden Yapılanma Döneminde Kooperatifçilik adlı çalışmasında, yeniden yapılanma dönemlerinde kooperatifler için yaşanan zorluklardan ve faaliyetlerini sürdürebilmelerine imkan sağlayan gelişmelerden bahsedilmiştir.

Erbaş E. (2012), AB'ye Giriş Sürecinde Tarıma Dayalı Sanayi Ürünlerinde marka yaratma: Zeytinyağı Örneği adlı çalışmada, markalaşma konusu ele alınmış, tarıma dayalı sanayi ürünlerinde markalaşmanın önemini, zeytinyağı üzerinden incelenmiştir.

Abate G., Francesconi G. And Getnet K. (2014), Impact of Agricultural Cooperatives on Smallholders technical Efficiency: Empirical Evidence from Ethiopia adlı çalışmada, Etiyopya'dan gelen hane halkına anket verileri kullanılarak, tarım kooperatiflerinin küçük toprak sahiplerinin teknik verimliliği üzerindeki etkisini değerlendirmektedir. Kooperatif üyesi çiftçiler ve benzer bağımsız çiftçiler arasındaki teknik verimlilikteki ortalama farkı karşılaştırmak için eğilim skoru eşleştirmesi kullanılmıştır. Sonuç olarak, tarım kooperatiflerinin, üyelerin teknik verimliliğine önemli ölçüde katkıda bulunan destek hizmetleri sağlamada etkili olduğuna varılmıştır. Bu sonuçların, tarım kooperatiflerinin üretken girdilere erişimi kolaylaştırarak ve yayılma bağlantılarını kolaylaştırarak üyelerin verimliliğini artırdığı fikriyle uyumlu olduğu bulunmuştur. Bulgulara göre, tarımsal

kooperatiflere artan katılım, küçük ölçekli çiftçiler arasında verimlilik kazanımlarını daha da artırmalıdır.

Özçelik A. ve Güldal H. (2015), Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Küçük Tarım İşletmelerinin Dezavantajlarının Kooperatifleşme Yoluyla Giderilmesi adlı çalışmada, Türkiye’de küçük tarım işletmelerinin kooperatifler aracılığıyla nasıl giderilebileceği konusuna değinilmiştir. Türkiye ‘de tarımın sorunlarının çözümlenmesinde, köylüye pazara yönelik üretim yapan işletmeciliği benimsetmekte, tarımdaki pazar organizasyonu bozukluğunu gidermede, kırsal alanda refah düzeyinin artırılmasında güçlü tarım kooperatiflerinden yararlanılmasının önemi anlatılmıştır.

Bayaner A. ve Gülçubuk B. (2015), Kırsal Kalkınmanın Anahtarı: Kooperatifler adlı çalışmada, kooperatifçiliğin kırsal kalkınmaya olan katkıları dünya ve Türkiye örnekleri ile irdelenmiştir. Kırsal alanda yoksulluğun giderilmesinde kooperatifçiliğin öneminden, üreticilerin örgütlenmesi ve pazarda etkin bir konuma gelebilmesi için tüm gelişmiş ekonomilerde olduğu gibi kooperatifler olduğu belirtilmiştir.

Dursun M., Ekmen E. ve Cömert N. (2015). Küreselleşen Ekonomide Küçük İşletmelerin Teminatı: toplanarak, beraber hareket etmeleri, onlara piyasada sürdürülebilir, uzun soluklu bir güç vereceğinden, piyasada önemli bir rekabet gücüne sahip olmalarını sağlayacak bir kurumsal kapasite oluşturabileceklerini, kooperatifleşerek güçlerini birleştiren küçük çiftçiler, gelirlerini arttırmaya imkan tanıyacak fırsatları oluşturmanın yollarını hep birlikte bulacaklarına, bu sayede üretimini planlayarak, ürünü sözleşmeli bir şekilde pazarlayarak ve ürüne katma değer katarak çiftçi gelirini arttıracak rekabet gücüne ulaşacağı belirtilmiştir. Küreselleşmenin yarattığı baskıdan korunabilmenin en ideal yolunun kooperatifleşme konusunda toplumda farkındalığın artırılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Başaran H., Birinci S., Şener H., Özçağlar A. ve Zeyrek A. (2015), Yerel Dayanımdan Büyük İşletmelere (Yüzyıllık Geçmişle Tarım Satış Kooperatifleri) adlı çalışmada, geçmişte önemli ekonomik krizler ve siyasi müdahalelere rağmen yerel dayanışmayı ve küçük birikimleri büyük işletmelere dönüştürmeyi başaran tarım satış kooperatif birliklerinin, stratejik planlı ve profesyonel kişiler tarafından yönetim süreçlerinin başladığı günümüzde daha etkin ve başarılı sonuçlar almasının öngörüldüğü belirtilmektedir.

Akyel Y. (2015), Sosyal Politika Bağlamında Kooperatifçilik Hareketleri: Tekirdağ Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifi Örneği adlı çalışmada, 21. yüzyılda yaşanan değişim

ve dönüşümün yarattığı etkilerin olumsuz yanlarını giderme, olumlu yanlarını ise ortaya koyma ve tanıma fonksiyonu bulunan kooperatifçilik hareketi ve onun ortaklarına olan etkilerini ortaya koymaktadır. Tekirdağ Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifi ve onun ortaklarına yönelik mesleki, ekonomik, psikolojik, hukuki ve sosyal her türlü etkisi incelenmiştir.

Islam S., Mazarieges V., Nagarajan G. and Zaman L. (2015), Effects of Farmer Cooperatives on Expanding Agricultural Markets in Developing Countries: A Systematic Review adlı çalışmada, gelişmekte olan ülkelerdeki tarım kooperatiflerinin küçük ölçekli çiftçiler için , gelir, gelir ve fiyatlar; üretim ve verim; pazara erişim; tarım teknolojisinin benimsenmesi; arazi kullanımı, yüzölçümü ve kırpma düzeni; ve yoksulluk gibi etkileri üzerinde durulmuştur. Gelişmekte olan ülkelere kooperatif üyeliğinin gelir, üretim, pazara erişim ve yoksulluk gibi sonuçlar üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Reyhan H. ve Reyhan A. (2017), Ekolojik Krize Bir Çözüm Aracı Olarak Sürdürülebilir Tarım ve Kooperatif Örgütlenmesi adlı çalışmada, kooperatif örgütlenme ile sürdürülebilir tarım arasındaki bağlantıları açıklamaktadır. Ekolojik krizin görünümü ve nedenleri üzerinde durulmuştur.

Oğuz H. ve Mete O. (2017), Kooperatiflerde Markalaşma ve Tüketici Kooperatif Ürünleri İlişkisi: Torku Örneği adlı çalışmada, kooperatif markaları içinde bilinirliği olan Torku ve tüketici-kooperatif ürünleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Markalaşmış bir ürünün farklı olsun ya da olmasın tüketiciler için diğer ürünlerden daha üst pozisyonda olduğu belirtilmiştir.

Güreşçi (2017), Türkiye’de Kooperatiflerin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri Üzerine Düşünceler adlı çalışmada, kooperatifçiliğin Türkiye’de yeterince ve istenilen ölçüde gelişme göstermediği, bunun temelinde hukuki, ekonomik, eğitim gibi sorunların olduğu ve sorunların üzerinde durularak kooperatifçiliğin Türkiye için öneminin tam olarak ortaya konulması ile bu sorunlara bütüncül bir yaklaşımla çözüme kavuşturulmasının önem arz ettiği belirtilmektedir.

Köse E. VE Özbuğday F. (2017), Tarımsal Kooperatiflerin Dönüşümünde Son Aşama: Yeni Nesil Mega Kooperatifçilik adlı çalışmada, kooperatifçiliğin tarihsel gelişimi verildikten sonra, geleneksel kooperatifçilik ve yeni nesil kooperatifçilik tanımları üzerinde durulmuş, aralarındaki benzerlikler ve farklar ortaya konulmuş, bu değişim ve gelişimin getirdikleri

doğrultusunda yeni nesil mega kooperatifçiliğe giden yolda ne gibi gelişmeler olduğu saptanmaya çalışılmıştır.

Zeyrek A. ve Ültanır M. (2017), Sürdürülebilir Kalkınma İçin Çiftçiliğin Özendirilmesinin ve Tarımsal Örgütlenmenin Önemi: Türkiye'deki Kooperatifçilik Uygulamaları adlı çalışmada, sürdürülebilir kalkınma için çiftçiliğin teşvik edilmesi ve tarımsal örgütlenmenin önemi, Türkiye'deki kooperatifçilik uygulamaları ele alınarak değerlendirilmiştir.

Doğan N. Ve Ersoy Y. (2017), Zeytin ve Zeytinyağı Alan Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinde VZA ile Etkinlik Ölçümü: Marmarabirlik örneği adlı çalışmada, zeytin ve zeytinyağı alan tarım satış kooperatifleri birliklerinden olan Marmarabirlik'in etkinlik düzeyinin VZA yöntemi kullanılarak belirlenmesi amaçlanmıştır.

Oğuz H. ve Mete O. (2017), Kooperatiflerde Markalaşma ve Tüketici Kooperatif Ürünleri İlişkisi: Torku Örneği adlı çalışmada, kooperatif markaları içinde bilinirliği olan Torku ve tüketici-kooperatif ürünleri içindeki ilişki incelenecektir. Torku, temel pazarlama stratejileri olarak Retro pazarlama, etkinlik pazarlama ve bayilik sistemini kullandığı belirtilmiştir. Ayrıca bununla birlikte, sosyal medya ve reklam faaliyetleri, sosyal sorumluluk faaliyetleri, mağazalaşma ve sponsorluk anlaşmaları gibi pazarlama araçlarından da faydalandığı söylenmiştir.

Ma W. and Abdulai A. (2017), The Economic Impacts of Agricultural Cooperatives on Smallholder Farmers in Rural China adlı çalışmada, Çin'in Gansu, Shaanxi ve Shandong eyaletlerinde elma üreten 481 hanede yapılan bir ankette elde edilen verileri kullanarak kooperatif üyeliğinin elma fiyatı, brüt gelir, çiftlik karı ve yatırım getirisi dahil çiftlik sonuçları üzerindeki etkisini incelenmiştir. Analizde, ortalama elma fiyatından, brüt gelirden, çiftlik kârından ve yatırım getirisinden daha düşük olan çiftçilerin kooperatif üyeliğini seçme olasılığının daha yüksek olduğunu öne süren negatif bir seçim yanlılığı belirlenmiştir. Kooperatif organizasyonunun elverişsiz koşullarda olan küçük ölçekli çiftçilere fayda sağlaması beklendiğinden, bu çıkarım çıkarılmıştır. Kalkınma programı tasarımcıları için bu analiz, küçük ölçekli çiftçilerin tarımsal ekonomik performansını artırmada tarım kooperatiflerinin hayati rolüne dair ampirik kanıtlar sağlamıştır. Sonuçların ortaya koyduğu gibi, elverişsiz koşullarda küçük ölçekli çiftçilerin tarım kooperatiflerine dahil olma olasılıkları daha yüksektir. Kooperatif örgütlenmesinin geliştirilmesi bu nedenle küçük toprak

sahibi çiftçiler için faydalıdır ve kırsal alanlarda daha adil ve sürdürülebilir bir tarımsal kalkınmayı teşvik etmektedir. Tarım kooperatifleri yakın gelecekte daha fazla kamu yatırımını ve rehberliğini hak ettiği ve uygulamada, bu tür bir organizasyonun gelişimi yaygınlaştırılarak teşvik edilebileceği belirtilmiştir.

Erkök S. (2018), Türkiye Şeker Piyasası İşleyişi Özelinde Bir Ekonomik Model Olarak Kooperatif: Tarım Sanayi Entegrasyonu ve Pankobirlik İncelemesi adlı çalışmada, kooperatifleşme ve tarım-sanayi entegrasyonunda kooperatiflerin rolü üzerinde durulmuştur. Ayrıca, şeker piyasasını düzenleme konusunda etkin rol oynayan Pankobirlik ele alınmıştır.

Karaman B. (2019), Tarım Satış Kooperatiflerinin İş Gücü Piyasası ve Sosyal Politika Üzerine Etkileri adlı çalışmada, tarım satış kooperatiflerinin buldukları bölgede özellikle ortaklarına ve çiftçilerine yönelik sosyal politikanın amaç edindiği birçok uygulamayı gerçekleştirdiği, kooperatif ortakları arasında birlik ve beraberlik duygularını arttırdığı, tarım ekonomisine katkı sağladığı ve tarımsal konularla ilgili eğitim ve bilgilendirme sağladığı, ayrıca tarım satış kooperatiflerinin buldukları bölgede istihdama niceliksel olarak fayda sağladığı belirtilmektedir.

Nleben B.S, Raji, Wale I. (2019), Impact of Agricultural Cooperative Societies on Farmers Productivity and Rural Transformation in Etche Local Government Area of Rivers State adlı çalışmada, Rivers Eyaleti Etche Yerel Yönetim alanında tarım kooperatifleri topluluklarının çiftçinin üretkenliği ve kırsal dönüşüm üzerindeki etkisini incelenmiştir. Araştırmanın temelini, Etche Yerel Yönetim Bölgesi'ndeki kayıtlı çiftçilerden rastgele seçilen toplam (50) toplamda yirmi (20) tarımsal kooperatif birliği üyesi ve otuz (30) tarım kooperatifleri topluluğuna üye olmayan kişi oluşturmuştur. Veri toplamak için kullanılan araç, çalışmanın dört amacına dayalı bilgileri ortaya çıkaran bir ankettir. Araştırma soruları ortalama ve standart sapma kullanılarak analiz edilmiştir. Hipotezler ise z-test istatistikleri kullanılarak test edilmiştir. Sonuç olarak, tarım kooperatifleri topluluklarının çiftçilerin gelirlerini, tarımsal ürün satış ve pazarlamasını artırdığı ve kırsal dönüşümü kolaylaştırdığı yönündedir. Çalışma, diğerlerinin yanı sıra, hükümetin, devlet sübvansiyonlarından yararlanmak için çiftçileri tarımsal kooperatif topluluklarıyla ilişki kurmaya teşvik etmesi gerektiğini tavsiye etmektedir.

3. MATERYAL VE METOT

3.1. Materyal

Araştırmada kullanılan bilgiler birincil ve ikincil veri kaynaklarından elde edilmiştir. Araştırmanın birincil verileri, ülkemizde sanayiye entegre olmuş tarım satış kooperatifleri arasında yer alan Trakya Birlik, Marmarabirlik ve Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği yöneticileri/yönetim kurulu üyeleri ile ulaşılabilenlerle yüz yüze görüşme sağlanmış, yerinde incelemeler yapılmış ve ilerleyen dönemlerde gerekli görülen ek bilgiler içinde elektronik haberleşme yöntemleri ile veriler sağlanmıştır.

Bu üç kooperatifin seçilmesinin nedenleri, bu kooperatiflerin tüketiciler tarafından bilinirliği, ürün çeşitliliğinin fazlalığı, Türkiye’de büyük sanayi işletmeleri arasında yer almaları ve tarım sanayi entegrasyonunu sağlamış olmalarıdır.

Tezin ikincil veri kaynaklarını, bu konuda yapılmış çalışmalar, Birliklerin 2017/2018 yılı faaliyet raporları, kitaplar ve literatür taraması yoluyla elde edilen veriler oluşturmaktadır. Ayrıca konu ile ilgili resmi internet sitelerindeki bilgilerden de yararlanılmıştır.

3.2. Metot

Birincil veri kaynaklarının elde edilmesinde kullanılan metot, nitel araştırmalarda veri toplamanın mülakat (görüşme) olan tekniğidir. Nitel araştırma, sosyal olguları bağlı oldukları ve içinde yer aldıkları ortamda doğal görünüşleriyle gözlem, görüşme ya da belgeleri değerlendirmek yoluyla bilgi edinme ve bu bilgileri analiz ederek kuram geliştirmedir. (İslamoğlu ve Alnıaçık, 2019).

Görüşme, sözlü iletişim kurarak veri toplamayı amaçlayan bir yöntemdir. Görüşme yöntemi, insanların davranışlarında etkili olan etmenlerin neler olduğunu ortaya çıkarmada kullanılan bir veri toplama yöntemidir. (Karasar, 2005)

Görüşme, insanların zihinlerinde ve kalplerinde olanları ortaya çıkarmak için kullanılan en önemli veri toplama yöntemidir. (Balcı, 2004)

Görüşme, iletişim kurulan bireyin araştırılan konu hakkında duygu, düşünce ve inançlarının neler olduğunu ortaya çıkartmaktır. (Çepni, 2005)

Görüşme yönteminde, söylenen fikirlerin yüzeysel anlamları yanında gerçek anlamları ortaya çıkarmak mümkündür. (Karasar, 2005)

Görüşmede vücut dili ve ses tonu sorulara verilen cevapların değerlendirilmesinde araştırmacıya ipuçları sağlayabilir. Ayrıca, araştırmacı karşısındaki kişinin bu sorulara ne kadar ciddi cevaplar verdiğini anlayabilir. Bu durumda, araştırmacı bu noktalara yoğunlaşmış daha gerçekçi bilgilere ulaşmak için başka sorular sorabilir. (Karasar, 2005)

Görüşme yönteminde sorulabilecek soru türleri aşağıda açıklanmıştır:

- a) Yapılandırılmış Görüşme: Daha önceden planı en ince ayrıntısına kadar düşünülüp hazırlanan ve bu plana birebir uyarak yapılan görüşme türüdür. Burada sorulacak sorular önceden hazırlanır. Katılımcıların verdiği cevaplar hemen kayıt altına alınır.
- b) Yarı yapılandırılmış görüşme: Bu görüşmelerde, araştırmacının elinde hazır bir plan ve sorular bulunur. Fakat araştırmacı gerek gördüğünde, görüşmenin gidişatına göre bazı düzenlemeler ve değişiklikler yapabilir.
- c) Yapılandırılmamış görüşme: Bu tür görüşmelerde, araştırmacı görüşeceği kişinin özelliklerine göre hazırlık yapar ve kafasında hangi konularda bilgi alacağını tasarlar. Fakat soracağı soruları genelde yazılı hale getirmez ve görüştüğü kişinin durumuna göre değişiklikler ve farklılıklar yapabilir. Daha çok sohbet havasında yapılan görüşmelerdir.

İyi bir görüşmenin hazırlanabilmesi ve yürütülmesi için aşağıdaki sıralamalar dikkate alınmalıdır:

- a) Çalışmanın amacının belirlenmesi
- b) Örneklerin seçilmesi
- c) Görüşme formatının oluşturulması
- d) Görüşme sorularının geliştirilmesi
- e) Görüşme yapılacak kişilerin belirlenmesi ve planlanması
- f) Görüşmenin yapılması
- g) Görüşmede toplanan verilerin analizinin yapılması (Ekiz, 2003)

Görüşme yönteminin güçlü yönlerini, ilk olarak hazırlanan sorularda esneklik, sorulara verilen cevaplarda oranının yüksek olması, yüz yüze yapılması sebebiyle sadece sözel değil

fiziksel davranışlarında görülebilmesi, sorulacak sorulara verilen cevaplar neticesinde sıralamanın değiştirilebilmesi, anlık verilen tepkileri kaydedebilme ve derinlemesine bilgi edinebilme olarak sıralanabilir.

Görüşme yönteminin zayıf yönleri ise, öncelikle daha maliyetli olması, seyahatlerde daha fazla zamana ihtiyaç duyulması, verilen cevabı yanlış anlama veya yorumla, kişinin bu görüşme için gerekli olan zamana sahip olma güçlüğü, görüşmeyi yapacak kişinin belirli bir kişi olmasındaki veri alma zorluğu ve görüşülecek kişilerden alınacak randevulardaki güçlükler sayılabilir.

Yapmış olduğumuz görüşmelerde sorulacak soruların niteliği, değişik açılardan ele alınmıştır. Öncelikle ana konu ile ilgili bir soru sorulmuş, daha sonra alınan yanıtı göre, daha ayrıntılı bilgi edinmek için ikinci soru ve gerekli ise onunda altında yatanı öğrenmek için diğer sorular sorulmuştur.

Görüşmede genel sorular yerine görüşülen kişinin bilgi ve deneyimine odaklanan sorular tercih edilmiştir. Soruların yönlendirici ve çok boyutlu olmamalarına dikkat edilmiştir.

Görüşmelerde aşağıdaki sorular sorulmuştur:

1. Birliğiniz hakkında kısaca bilgi verir misiniz? (Birliğin kuruluş amacı nedir? Birliğin ortaklara sağlamış olduğu faydalar nelerdir?)
2. Birliğinizde tarım ürününün sanayi ürününe dönüşmesi nasıl gerçekleşmektedir?
3. Tarım Sanayi entegrasyonunda birliğinizin rolü nedir?
4. Marka bilinirliğinizle ilgili neler söylemek istersiniz?
5. Tarım Sanayi Entegrasyonu açısındanbirlik olarak iştirakleriniz/sahip olduğunuz tesisler ve işletmeler hakkında bilgi verir misiniz?
6. Birliğinizin sürdürülebilir kalkınmaya etkileri / katkıları nelerdir?
7. 2017-2018 iş yılındaki faaliyet rakamlarınız hakkında bilgi alabilir miyim?

Sorulan tüm sorulara detaylı cevaplar alınmış ve tezin araştırma bulguları bölümünde detaylı olarak cevaplara yer verilmiştir.

Yapmış olduğumuz görüşmeler, üç kooperatifle yapıldığı için aslında vaka analizine de girmektedir. Vaka analizi, çeşitli araştırmalar sonucu yapılan analizlerle vakanın durumunu ortaya koyan bir tür çalışma metodudur. Ayrıntılı ölçme ve değerlendirme sonucunda varılan çok geniş bir araştırma alanını, kolayca anlaşılabilir ve araştırılabilir hale indirmek için

kullanılan bir çalışmadır. Vakalardaki konular belli bir kişiye, şirkete veya iş koluna ait olmayabilir. Vaka çözümleri sadece tek bir çözümden oluşmaz ve her zaman kesin bir yargı içermez. Aynı verilerin farklı yorumları olabilir. Ancak uygulamaya konulacak çözüm yöntemi genellikle koşulların iyileşmesini sağlayacak ve daha kolay uygulanabilecek olan yöntemdir.

İyi bir vaka analizi için, vakanın mevcut durumuna göre uyarlanıp, çözüm önerileri üretilmesi ve uygulama planının eyleme aktarılması için öncelikle gerçekleştirilecek çalışmadaki verilerin bulunması gerekir. Konu hakkında detaylı verilere sahip olunmalıdır. Veriler olmadan bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Ayrıca, çalışma için konu ile ilgili makale, kitap ve farklı dökümanlar bulunmadıkça iyi bir vaka analizi yapabilmek söz konusu değildir.

Vaka analizinin aşamaları şöyle belirtebiliriz:

1. Vaka çalışması yapacak kişi veya kişilere karar verilmeli ve böylelikle ekip oluşturulmalıdır.
2. Sektör, firma ve alan konusunda bilgiler verilmeli, metin sunulmalıdır.
3. Vaka metni ve sorular iyice okunup anlaşılmalıdır.
4. Vakadaki önemli konular birebir belirlenmelidir.
5. Problem belirlenmelidir.
6. Probleme bağlı kalınp amaç ve hedef belirlenmelidir.
7. Elde edilen tüm veriler ve istatistikle ilgili bilgiler ortaya konulmalıdır.
8. Bulunan çözüm önerileri açıklanmalıdır.
9. Alternatif çözüm önerileri üretilmelidir.
10. En uygun çözüm seçilmelidir.
11. Problemin çözümü ve sonuçla ilgili sunum yapılmalıdır.
12. Geri bildirim alınarak kritiği yapılmalıdır.

Vaka analizinin faydaları için şunları belirtebiliriz, öncelikle analizi yapılan sektörü, firmayı ve firma yetkililerini yakından tanıma fırsatı sağlar, kişisel ve akademik gelişime katkı sağlar, analiz yapma yeteneğini geliştirir, teorik bilgileri pratiğe ne kadar akatarabileceğinizi ölçmeyi sağlar, problem çözme yeteneğini geliştirir, stres ve zaman yönetimi yeteneklerini geliştirir.

4. KOOPERATİFÇİLİK KAVRAMI

Uluslararası Kooperatifler Birliği (International Cooperative Alliance – ICA) ‘nın tanımına göre, kooperatifler, ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilattır. (ICA, 2018).

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu 2004 yılında 5146 sayılı yasa ile değiştirilmiş 1. Maddesin de şöyle tanımlanmıştır: Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik çıkarlarını ve özellikle meslek veya geçimlerine ait ihtiyaçlarını işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara kooperatif denir.

Kooperatif, ortaklarını bir ekonomik amaç uğruna birleştirmek suretiyle onların ekonomik bağımsızlık ve özgürlüklerini arttırmaktır.

Bugün, kooperatifçilik gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, önemli bir ekonomik ve sosyal hareket olarak görülmektedir. Dünya’da çevrenin, demokrasinin ve barışın korunmasına, sürdürülebilir kalkınmaya, yoksullukla mücadeleye, istihdam yaratmaya, yatırım oluşturma ve ekonomiye katkıları üzerinde durulmakta, ülkelerin sosyal ve ekonomik gelişmelerinde önemli bir araç olarak kullanılmaktadır.

4.1. Kooperatifçilik Değerleri ve İlkeleri

Kooperatifler, kendi içinde birbirine yardım, sorumluluk, demokrasi, eşitlik, adalet ve dayanışma gibi temel değerleri üzerine kurulurlar.

Kooperatifler, kooperatif değerlerine sahip çıktıklarını aşağıdaki ilkeleri uygulayarak sergilerler.

Kooperatif ilkeleri son olarak 1995 yılında İngiltere’nin Manchester kentinde toplanan ICA tarafından belirlenmiş olup 7 tanedir. İlkeler şunlardır:

- 1) Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi
- 2) Ortağın Demokratik Yönetimi İlkesi
- 3) Ortağın Ekonomik Katılımı İlkesi

- 4) Özerklik ve Bağımsızlık İlkesi
- 5) Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme İlkesi
- 6) Kooperatifler Arası İş Birliği İlkesi
- 7) Toplumsal Sorumluluk İlkesi

Bu ilkeler kooperatifin temelini oluşturmaktadır ve birbirleriyle sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Biri göz ardı edildiğinde, tüm ilkelerin değeri azalır. Bu sebeple bir kooperatif değerlendirilirken bir ilkeye göre değil, bütün ilkelere göre değerlendirilir. (Mülayim, 2019).

1. Gönüllü ve Serbest Giriş İlkesi: Bu ilkeye göre, kooperatifler gönüllü kuruluşlardır. Kooperatif ortaklığının sorumluluklarını kabul eden herkese herhangi bir ayırım gözetilmeksizin açıktır. (ICA, 1995).

Kısaca, kooperatifler gönüllü kuruluşlardır. Kimse bir kooperatife girmek için zorlanamaz, ancak kendi istekleriyle gönüllü olarak ortak olabilirler. Kooperatifler sadece kooperatif hizmetlerinden yararlanabilecek kimselere açıktır.

Kooperatif ortaklığı da, kooperatif ortaklığının sorumluluğunu kabul eden kimselere serbesttir. Ayrıca bu ilkeye göre, hiç kimse idari ve yasal yollardan doğrudan veya sosyal ve politik baskılarla dolaylı olarak bir kooperatife girmeye zorlanamaz. Bir kişinin bir kooperatife girme kararı, kooperatifin kendisine sağlayacağı yararları değerlendirmesi sonucunda kendisince verilmiş olmalıdır. Aynı şekilde, kooperatif hizmetlerine ihtiyaç duymadığı zaman kooperatiften çıkmakta serbest olmalıdır. Yönetim kararı ile kooperatiften çıkabilirler.

2. Ortağın Demokratik Yönetimi İlkesi: Bu ilkeye göre, kooperatifler, politika oluşturma ve karar verme konularına aktif olarak katılan ortaklar tarafından yönetilen demokratik kuruluşlardır. Kooperatiflerde yönetime seçilen kadın ve erkek yöneticiler ortaklara karşı sorumludurlar. Birim kooperatiflerde ortaklar bir ortağa bir oy şeklinde hakka sahiptir. Kooperatif üst örgütleri de demokratik bir biçimde örgütlenmişlerdir. (Mülayim, 2019).

Kooperatiflerin demokratik kuruluşlar olması sebebiyle, kooperatiflerin yönetim ve denetimi, ortaklar tarafından demokratik bir biçimde yapılmaktadır. Yönetime seçilen tüm yöneticiler, kooperatifin asıl sahibi olan ortaklara karşı sorumludurlar ve her zaman hesap vermek durumundadır. Ortaklar, seçilmiş olan yöneticilerini eleştirebilir ve gerektiğinde onları değiştirebilirler.

Bu ilkenin en önemli tarafı, birim kooperatiflerde ortakların eşit oy hakkına sahip olmalarıdır. Kooperatif genel kurulunda bir ortak yalnız bir oy hakkına sahiptir. Ayrıca bu ilkenin diğer bir önemli tarafı kooperatifleri sermaye şirketlerinden ayıran niteliklerinde en önemlilerindedir.

3. Ortağın Ekonomik Katılımı İlkesi: Ortaklar kooperatifin sermayesine eşit şekilde katılırlar. Ayrıca, demokratik olarak kooperatifin sermayesini kontrol ederler. Kooperatifin ortak mülkiyetinde, kooperatif sermayesinin en az bir bölümü bulunmaktadır. Ortaklar, kooperatife ortaklık koşulu olarak yatırdıkları ortaklık paylarına karşılık, eğer faiz veriliyorsa, sınırlı oranda bir faiz alırlar. (Mülayim, 2019).

Ekonomik boyutlu bir ilke olması sebebiyle kooperatifin ekonomik yönünü düzenlemektedir. 1966 ilkelerinden, ‘sermayeye sınırlı faiz verilmesi’ ile ‘risturn verilmesi’ ilkelerinin birleştirilmesinden oluşmuştur. Bu nedenle, yeni bir ilke değildir. Eski iki ilkenin birleştirilerek yeniden düzenlenmesidir. Bu ilkeye göre sermaye, kooperatifin patronu değil, hizmetlisidir. Kooperatifler, kişilerin gereksinimlerini gidermek için vardır. İşte bu nedenle, bu ilke ortakların kooperatiflerine nasıl yatırım yapacaklarını ve sağlanan işletme fazlasının nasıl paylaşılacağını göstermektedir. Bu sayede, ortaklar kooperatifin sermayesine adil bir biçimde katılmış olurlar.

Kooperatif sermayesinin en az bir bölümü, kooperatifin ortak mülkiyetinde olup, bu bölüm, hiçbir şekilde ortaklara dağıtılamaz. Bu şekilde yapılmasının amacı, kooperatifin uzun vadeli varlığını sürdürmesini sağlamaktır.

4. Özerlik ve Bağımsızlık İlkesi: Kooperatifler, bağımsız kuruluşlardır ve yönetim ortaklar tarafından yapılır. Kooperatifler, devlet ve diğer kuruluşlarla anlaşma ve iş birliği yapmaları veya sermayelerini dış kaynaklardan sağlamaları durumunda, bütün bu ilişkilerini, kooperatiflerinin özerkliğine ve ortakların kooperatiflerini demokratik olarak yönetmelerine bir zarar getirmeyecek bir biçimde yürütürler. (Mülayim, 2019).

5. Eğitim, Öğretim ve Bilgilendirme İlkesi: Kooperatifler, ortaklarına, seçilmiş yöneticilerine ve personeline, kooperatiflerin gelişmesine katkıda bulunabilmeleri için eğitim ve öğretim imkanı sağlarlar. Kooperatifler, kooperatifçiliğin yapısı ve yararları hakkında genel kamuoyuna özellikle de gençleri ve toplumun kamuoyu önderlerini bilgilendirirler (Mülayim, 2019).

Bu ilke, kooperatiflerde eğitim, öğretim ve bilgilendirmenin önemi üzerinde durmaktadır. Özellikle az gelişmiş kooperatifçilik eğitimi ülkelerde kooperatifçiliğin gelişmesi için büyük önem taşımaktadır.

6. Kooperatiflerarası İşbirliği İlkesi: Kooperatifler, ortaklarına daha etkin bir biçimde hizmet edebilmek ve tümüyle kooperatifçilik hareketini kuvvetlendirebilmek için diğer kooperatiflerle yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde iş birliği yaparlar (Mülayim, 2019).

Kooperatifler kendi içlerinde birleşerek, iş birliği yaparak veya müşterek yatırımlarda bulunarak veya birbirleriyle alışveriş yaparak amaçlarına uygun olarak özgürce faaliyet gösterebilirler.

Bu ilke kooperatiflerin hem mal ve hizmet sağlayan işletmeler olduğunu, hem de kooperatiflerin ortaklarının birer sosyal kuruluş oldukları ve diğer kooperatif işletmeler ile birlikte çalışarak yaratılan faydanın daha geniş kesimlere ulaşacağı düşünülmektedir.

7. Toplumsal Sorumluluk İlkesi: Kooperatifler, içinde yaşadıkları toplumun sürdürülebilir kalkınması için ortaklarınca onaylanan politikalar aracılığıyla çalışırlar (Mülayim, 2019).

Bu ilke, 1995 kooperatif ilkeleri arasında tümüyle yeni olan tek ilkedir. Bu ilke ile, kooperatif tarafına, ortak çıkarların gözetilmesine ek olarak toplumsal sorumluluk da yüklenmiştir.

Ortaklarının gereksinimlerini ön planda tutarken, toplumun ve çevrenin korunması gibi sürdürülebilir kalkınma politikaları oluşturulmasına da katkıda bulunurlar.

4.2. Kooperatiflerin Sınıflandırılması

Kooperatiflerin sınıflandırılmaları farklı şekillerde olabilir. Mevcut sınıflandırmalarda faaliyet alanı, amaçlar, örgütlenme düzeyi, temel kooperatifçilik ilkelerinin uygulanması, organizasyon yapısı gibi ölçüler kullanılmaktadır. (Rehber, 2011)

Blankertz (1940) kooperatifleri, tüketim kooperatifleri veya satın alma kooperatifleri ve tarımsal pazarlama veya satış kooperatifleri olmak üzere iki ana gruba ayırmıştır.

(Blankertz 1940) Bu iki grup dışındaki kooperatifler ‘diğer kooperatifler’ başlığı altında toplanmıştır. Bu görüşle kooperatifler aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:

- Tüketim Kooperatifleri
- Tarımsal Pazarlama Kooperatifleri
- Diğer Kooperatifler
 - Tarımsal Satın Alma Kooperatifleri
 - Kredi Kooperatifleri
 - Sigorta Kooperatifleri
 - Yapı Kooperatifleri
 - Özel Hizmet Kooperatifleri
 - Üniversite Kooperatifleri
 - İşçi Kooperatifleri

ABD ‘de yapılan bir sınıflandırma da aşağıdaki gibidir: (Williamson, 1998)

- **Hizmet grubuna göre**, kooperatifler işçi, çiftçi, tüketici, balıkçı gibi birçok alanda faaliyet gösteren farklı gruplara hizmet eder. Buna göre kooperatifler, tüketim kooperatifleri, tarım kooperatifleri, kredi kooperatifleri, yapı kooperatifleri, taşıyıcılar kooperatifleri gibi farklı şekilde sınıflandırılabilir. Tarıma hizmet sağlayan kooperatiflerde genel olarak pazarlama, girdi sağlama ve hizmet kooperatifleri olarak adlandırılabilir.
- **Faaliyet düzeyine göre**, bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları yerel veya mahalli kooperatifler, kooperatif veya kooperatif birliklerinin oluşturdukları bölgesel kooperatifler, ulusal, uluslararası kooperatifler şeklinde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma şekli daha çok birinci derece ve ikinci derece kooperatifler olarak bilinmektedir. İkinci derece kooperatifler bazı kooperatifçiler tarafından ‘birlik’ kooperatif olarak değerlendirilmektedir. (Mülayim, 2003)
- **Faaliyet alanına göre**, hizmet, pazarlama, satın alma, pazarlık kooperatifleri vb.
- **Üyelik şekline göre**, yerel, federal, merkezi veya karma kooperatiflerdir.
- **Finansal yapısına göre**, sermayeli ve sermayesiz olarak ikiye ayrılırlar. Sermayeli olanlarında ortaklık sermayesi söz konusudur. Ancak genellikle ortakların kooperatiftan sermayelerini başkalarına aktarma ve çekmede sınırlamalar vardır. Üyelik ortaklık için yeterlidir. (Rehber, 2011)

Helm (1986) farklı bir kooperatif sınıflaması yapmıştır. Tarım kooperatifleri açısından üyelerinin ekonomik çıkarlarını kapsayan yerine getirdikleri fonksiyonlara göre iki sınıf olarak değerlendirmiştir. (Skoko, 2002)

- Üretime yönelik kooperatifler
- Yardımcı kooperatifler (pazarlama, girdi sağlama, kredi, sigorta, makine, sulama, toprak koruma ve kontrol, taşıma, elektrik sağlama ve muhasebe)

Muray (1983) kooperatifleri iki ana gruba ayırmıştır.

- Sermaye yaratan kooperatifler
- Özgün sermayeli kooperatifler (sermaye yoğun ve düşük sermayeli)

Birinci grup kooperatifler, sabit ve döner varlıklarını sürekli olarak artırmayı amaçlayan kooperatiflerdir. Ayrıca, ortak üyelik anlayışı içinde finansal gelişmeleri kontrol eden kooperatiflerdir. İkinci grup kooperatifler ise, üyeler tarafından kullanımla orantılı olarak finanse edilen özel ticari ve üretimle ilgili hizmetler sunan kooperatiflerdir. Bu hizmetlerin en düşük maliyetle gerçekleştirilmesi amaçlanır. Muray'a göre birinci grup kooperatifler de sermaye yoğun olup, üretim fazlalarını sermaye arttırmak amacıyla tutan ve dikey bütünleşme yoluyla da daha çok büyümeyi hedefleyen örgütlerdir. Bu ayrıma dayalı olarak, özgün sermayeli küçük ölçekli kooperatiflerin zaman içinde sermaye yoğun ve büyük ölçekli olma yönünde bir değişim sürecinde oldukları iddia edilmektedir. (Muray, 1983)

Barton (1989), kooperatiflerin sınıflandırılmasında, kooperatifçilik ilkelerinin uygulama durumlarına göre sınıflandırma yoluna gitmiştir. Buna sınıflandırmaya göre iki grup kooperatif vardır. Bunlar gerçek kooperatif ve kooperatif benzeri örgütlerdir. Gerçek kooperatifler, geleneksel kooperatifçilik ilkelerini benimseyip uygulayanlardır. Bu ilkeleri uygulamayanlar ise kooperatif benzeri olarak nitelendirilmiştir.

Barton tarafından yapılan diğer bir sınıflamada,

- Rochdale tipi
- Geleneksel
- Oransallık İlkeli
- Çağdaş İlkelere uyan kooperatifler

şeklindedir.

Birinci grup kooperatifler Rochdale ilkelerini tam olarak uygulayanlardır. Geleneksel kooperatifler, üyelerin eğitimi, peşin satış, politik ve siyasi tarafsızlık, cinsiyet eşitliği gibi ilkeler dışında temel ilkeleri kabul eden örgütlerdir. Üçüncü grup kooperatifler ise, oylama, sermaye sağlama ve gelir paylaşımında kooperatifle ilişkiye bağlı bir oransallığı temel alanlardır. İlkelerin uygulanmasında önemli farklılıklar getiren kooperatifler de dördüncü grup içinde düşünülmüştür. (Sokoko, 2002)

Diğer bir kooperatif sınıflandırması da geleneksel ve girişimci kooperatif sınıflamasıdır. (Karlson, 2005)

Geleneksel Kooperatif: Geleneksel kooperatifler, kooperatif ilkelerine uygun hareket ederler. Ayrıca, üyeler daha çok ürün vermeye teşvik edilirler. Üyelik de açıktır. Bu yapılarıyla ana politikaları, daha fazla katma değer yaratmaya yönelmeden, çok miktarda ürünü iyi fiyata satmaktır. Üyelik açık olduğu için yeni giren üye de kooperatif varlıklarına ortaktır.

Girişimci Kooperatif: Girişimci kooperatifler bireycidir. Ortaklık payları değerlendirildiği gibi alım-satım konu edilmiştir. Bu nedenle amaç bir anlamda sermayeye kazanç sağlamaya yönelmiştir. Söz konusu tarımsal pazarlama kooperatifi olunca, üyelerin ürün teslim hakları devredilebilir özellik taşır. Bu kooperatiflerde üye olmayan dış yatırımcılardan da sermaye sağlanır. Bu yapıları sebebiyle, kar ve pazar yönlü oldukları için daha çok ticari karakter kazanmıştır. Bu kooperatiflerde iç ve dış girişimci kooperatifler olarak sahiplik yapısına göre ikiye ayrılmaktadır. (Karlson 2005) Eğer sermaye üyelere ait ise kooperatifler iç girişimci, sermaye %50'yi geçmeyecek şekilde ise dış yatırımcı söz konusudur.

Kooperatif hareketinin başlangıcında küçük gruplar az sayıda insanla küçük bir bölgede, kooperatif çatısı altında birleşerek ortak sorunlarına çözüm bulmaya çalışmışlardır. Kişisel çıkar olmaksızın ortak sorunları temel almışlardır. Bu örgütlenmede birbirine yardım ve eşitlik düşüncesi gelişmiştir. (Nilsson, 1986)

İkinci Dünya savaşından sonra ortaya çıkan değişimlerle beraber kooperatifler de değişmeye başlamış ve geleneksel kooperatiflerin sosyallik özelliği giderek azalmıştır. Özellikle kooperatiflerde ölçek büyümesi, temel kooperatif ilkelerinden olan kendi kendini yönetme, ortak katılımı gibi nitelikleri tartışılır hale getirmiştir. (Grosskopf, 1986)

20. yüzyılın son çeyreğinde, sayıları artan ve bir örnekliliği bozulan üye yapısı, büyük sermaye gereksinimi olan, çok farklı faaliyetlerle uğraşan ve profesyonel yöneticilerle yönetilen kooperatif yapısını, geleneksel kooperatif tanımıyla açıklama olanağını ortadan kaldırmıştır. Bu nedenle kooperatifçiler sosyallik ilkesinden bir ölçüde vazgeçerek, bireysellik ve ortaklık normlarını kullanmaya başlamışlardır. Bu değerlendirmeye göre, sosyal dayanışmayı temel alan geleneksel yapı ile günümüzde giderek şirketleşen yapı arasında farklı yapıların oluştuğu görüşü ile üç tip kooperatif yapılanmasından söz edilmektedir. (Nilsson, 1986)

- Geleneksel kooperatifler
- Karma kooperatifler
- Pazara yönelik kooperatifler

Geleneksel kooperatiflere temel kooperatif değer ve ilkeleri dikkate alınarak değerlendirildiğinde, karma ve pazar yönlü kooperatifleri yozlaşmış kooperatif olarak değerlendiren görüşler vardır. (Nilsson, 1986) Karma ve pazar yönlü kooperatiflerde sosyallik azalırken, bireysellik ve ortaklık açısından farklılıklar söz konusudur. Pazar yönlü kooperatifler, piyasa ekonomisindeki bir şirketi hatırlatıcak ölçüde bireycidir. Öte yandan, karma kooperatifler, kamu kurumuna benzer şekilde kolektif olma niteliği taşırlar.

Cook (1995) yaptığı sınıflandırmada kooperatiflerin izledikleri stratejileri, taşıdıkları motivasyon, görev alanlarını dikkate almıştır. Buna göre ABD' deki tarım kooperatiflerini 5 gruba ayırmıştır.

- Kredi kooperatifleri
- Kırsal elektrik ve haberleşme kooperatifleri
- Yerel kooperatifler
- Çok amaçlı bölgesel kooperatifler
- Pazarlık kooperatifleri
- Pazarlama kooperatifleri

ABD' de ortaya çıkan iki ana kooperatif okulu temel alınarak, tarım kooperatifleri 6 geleneksel sınıfa ayrılmıştır. (Cook, 1995)

Tarım Kredi Kooperatifleri: 1916 tarihli Federal İşletme Kredileri Anlaşmasına göre 12 Federal Arazi Bankası, Tarım İşletme Kredileri sisteminin ana unsuruydu. Daha sonra benzer düzenlemelerle tarıma kredi sağlayan örgütler oluşturulmuştur.

Kırsal Altyapı Kooperatifleri: Kırsal elektrik ve telefon kooperatifleri sırasıyla 1936 ve 1949'da kurulmuştur.

Nourse I, Çok amaçlı yerel kooperatifler: Bunlar genellikle dane bitkiler ve yağlı tohumlar konusunda çalışan ölçek ve alan olarak oldukça geniş alana hitap eden ve tekelci muhataplarına karşı oluşan girişimlerdir.

Nourse II, Çok fonksiyonlu bölgesel kooperatifler: Hem girdi ve hem de ürün pazarlamada rol oynarlar. Bunlar genellikle merkezi veya federal düzeyde örgütlüdürler.

Sapiro I: Pazarlık kooperatifleridir.

Sapiro II, Pazarlama Kooperatifleri: Kar oranını ve pazar payını arttırmak amacıyla dikey bütünleşme yoluna giden, tek veya daha fazla ürünle ilgilenen pazarlama kooperatifleridir.

Bu altı tip kooperatif dışında, yeni nesil kooperatifler veya Sapiro III olarak isimlendirilen kooperatif yapılanması ortaya çıkmıştır.

Kooperatifler uzun süreler, 19. yüzyılın başlangıcında kabul edilen ilkelere bağlı kalarak hareket etmeye çalışmışlardır. Bu kooperatifler 'geleneksel' olarak isimlendirilmektedir. (Nilsson 1999) 1980'lerin başlarından itibaren yeni kurulan kooperatiflerde ve mevcutlarda yaşanan değişimlerle, özellikle tarım kooperatifleri farklı özellikler kazanmaya başlamışlardır. Bunlar için girişimci kooperatifler ' kavramı genel bir tanımlama olarak kabul edilmiştir. Bu şekilde yıllar süren geleneksel kooperatif anlayışı farklı şekilde 'girişimci kooperatif' modellerine dönüşmeye başlamıştır. 1997 yılında Avrupa Birliği 15 ülkesinde yapılan bir çalışmaya dayalı olarak dört farklı girişimci kooperatif modeli saptanmıştır. Nilsson (2001), kooperatif faaliyetlerinde üyelerin kooperatifin müşterisi ve yatırımcı olarak iki temel rolü olduğunu vurgulayarak bu rollere dayalı sorunları tartışma yanında, yine bunlara temel alan bir sınıflama yapmıştır. (Nilsson, 2011)

Geleneksel Kooperatifler: Üyenin müşterilik rolünün ağır bastığı kooperatifler.

Girişimci Kooperatifler: Bu tip yapılanmada üyenin müşterilik ve yatırımcı rolleri birlikte ağırlık taşımaktadır. Yeni nesil kooperatifler buna örnek olarak verilebilir.

Dejenere Kooperatifler: Bu yapıda her iki role de gereken önem verilmez. Bunlar varoluş nedeninden uzaklaşan ve etkin olmayan kooperatifler

Kooperatif niteliğini kaybedenler: Bu kooperatiflerde yatırımcı rolü öne çıkar ve kooperatif neredeyse sermaye şirketi yapısına dönüşür.

ABD’de 2009 yılında yayınlanan bir araştırmada kooperatif dört ana grup altında aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır. (Deller, 2009)

❖ Ticari Satış ve Pazarlama Kooperatifleri

- Tarımsal girdi temin ve pazarlama
- Biyo-yakıt
- Satış Mağazası
- El sanatları
- Diğer

❖ Sosyal ve Kamu Hizmeti Kooperatifleri

- Sağlık
- Çocuk bakımı
- Yapı
- Taşıma
- Eğitim

❖ Finansal Kooperatifler

- Kredi birlikleri
- Tarım kredi kooperatifleri
- Sigorta
- Kooperatif finansman

❖ Altyapı Hizmet Kooperatifleri

- Kırsal elektrik
- Kırsal telefon
- Su hizmetleri

Yukarıdaki sınıflamalardan da anlaşılacağı gibi geleneksel kooperatiflerde değişimler yaşanmaktadır. Daha çok tarımda sanayileşmiş ülkelerde ortaya çıkan bu değişimler bir

anlamda organizasyonel yenilikler olarak nitelendirilmektedir. Bu yolla geleneksel olmayan kooperatif modelleri ortaya çıkmaktadır. ‘Mülkiyet Hakları’ açısından yaşanan değişimlerin ışığında, uygulamalardan yararlanılarak yapılan bir kooperatif sınıflaması aşağıda belirtilmiştir. (Chaddad ve Cook, 2002) Bu sınıflama bir uça geleneksel kooperatif, diğer uça sermaye şirketi yer almaktadır.

Oransal yatırıma dayalı kooperatifler: Öncelikle kooperatifin gelişmesi ve üye istekleri göz önüne alınarak tam bir sermaye planı yapılmaktadır. Bundan sonra belirli bir dönem ele alınarak (10 yıl), üyenin kooperatifle ilişkisi oranında en düşük bir sermaye oranı hesaplanmaktadır. Yapılan değerlemede bazı üyelerin katkısı düşük, bazısı yüksek çıkacaktır. Daha sonraki aşamada düşük pay ödeyenlerin sermayelerini artırmaları için bir ödeme planı ve fazla ödeyenlere de geri ödeme planı yapılacaktır. Alternatif olarak bu fazla ve düşük sermaye ödeyen üyeler arasında da gerçekleştirilebilir. (Chaddad ve Cook, 2002)

Üye- Yatırımcı kooperatifler: Bu modelde sahiplik hakkı üyelerle sınırlıdır. Kısaca, transfer edilemez ve geri ödenemez. Bu sebeple, daha farklı nitelikte ortaklık payları artırılmaya çalışılmaktadır. Bunlarda genellikle kooperatifte risturnlar üyelik ilişkisine göre olmayıp sermaye payına göredir.(Chaddad ve Cook, 2002)

Kooperatif- sermaye ortaklığı: Bu modelde sermayenin üyelerle sınırlandırılması kuralı zayıflamaktadır. Dışarıdan sermaye sağlama yoluna gidilmektedir. Ancak dışarıdan sermaye sağlanması farklı bir tüzel kişilik ortaya çıkarmadığından kooperatifin sermaye şirketine dönüştüğünü iddia etmek olası değildir. (Chaddad ve Cook, 2002)

Yatırımcı-ortak kooperatifler: Kooperatifler üyeleri dışında, kooperatifle alım satım ilişkisi olmayan normal yatırımcılar için de sermaye payları karşılığı farklı ortaklık seçeneği yaratılmaktadır. Bu uygulamalarda oy hakkı olmaması gibi, normal üye ile sermayedar ortak arasında farklar olmaktadır. (Chaddad ve Cook, 2002)

Mülayim (2003) tarafından kooperatifler tarımsal ve tarım dışı kooperatifler olarak iki grupta incelenmektedir. Bu ana ayırmadan sonra, tarımsal kooperatiflerin amaçlarına göre tek amaçlı ve çok amaçlı olarak da ayrılabilceği belirtilmiştir. Tarım alanında kooperatiflerin amaçlarına göre farklılaşması uygulamadan kaynaklanan önemli bir konudur. Uygulamalardan hareketle şu şekilde bir genelleme yapılabilir. Girdi yoğun ve geniş ölçekli tarım yapılan ve bir anlamda tarımın endüstri özelliği kazandığı ürün ve üretim bölgeleri için tek amaçlı, bunun aksi yapıda olan bölgeler için ise çok amaçlı kooperatiflerin uygun olduğu

belirtilebilir. Türkiye’de de kuruluş amacı itibarıyla tarım kredi kooperatifleri gibi tek amaçlı kooperatifler yanında, tarımsal kalkınma kooperatifleri gibi çok amaçlı kooperatifler de bulunmaktadır. (Mülayim, 2003)

Mülayim’e göre tarım alanındaki kooperatifler şu şekilde sıralanmaktadır. (Mülayim, 2003)

- Tarım alım kooperatifleri
- Tarım kredi kooperatifleri
- Tarım sigorta kooperatifleri
- Tarım satış kooperatifleri
- Tarım işleme kooperatifleri
- Arazi kullanma kooperatifleri
- Tarım hizmet kooperatifleri
- Tarımsal kalkınma kooperatifleri
- Toprak reformu kooperatifleri

Ayrıca tarım dışı kooperatiflerde aşağıdaki sınıflandırma içinde incelenmiştir. (Mülayim, 2003)

- Tüketim kooperatifleri
- Konut kooperatifleri
- Esnaf sanatkarlar kredi ve kefalet kooperatifleri
- Tarım dışı hizmet kooperatifleri
 - Küçük sanat
 - Taşıma
 - Ecza
 - İşyeri yapı
 - Turizm
 - İşçi
 - Çevre koruma

Türkiye’de kooperatifler yasal düzenlemeler temel alınarak da sınıflandırılabilir. Bu alanda üç temel yasaya göre üçlü bir ayırım yapılabilir. Mevcut kooperatiflerden bir bölümü, özellikle tarım dışı kooperatifler 1163 Sayılı Kooperatifçilik Yasasına göre kurulan

kooperatiflerdir. Tarım alanındaki kooperatifler ise, Tarım Satış Kooperatifleri ve Tarım Kredi Kooperatifleri yasalarına göre kurulan kooperatiflerdir. (Mülayim, 2003)

Sınıflandırmalarda kooperatiflerin faaliyet alanları temel alınmıştır. Öncelikle tarım dışı ve tarımsal kooperatifler olarak iki gruba ayrılmıştır.

Tarım dışı kooperatifler,

- Tüketim Kooperatifleri
- Kredi Kooperatifleri ve kooperatif bankaları
- Yapı Kooperatifler
- İşçi Kooperatifleri
- Sağlık ve Sosyal Bakım Kooperatifleri

Tarımsal kooperatifler,

- Pazarlama Kooperatifleri
- Tarımsal Kredi Kooperatifleri
- Arazi Kullanma Kooperatifleri
- Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri
- Pancar Ekicileri Kooperatifleri

Tarım kooperatifleri, ortaklarının ekonomik haklarını savunmak amacıyla ortakları çiftçi olan çiftçiler tarafından kurulmuş kuruluşlardır. Çiftçiler, tüketici, üretici ya da kredi alıcısı olarak, ekonomik haklarını savunmak için birleşmişler ve farklı isimlerde tarım kooperatiflerinin kurulmalarını sağlamışlardır. Bugün, tarım alanında kooperatifler hemen hemen tüm alanlarda faaliyet göstermektedir. Çeşitli isimler altında var olan bu kooperatifleri bazı ortak özellikleri ile birkaç grup altında toplamak mümkündür. Farklı kooperatifleri, bazı ortak niteliklerinden dolayı birkaç grup altında toplamaya kooperatiflerin sınıflandırılması denir. (Mülayim, 2010)

Tarım kooperatifleri,

- I. Tek amaçlı tarım kooperatifleri
 - a. Tarım alım kooperatifleri
 - b. Tarım kredi kooperatifleri
 - c. Tarım sigorta kooperatifleri

- d. Tarım satış kooperatifleri
 - e. Tarım işleme kooperatifleri
 - f. Arazi kullanma kooperatifleri
 - g. Tarım hizmet kooperatifleri
- II. Çok amaçlı tarım kooperatifleri

Bu sınıflandırmaya esas olarak hem kooperatifin amacı, hem de faaliyeti alınmıştır.

İlk olarak tarım kooperatiflerini amaçlarına göre tek amaçlı ve çok amaçlı olmak üzere iki gruba ayrılmış ve sonra da bu gruplar içerisinde faaliyetlerine göre kooperatifler sıralanmışlardır.

Tek bir amacı olan, yani ortaklarının sadece belirli bir konudaki gereksinimini (satın alma, kredi sağlama, satış, işleme, sigorta gibi) karşılayan tarım kooperatiflerine tek amaçlı; ortaklarının her konudaki gereksinimini karşılayan kooperatiflere ise çok amaçlı tarım kooperatifleri denilmektedir. (Mülayim, 2010)

Dünyada daha çok yaygın olan tek amaçlı tarım kooperatifleridir. Özellikle Avrupa'da tarım kooperatifleri tek amaçlı olarak gelişmişlerdir. Avrupa Birliği ülkelerinin hemen hepsinde tarım kredi, tarım satış, tarım alım ve üretim kooperatifleri bağımsız olarak faaliyet gösterirler.

Çok amaçlı tarım kooperatiflerine ise daha çok İngilizce konuşulan ülkelerde ve toprak reformu yapılan az gelişmiş ülkelerin reform bölgelerinde görülmektedir.

Tek amaçlı ve çok amaçlı kooperatiflerin gelişme koşulları birbirinden farklıdır. Bu koşullara göre bir yerde tek amaçlı ve çok amaçlı bir tarım kooperatifi gelişebilir . Kooperatiflerin yapacağı faaliyet büyük bir uzmanlaşmayı gerektirmiyorsa, kooperatif ortaklarının tarımsal faaliyetleri homojen ise ve ortakların faaliyeti geleneksel ilkel tarım biçimindeyse bu bölgede çok amaçlı bir tarım kooperatifinin gelişmesi daha uygundur.

Kooperatif esas itibarıyla ticaret ve girişime dayanıyorsa, kesin olarak ticarete yönelmişse ve kuvvetli bir rekabetle karşılaşmak durumunda ise, ortaklarının faaliyeti geleneksel ilkel tarımdan çok rasyonel, uzmanlaşmış tarıma yönelmişse, kooperatifin ilgilendiği faaliyet; ortaklarına teknik önderlik için, uzman eleman kullanmak durumunda ise, kooperatifin faaliyeti kompleks evreleri içeriyor ve dolayısıyla uzmanlaşmış elemana

gereksinim gösteriyorsa, kooperatif ortaklarının çıkarları çok farklı ise tek amaçlı tarım kooperatiflerinin gelişmesi daha uygun olacaktır.

Tarım Alım Kooperatifleri: Bu kooperatiflerinin ana amacı, çiftçilere gereksinimleri olan üretim girdilerini (kimyasal gübre, ıslah edilmiş tohum, kesif hayvan yemleri, mücadele ilaçları, alet ve makinalar vb.) mümkün olan en iyi fiyat koşulları ile sağlamaktır. Bu ya ticari bir işletme kurarak ya da doğrudan doğruya komisyon üzerine yapılır. Tarım alım kooperatiflerinin ortakları küçük, orta ve büyük olmak üzere her türlü çiftçiden oluşmaktadır. Bu sebeple de daha ilk kuruluşlarında bile sermaye ve özellikle yönetici durumları çok iyi olmaktadır. Tarım alım kooperatifleri, sağladıkları malların satın alınması yönünden herhangi bir tüketim kooperatifine benzerler. Bu nedenle, tüketim kooperatiflerinin izledikleri yolların aynısını izlerler. Bu izleme yalnız aracılık giderlerini tamamen ortadan kaldırmakla kalmaz, gerektiğinde malı daha ucuz fiyata sağlayabilmek için onu üretildiği yerden satın almaya ve hatta üst örgütleri aracılığıyla malın bizzat üretimine kadar gider. Bu kooperatiflerinin diğer bir amacı, çiftçilere iyi kalite mal sağlamaktır. Bunun için sağladığı girdinin (özellikle gübre, tohum, yem, ilaç) olduğu maddelerin oranlarını saptar ve bu oranların uygun olup olmadığını araştırır. Bu araştırma, kullanılan üretim aracının verimli olabilmesi için şarttır. Bu araştırmayı çiftçilerin tek başlarına yapabilmeleri mümkün değildir. Böylelikle çiftçiler tek başlarına alışveriş yaptıklarında hem fiyat, hem de üretimin sonuçları yönünden tüccarlar tarafından aldatılma tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Bu sebeple çiftçilerin, özellikle küçük çiftçilerin spekülâtör tüccarlar tarafından aldatılmamak için üretim araçlarını kooperatifler vasıtasıyla satın almaktan başka çaresi yoktur. Tarım alım kooperatifleri çiftçilere tüccarlardan alacakları üretim girdilerini daha ucuz fiyatla temin etmekle kalmayıp, onların, işletmelerine en uygun olanlarını, işletmelerinde en rasyonel biçimde kullanabilmeleri için menfaat götmeyen teknik önderliklerini bile yaparlar. Bu teknik önderlik hiç de ihmal edilecek gibi değildir. Çünkü, bir tarım işletmesinde karı maksimize etmek için çeşitli üretim girdilerinden bol miktarda kullanmak yeterli olmayıp, işletmenin yapısına ve ekilen bitkilere en uygun ölçüde kullanılması gerekir. Bunu sağlayabilmek için tarım alım kooperatifleri, teknik ve ekonomik tarım örgütleri, araştırma enstitüleri ve üniversitelerle sürekli olarak temas halindedir. Böylece çiftçilere sağlamış oldukları teknik avantajlarından dolayı tarım alım kooperatifleri, bir taraftan tarım tekniğinin ilerlemesinin bir sonucu, diğer taraftan ise, tarım tekniğinin ilerlemesinde en etkili araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. (Mülayim, 2010)

Kısaca yukarıda belirtilenlerden yola çıkarak tarım alım kooperatiflerinin amaç ve yararlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Toptan ve gerektiğinde üretim yerinden satın alarak elden ele gereksiz geçişlerini önlemek ve bu sayede üretim araçlarını (girdilerini) çiftçiye tüccara oranla daha ucuza sağlamak
2. Teknik kontrol sayesinde üretim girdilerinin kalitelerinin iyiliğini sağlamak
3. Ortaklarına teknik önderlik yapmak. Böylece çiftçiye, toprağına ve yaptığı tarım biçimine göre en rasyonel olarak hangi gübreyi, hangi tohumu, hangi ilacı vb. ne miktarda, ne zaman ve nasıl kullanılması gerektiğini bildirmektir.

Türkiye’ de tarım alım kooperatifleri adı altında bir kooperatif yoktur. Ülkemizde tarım alım kooperatiflerinin bağımsız gelişmemiş olmalarını, Türkiye ‘de tarımsal üretim girdi ve araçlarının son yıllara kadar büyük bölümünün dağıtım işinin Türkiye Ziraî Donatım Kurumu, Ziraî Mücadele, Yem Sanayii, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü gibi Devlet kuruluşları tarafından desteklenerek yapılmasıyla açıklanabilir. (Mülayim, 2010)

Tarım alım kooperatiflerinin ülkemizde bağımsız olarak gelişmemelerinin diğeri bir nedeni ise, modern tarım tekniğinin gerektirdiğı tarımsal üretim girdilerini kullanmanın ülkemiz tarımında Avrupa tarımına göre çok geç başlamış olmasıdır. Ancak, ülkemizde de rasyonel tarım yapmak, tarımımızda da rantabiliteyi arttırmak ve bu suretle, gün geçtikçe artan nüfusumuzun gıda gereksinimini karşılamak ve de en önemli ihraç kaynağımız olan tarımsal ürünlerimizi daha ucuz ve daha iyi kalitede üreterek dış pazarlara daha fazla sunmak istiyorsak, bizimde modern tarımın gerektirdiğı tarımsal üretim girdilerini (kimyasal gübre, mücadele ilaçları, iyi tohumluk, karma hayvan yemleri, alet ve makine vb.), en iyi kalitelerinden ve yarımımıza en uygun olanlarını bol miktarda kullanmamız gerekir. (Mülayim, 2010)

Tarım alım kooperatifleri ülkemizde tek başına gelişmemiş olmakla beraber, başka adlarla kurulmuş birçok tarım kooperatifinin aynı görevi belli oranda yaptıkları görülmektedir. Tarım alım kooperatifi hizmeti gören kooperatifler: tarım satış, tarım kredi, pancar ekicileri, çay ekicileri ve köy kalkınma (tarımsal kalkınma) kooperatifleri olarak sıralanabilir.

Tarım Satış Kooperatifleri: Bugün yürürlükten kalkmış olan 1985 tarih ve 3186 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Yasasının beşinci maddesinde tarım satış

kooperatiflerinin çalışma konuları şöyle belirtilmiştir; ‘Ortakların ve ortak olmayan üreticilerin tarımsal üretim faaliyeti ile ilgili ihtiyaçlarını karşılamak’. Esas görevleri ortaklarının ürünlerinin satışını sağlamak olan tarım satış kooperatifleri, uygulamada, ortaklarına gerekli bütün tarımsal üretim girdilerini sağlamaktan uzak olup, sadece bir miktar kimyasal gübre, tarımsal ilaç ve tohumluk dağıtmaktadırlar. Ayrıca, ülkemizin birçok bölgelerinde tarım satış kooperatifleri de yoktur. (Mülayim, 2010)

Tarım Kredi Kooperatifleri: Tarım kredi kooperatifleri de birçok üretim girdilerini (gübre, yem, tohum, ilaç, tarımsal araç ve gereç vb.) ortakları olan çiftçilere sağlamakta, kısaca aynı kredi şeklinde vermektedir. Tarım kredi kooperatifleri, özellikle kimyasal gübre alım ve dağıtımında yurt düzeyine yaygın örgütü ve depolama olanakları ile büyük bir paya sahiptir. (Mülayim, 2010)

Tarım Sigorta Kooperatifleri: Sigorta, birçok şahıslar için tehlikeli olan, ne zaman olacağı belli olmayan bir kaza için, o kişilerin birbirine ödedikleri karşılıklı maddi garantidir. Aynı tehlike ile karşı karşıya olan şahıslar, olabilecek kaza için güvenilir bir grup oluştururlar. Kısaca korkulan kaza gerçekten birisinin başına gelirse, onun zararlarını karşılayabilecek mali araçları sigorta sayesinde birleştiriyorlar. Sigorta sadece bir kaza sonucunda meydana gelecek zararı öder. Bunun içinde, zararı ödemeye yarayışlı mali araçları, bütün sigortalılardan yalnız zarar görenlere transfer eder. Tarımsal sigorta olarak düşünüldüğünde, diğer alanlarda çok yayılmış olan sigortacılığın tarımda yayılması oldukça güç olmaktadır. Bu, tarımda sigorta yapılabilecek konunun az olduğu anlamına gelmez. Aksine, tarımda sigorta konuları çok fazladır. Tarımda şunlar sigorta konusu olabilir: Hayvan hayatı ve hastalıkları, dolu, kuraklık, sel, ihtiyarlık, fiyat düşmesi vb. Tarımın örgütlenmesi yönünde en ileri durumda olan ülkelerde bile, yukarıda sayılan konuların hepsine sigorta yapılamamaktadır. Nedeni ise, tarımsal alana sigortacılığın uygulanmasının diğer alanlar kadar kolay olmamasıdır. Hatta birçok ülkede kuraklık, don ve yer sarsıntısı gibi etki alanları geniş ve dolayısıyla meydana getirdikleri zararlar büyük olan doğal olaylar genellikle tamamen sigorta konusu dışında bırakılmaktadır. Tarımsal alanda sigortacılığın uygulanmasında kooperatiflere önemli görevler düşmektedir. Çünkü tarım alanında özel sigorta şirketlerinin gideremeyecekleri birçok güçlükleri ancak sigorta kooperatifleri çözebilecek durumdadır. Çeşitli ülkelerde uygulanan tarımsal sigortacılıkta kooperatifçilik yönünden en önemli ve en karakteristik olanları hayvan sigortaları ile dolu sigortalarıdır. (Mülayim, 2010)

Tarım İşleme Kooperatifleri: Ortaklarının tarımsal ürünlerini işleyen, işlenmiş ürünü ortaklarına geri veren ya da toptan satışını yapan kooperatife tarım işleme veya tarımsal sanayi kooperatifi denir. Uygulamada bu kooperatifler, genellikle satış işlemini de yapmaktadır. Bu nedenle bu kooperatiflere ‘ Tarım İşleme ve Satış Kooperatifleri’ de denilmektedir. Bu kooperatiflerin amaç ve yararlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Ortakları olan üreticilerin işlenmeye gereksinme duyulan ürünlerini toplu olarak, modern makinelerle, teknik elemanların kontrolün geçerek işlemek, bu suretle temiz, ucuz, iyi ve standart işlenmiş ürün elde etmek
- Geniş çapta işleme ve işlemeden kalan artıkların da kullanılması sonucunda üretim masraflarını düşürmek
- İşlenmiş ürünleri toplu olarak satarak yüksek fiyat elde etmek; elde edilen parayı, yapılmış masrafları çıkardıktan sonra, ortaklarına teslim ettikleri ürünlerin miktarı ve kalitelerine göre dağıtmak
- Ortaklarına teknik yardımda bulunmak ve bu suretle onların işletmelerinden daha fazla randıman almalarını sağlamak
- Çiftçiler arasında birleşmeleri, yardımlaşmaları sağlamak; bu surette tarımda teknik, ekonomik ve sosyal ilerlemelerin en önemli unsur olan kooperatifçilik hareketini geliştirmek

En önemli tarım işleme kooperatifleri, sütçülük ve şarapçılık kooperatifleridir. Diğer, başlıca tarım işleme kooperatifleri şunlardır: Zeytinyağı üretimi yapan kooperatifler, tütün kurutma kooperatifi, meyve kurutma ve konserve kooperatifi, meyve suları kooperatifi, ipekböceği kozası kurutma kooperatifi, şeker pancarı işleme kooperatifi. (Mülayim, 2010)

Arazi Kullanma Kooperatifleri: Arazi kullanma kooperatiflerine; kooperatif çiftlikler, tarımsal üretim kooperatifleri, grup tarımı ya da toplu toprak kullanım kooperatifleri de denilmektedir. Çünkü bu kooperatiflerde, kooperatif hareketi sadece bir alma, satma, kredi olanakları oluşturma gibi tarım işletmesi dışındaki bazı konularla sınırlı kalmamakta; geniş arazi ya da çiftlik, ya da birçok küçük işletme toplu olarak kooperatif biçiminde işletilmekte ya da bu kooperatifler bir araziyi işletmek suretiyle bizzat üretimde bulunmaktadır. Hatta bu kooperatiflere ‘entegre kooperatif’ de denilmektedir. Çünkü kooperatif, bazı hallerde ortakların hayatının bütün evrelerini içine almaktadır. (Mülayim, 2010)

Arazi kullanma kooperatifleri amacı yönünden çeşitli tiplerde büyük değişiklikler göstermektedir. Bazılarında amaç, araziye sahip kişilerin kira ya da ortaklık spekülasyonlarına engel olmak, bazılarında ise, bizzat üretimde bulunmak ve böylece ortakların işgüçlerini en yüksek fiyatla değerlendirmektir. Arazi kullanma kooperatiflerinin işleyişini ve ortaklarına sağladığı yararları bütün halinde belirtmek olanaksızdır. Çünkü uygulama, ülkeden ülkeye çok değişmektedir. (Mülayim, 2010)

Tarım Hizmet Kooperatifleri: Hizmet kooperatiflerinin amacı, ortakları üreticilerin hayat koşullarını iyileştirmektir. Değişik ülkelerdeki gelişmeler, çok çeşitli tarım hizmet kooperatiflerinin kurulabileceğini göstermiştir. Bu kooperatiflerin hizmetleri konu bakımından şöyle sıralanabilir; sulama, makine kullanma, damızlık yetiştirme ya da suni tohumlama, çiftçiler için defter tutma, soğutma ve muhafaza, ürünleri kurutma, tarımsal mücadele, köyleri elektrikleendirme, toprak ıslahı, mera ıslahı, yağmur yağdırma, dondan koruma, kar temizleme, sosyal hizmetler, sağlık, taşıma, teknik rehberlik ve araştırma, telefon edindirme, veteriner hizmeti, sulama, işçi kampları ve dinlenme yerleri tesisi vb. Bu sıralanan hizmetlerden bazıları, özel olarak kurulmuş kooperatiflere konu oluşturmaktadır. Bazıları ise, kurulmuş bulunan alım, satım, işleme ve çok amaçlı kooperatifler tarafından ortaklara sağlanmaktadır. (Mülayim, 2010)

Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri: Ortaklarının her yönüyle kalkınmasını hedef alan çok amaçlı kooperatiflerdir. Bu kooperatiflerin temelini, ülkemizde 1965 yılından itibaren kurulmaya başlamış ve sonraları çok büyük gelişme göstermiştir. Ancak köy kalkınma kooperatiflerinin adı Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca 1989 yılında hazırlanan yeni bir tip ana sözleşme ile 'Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri'ne çevrilmiştir. Ancak tarımsal kalkınma kooperatifleri, daha geniş kapsamlı olup, 'Köy Kalkınma Kooperatifleri'nden başka 'Orman Köyleri Kalkındırma', 'Hayvan Üreticileri Tedarik ve Pazarlama' ve 'Çay İstihsal ve Satış' kooperatiflerini de içine almaktadır. (Mülayim, 2010)

4.3. Tarımsal Kooperatifçilik Kavramı

Tarım sektörü herşeyden önce insanı besleyen, hayatın vazgeçilmez temel ihtiyaç malzemeleri olan gıdalar üreten bir sektördür. Bu bakımdan, tarım ürünleri aynı zamanda stratejik maddelerdir. Bu özellikleri sebebiyle ülkeler gıda bakımından kendine yeterli olmak isterler ve gıda güvenliğini ön planda tutup önemli bir konu olarak ele alırlar. Kısaca, tarım öncelikle evrensel açıdan önemli bir sektördür.

Ülkemizde tarım üretiminin rasyonelleştirilmesini güçleştiren en önemli problem, tarım işletmelerinin çeşitli nedenlerle küçük ve aynı zamanda parçalı bir yapıya sahip olmalarıdır. Küçük işletmelerin, kredi imkanlarının azlığı, üretim girdilerinin temininde ve üretimin pazarlanmasında karşılaşılan güçlükler, üretimlerini işleme ve değerlendirme imkanlarından yoksun olmaları, tarım tekniğinin eksikliği gibi birçok sebeplerin yanında, işçi ve işveren arasında olabilecek anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak, tarım kesimi için fayda sağlayacaktır.

Çiftçinin yeterli düzeyde geliri elde etmesine engel olarak daimi hammadde üreticisi olmasıdır. Üretimden tüketime kadar olan ekonomik zincir içerisinde en yüksek geliri malı üreten değil, malı işleyen ve pazarlayan elde etmektedir. Pazarın talebini üretici değil de araçlar ve tüccarlar takip ettiği sürece bu gelir düşüklüğü devam edecektir. Kısaca, çiftçilerimiz ürettikleri ürünleri hammadde olarak satmaya devam ettiği sürece yeterli düzeyde para kazanması mümkün değildir. Sanayi ürünlerindeki artı değer, hammaddenin meydana getirdiği artı değerden her zaman büyüktür. Bu sebeple, çiftçilerimizin teşkilatlanması çok önemlidir. Bireysel faaliyetten ziyade kendi aralarındaki dayanışma çok önemlidir. Bu organizasyonda kooperatiflerdir. Çünkü kooperatifler, bilhassa kırsal alanda dağılmış, düzensiz olanakları birleştiren, geliştiren ve güçlendirilen mükemmel bir dayanışma aracıdır. Küçük aile işletmelerinin üretim gücünü ve gelirini, dolayısıyla hayat kalitesini arttırmak için tarımsal amaçlı kooperatifler temel araçlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Tarım kooperatifleri, ortakları çiftçi ve faaliyet alanı tarım olan, çiftçilerin birtakım ekonomik haklarını korumak ve işletmelerinden kar sağlamak amacıyla bir araya gelmeleridir. Belirtilen kar, çiftçinin kooperatif vasıtasıyla ürününü daha yüksek fiyata satması sonucunda ya da işletmesine gerekli üretim girdi ve araçlarını kooperatifi vasıtasıyla daha ucuz fiyata sağlaması ve böylelikle elde ettiği ürünlerin maliyetlerini düşürmesi sonucunda meydana gelir. (Mülayim, 2010).

Tarım kooperatiflerinin bir diğer önemi de küçük aile işletmeleri farklı bir açıdan küçük çiftçiler yönündendir. Tarım satış kooperatifleri, tarım kredi kooperatifleri ve diğer tarım kooperatifleri durumu oldukça iyi ve büyük işletmeler için kurulmazlar. Buradaki ana amaç, küçük tarım işletmelerinin kooperatifler vasıtasıyla, kendi haklarını savunmalarıdır. Ayrıca mevcut konumlarını güçlendirmeleri konusunda destek olmak ve yeni küçük tarım işletmelerinin doğmasını sağlamaktır. Çünkü bir ülkede tarımsal kooperatifçiliğin geliştirilmesi küçük işletmelerin güçlü olmasına bağlıdır. Bu sebeple küçük tarım işletmeleri

tarımsal kooperatifçilik için çok önemlidir. Küçük tarım işletmesi, bir üreticinin dışarıdan işçi almadan, kendi aile fertleriyle, kendi emeğiyle çalıştığı işletmelerdir. Bu tarz işletmelerin sayısı ülkemizde de oldukça fazladır. Kısaca bu işletmelerde işçi ve işveren aynı kişilerdir.

Tarım sektörünün kooperatifler yoluyla daha etkili olarak yürüttüğü görevler şu şekildedir:

- Sanayileşme için gereken iş gücünün sağlanması
- Tasarruf hacminin artırılması ve Sermaye birikimi
- Yerli sanayi hammadde sağlama
- Tarım sektöründe piyasanın genişlemesi
- Tarım ürünlerinin ihraç edilerek döviz sağlanması

Kooperatifler, gelişme yolunda ilerleyen bir ülkenin karakteristik özelliklerinden olan tarım ürünleri arz ve talebinin dengesizliklerinin, eksik piyasa rekabetinin yarattığı piyasa biçimlerinin düzeltilmesinde etkili olmakta, ekonominin geri bölgelerine teknolojinin yayılmasını sağlamaktadır.

4.3.1. Küçük Tarım İşletmelerinin Pozitif Yönleri

1.Küçük tarım işletmelerinde çiftçi aynı zamanda girişimci, yönetici ve işçidir. Bu sebeple işçi ve işveren arasında olması muhtemel anlaşmazlıklar küçük tarım işletmelerinde ortadan kalkar.

2.Küçük tarım işletmelerinde iş verimi oldukça yüksektir. Bir çiftçinin bir saat çalışarak kendi işletmesinde elde edeceği verim, bir işçinin başkasının toprağında bir saat çalışarak elde edeceği verimden çok fazladır.

3.Küçük tarım işletmelerinde, emeğe dayanan ıslah çalışmaları normale göre çok daha başarılıdır. Elde edeceği verimden sadece ailesinin faydalanacağını düşünen çiftçi de ıslah yapma isteği çok daha fazladır. Bu sayede birçok verimsiz alan, çiftçiler tarafından verimli hala dönüştürülmüştür.

4.Küçük tarım işletmelerinde mülk sahibi olan çiftçi, mülk sahibi olmayan çiftçiden toprağına ve vatanına daha bağlıdır.

5.Küçük işletme sahibi çiftçilerde tasarruf etme eğilimi daha fazladır. Bu da paralel olarak ulusal tasarrufu besler.

6. Küçük köylü işletmelerinde dekar başına verim büyük işletmelere göre daha fazladır.

4.3.2. Küçük Tarım İşletmelerinin Negatif Yönleri

1.Küçük tarım işletmeleri sahipleri modern tarım yöntemlerini kullanmada gecikirler. Çoğunlukla kendi el emeklerini kullanırlar. Ayrıca, ıslah edilmiş tohum, gübre, kesif hayvan yemi vb. üretim araçlarını mümkün olduğunca az kullanırlar. Sonuç olarak da, küçük tarım işletmeleri modern tarım ve makine tekniğinin gelişmesine karşı en büyük engellerden birini oluştururlar. Bunun sebebi ise, sahip oldukları toprakların küçük olmasından dolayı modern tarım yöntemlerinin bu küçük işletmelerde kullanılmasının ekonomik olmaması ve bu konuda ki bilgi eksikliği bu yöntemleri uygulardaki en büyük engeldir.

2.Büyük sermaye ve yöneticiliğe bağlı olan birçok ıslah çalışması, küçük tarım işletmelerinde engellenmiş ve sürekli geciktirilmiştir.

3.Küçük tarım işletmeleri genellikle kendileri için gerekli olacak kadar üretim yapma hedefinde olurlar. Piyasa için yapmış oldukları üretim azdır. Küçük tarım işletmeleri, çoğunlukla kendi tüketimine yönelik üretim yapma eğiliminde olurlar.

4.Küçük tarım işletmelerine, bankalar ve şahıslar tarafından duyulan güven büyük işletmelere göre oldukça azdır. Bu sebeple kredi olanakları da oldukça düşüktür.

5.Küçük tarım işletmeleri, sadece kendi başlarına üretim yaptıkları için üretim miktarları çok düşüktür. Az olan üretim miktarları için de işletmelerinde modern tarımsal endüstriye basit düzeyde yer verebilirler.

6.Küçük tarım işletmeleri, örgütlenmedeki zayıflıkları ve etkileşimde buldukları tüccar ve sanayici az olması sebebiyle gerekli tarımsal girdi sağlamada güçlük çekerler. Genellikle yüksek fiyattan girdilerini alırlar. Aldıkları girdilerin kalitesi de düşük olur. Ayrıca ürünlerini de daha düşük fiyattan satarlar. (Mülayim, 2019)

4.3.3. Küçük Tarım İşletmelerinin Negatif Yönlerinin Kooperatiflerle Giderilmesi

Küçük tarım işletmelerinin belirtmiş olduğumuz negatif yönlerini en başarılı şekilde tamamlayacak olan tek yapı kooperatiflerdir.

Tarım kooperatifleri kendi içinde de ya da politik olarak da doğmuş olsa, her iki durumda da küçük tarım işletmelerine farklı birçok açıdan faydalı olmaktadır. Tarımsal kooperatifler, küçük tarım işletmelerine kendi bünyesinde bulunan çeşitli makinelerin kullanılması olanağı yaratmakta, kredi ve tarımsal üretim araçlarını güvenilir şekilde sunmakta ve ürünlerini pazarda daha iyi değerlendirerek daha yüksek kazanç elde etmelerini sağlamaktadır. Bu sayede küçük tarım işletmeleri kendi olanaklarına ek olarak büyük tarım işletmelerinin sahip olduğu olanaklardan da faydalanmış olurlar. Ayrıca tarımsal kooperatifler tarafından sağlanan bu olanaklar küçük tarım işletmelerinin yayılmasına ve korunmasına da yardımcı olmuştur.

Tarım kooperatifleri tarafından desteklenmeyen küçük aile işletmeleri, kendi kendine yeten işletmeler olarak kalırlar ve beklenen faydayı gösteremezler.

Ülkemizde de, miras yoluyla yapılan bölünmeler sebebiyle oluşan küçük tarım işletmelerinin hakim olduğu yapıda, tarım kooperatifleri bu bölünmüş toprakların ekonomik yararlarını arttırmaktadır. Bu küçük tarım işletmelerinin gelişebilmesi ve çağa ayak uydurabilmesi ancak tarımsal kooperatif örgütlenmesi ile olabilir.

4.3.4. Tarım Kooperatiflerinin Sınıflandırılması

Çiftçiler, üretici, tüketici ya da kredi alıcısı olarak, finansman çıkarları amacıyla birleşmişler ve farklı isimlerle tarım kooperatiflerinin kurulmalarını sağlamışlardır.

Kooperatifleri ortak nitelikleri açısından farklı gruplar altında toplamaya kooperatiflerin sınıflandırılması denir. Tarım kooperatifleri farklı açılardan değişik biçimlerde sınıflandırılabilirler. Sınıflandırmada önemli olan bütün tarım kooperatiflerinin bu sınıflandırma içerisinde yer alabilmesidir.

Bu sınıflandırmada, esas olan ortakların kooperatifleriyle olan ekonomik bağlarıdır. Tarım kooperatifleri ortakları alıcı ya da üretici olanlar olarak iki bölüme ayrılmıştır. Bu şekildeki bir sınıflandırma da bütün tarım kooperatiflerinde ortakların ya herhangi bir madde ya da hizmetin alıcısı olduklarından ve bunları kooperatifleri vasıtasıyla başka yollardan daha

ucuza sağlamak ya da emeğin veya bazı ürünlerin üreticisi olduklarından ve bu emeklerini ya da ürünlerini kooperatifleri vasıtasıyla diğer yollardan daha yüksek bir değerle satabilmek amacıyla birleştikleri düşünülmektedir. Bu sınıflandırma, tek amaçlı kooperatif tanımına uyum olsa da çok amaçlı kooperatiflere uymaz. Çünkü çok amaçlı kooperatiflerde ortaklar hem alıcı hem de üretici olarak kooperatiflerine bağlıdırlar. Bu sebeple çok amaçlı kooperatifler bu gruba dahil edilemezler. (Mülayim, 2019)

Bir diğer sınıflandırma ise, tarım kooperatiflerinin faaliyetleri esas alınmış ve buna göre bir sınıflandırma yapılmıştır. Bunlar,

- Tarım alım kooperatifleri
- Tarım kredi kooperatifleri
- Tarım satış kooperatifleri
- Tarım işleme kooperatifleri
- Arazi kullanma kooperatifleri
- Tarım sigorta kooperatifleri
- Tarım hizmet kooperatifleri

Genellikle bütün ülkelerde geçerli olan bu sınıflandırma şekli, çok amaçlı kooperatiflerin gelişmeye başlamasıyla birlikte yeterli olmamaya başlamıştır. Çünkü çok amaçlı tarım kooperatifleri bu belirtilen faaliyetlerin bazılarını kapsayan bir kooperatif şekli olup, tarım kooperatifleri arasında farklı bir konumda yer almaktadır. Çok amaçlı tarım kooperatifleri, tarımsal kalkınma kooperatifleri adı altında gelişmeye başlamıştır. Ülkemizde de tarım kooperatiflerinin hepsini içine alacak şekilde tarım kooperatiflerini aşağıdaki gibi sınıflandırabiliriz.

1. Tek amaçlı tarım kooperatifleri:
 - Tarım alım kooperatifleri
 - Tarım kredi kooperatifleri
 - Tarım sigorta kooperatifleri
 - Tarım satış kooperatifleri
 - Tarım işleme kooperatifleri
 - Arazi kullanma kooperatifleri
 - Tarım hizmet kooperatifleri
2. Çok amaçlı tarım kooperatifleri:

Bu sınıflandırma da esas olan kooperatifin amacı ve faaliyetidir. Köy kalkınma veya tarımsal kalkınma kooperatifleri bu kooperatif tipine örnek gösterilebilir.

Tek amaçlı ve çok amaçlı tarım kooperatiflerinde sınıflandırmada ana unsur tarım kooperatiflerinin amaçlarına göre ayrılmasıdır.

Tek bir amacı olan, ortaklarının yalnız bir konudaki gereksinimini karşılayan kooperatiflere tek amaçlı kooperatifler denir. Ortaklarının her alandaki gereksinimlerini karşılayan kooperatiflere de çok amaçlı kooperatifler denilmektedir. (Mülayim, 2019)

Yaygınlık açısından bakıldığında tek amaçlı kooperatiflerin daha yaygın olduğu görülmektedir. Avrupa'da özellikle tek amaçlı tarım kooperatifleri gelişmiştir. Tek amaçlı ve çok amaçlı kooperatiflerin gelişme koşulları birbirinden farklıdır. Kooperatiflerin yapacağı faaliyet büyük bir uzmanlaşmayı gerektirmiyorsa, kooperatif ortaklarının tarımsal faaliyetleri homojen ise ve ortakların faaliyeti geleneksel ilkel tarım biçimindeyse bu belirtilen koşullar çok amaçlı tarım kooperatifinin gelişmesi için daha uygundur.

Kooperatif esas itibarıyla ticarete dayanıyorsa, kooperatif net bir şekilde ticarete yönelmişse ve ciddi bir rekabetle karşılaşmak durumundaysa, ortaklarının faaliyeti rasyonel, uzmanlaşmış ve entansif tarıma yönelmişse, kooperatifin ilgilendiği faaliyet, ortaklarına teknik önderlik için, uzman eleman kullanmak durumundaysa, kooperatif faaliyetleri birçok ögeden oluşan evreleri içeriyorsa ve ortakların çıkarları farklılık gösteriyorsa bu koşullar tek amaçlı kooperatiflerin gelişmesi için daha uygundur.

4.4. Tarım Satış Kooperatifleri

Çiftçiler için en büyük sorun, ürünlerini değer fiyatına satabilmektir. Genellikle bu satışlarda çiftçi karşısında komisyoncu veya aracılar bulunmaktadır. Çiftçi ile başlayan ve tüketici ile son bulan bu zincirde, tüketici tarımsal ürünleri satın alırken ürün fiyatlarının çok yüksek olmasından şikayet etmekte ve alım miktarını fiyat yüksekliğinden dolayı düşürmektedir. Aslında bu yüksek fiyatlara rağmen üretici çiftçinin eline geçen miktar ancak üretim masraflarını karşılayabilecek düzeydedir. Tüketici ise, büyük şehirlerde aynı ürünleri yaklaşık on katı fiyata almaktadır. İç piyasalarda söz konusu olan bu durum dış piyasalar içinde geçerlidir. Hatta ihracatçı tüccarlar, üreticilerden ürünlerini çok düşük fiyata satın alıp, yüksek fiyata satarak yüksek oranda kar elde etmektedirler.

İç ve dış piyasalarda, üretici ve tüketici arasında rol oynayan aracılara ortadan kaldırmak, aracılardan elde ettiği kazancı düşürmek için, tarım satış (pazarlama) kooperatiflerinin önemi büyüktür.

Tarım satış kooperatiflerinin ilk amacı, ortakları olan çiftçilerin ürünlerini en iyi biçimde değerlendirmek, üretmiş oldukları ürünleri değer fiyatına satışını gerçekleştirmek ve tüketicinin ödediği miktarın tamamına yakınına çiftçinin almasını sağlamaktır.

Tarım satış kooperatiflerinin faydaları şu şekildedir:

- 1) Tarım satış kooperatifleri, küçük çiftçilerin pazar karşısında zayıf yönlerini gidererek çiftçilerin tüccar karşısında güçlü konuma gelmesini sağlar. Küçük çiftçiler modern teknikleri kullanma konusunda diğer kesimlere göre güçsüz durumdadırlar. Ürünlerini sattıkları tüccarlar, daha iyi örgütlenmiş, iç ve dış piyasalarda daha çok sözü geçen insanlardır. Çabuk bozulan ve bu sebeple hızlı satılması gereken süt, yağ sebze ve meyve gibi ürünler de küçük çiftçilerin güçsüzlüğünü arttırmaktadır. Ayrıca depolanma özelliğine sahip tarımsal ürünlerde küçük çiftçilerden ziyade büyük tüccarlar tarafından depolanmaktadır. Ürünlerini depolayamayan küçük çiftçiler, mecburen ürünlerini hemen satma yoluna gitmektedir. Bu sebeple tüccarlarla pazarlık yoluna gidememekte ve ürününü istediği fiyata satmamaktadır. Bazı tüccarlar bu durumu çiftçilerin aleyhine kullanıp fiyatları daha da düşürebilmektedir. Bu durumlar da çiftçinin eline geçen tutar ile tüketicinin ödediği tutar arasında uçurumun oluşmasına sebep olmaktadır. Çiftçilerle tüccarlar arasındaki bu kötü ilişkinin ortadan kaldırılmasının tek yolu, çiftçilerin kendi içinde örgütlenerek tarım satış kooperatifleri kurmaları ve ürünlerini bir elden satmalarıdır.
- 2) Tarım satış kooperatifleri satış açısından daha uygun geniş iş hacmine sahiptirler. Günümüzde, daha büyük piyasalara satış yapabilmek için, satış yapabilecek hacmin büyük olması gerekir. Bu büyük iş hacminin sağlanabilmesi de küçük çiftçilerin bir araya gelerek örgütlenmesi ve kendi tarım satış kooperatiflerini kurması ile olabilmektedir.
- 3) Tarım satış kooperatifleri sattığı ürünün kalitesini garanti ederek, üründe kalite ve piyasada bilinirlik sağlamaktadır. Kooperatifler sattıkları ürünlerin kalitesini tüccarlara oranla daha kolay garanti ederler. Kooperatiflerin aksine tüccarlar, satın aldıkları malın kalitesine özen göstermezler. Hatta bazen hile bile yapabilirler.

Bundan da en çok zararı çiftçiler görür. Kooperatifler, marka bilinirliği yaratmak adına, isimlerine herhangi bir leke gelmemesi adına ürün kalitesine çok önem verirler.

- 4) Tarım satış kooperatifleri, çiftçilerin üretmiş oldukları ürünlerin kalitesini arttırmak amacıyla, ortaklarına teknik yardımlarda bulunurlar. Tarım satış kooperatifleri çiftçilerin sadece ürünlerini satmakla kalmazlar, o ürünlerin iyileşmesi ve belli standartta üretilmesi için teknik yardımda da bulunurlar. Ürünlerin belli standart ve kalite de olması kooperatifin başarısını arttıracığından bu konuya özel önem gösterirler.

4.4.1. Tarım Satış Kooperatiflerinin Başarılı Olabilme Koşulları

Tarım satış kooperatiflerinin asıl görevi, tarımsal ürünlerin ticaretini yapmaktır. Ürünlerin satış yeri ve satış zamanının seçilmesi kooperatifler için çok önemlidir. Çünkü tarımsal ürünlerin ticareti bu iki unsura dayanmaktadır. Ticaret zihniyetinin gelişmiş olduğu tüccarlarla rekabet etmek oldukça güçtür. Bu sebeple, tarım satış kooperatiflerini yöneten kişilerin, kooperatif ilkelerini iyi bilmeleri, ticari zihniyet ve yeteneğine sahip olmaları gereklidir. Ayrıca dürüst kişiler olmalı ve gelecek uygunsuz tekliflere karşı gelebilmelidir.

Bir diğer unsurda, kooperatiflerin kredibilitelerinin yüksek olmasıdır. Çiftçiler ürününü kooperatiflere teslim ettiklerinde ürün bedelinin tamamını veya bir kısmını hemen almak isterler. Kooperatiflerinde satın aldıkları ürünleri hemen satma zorunluluğu olmamalıdır. Uygun satış zamanını bekleyebilmelidirler. Bu bekleme döneminde kooperatiflerin krediye ihtiyaçları olacaktır. Hatta gerektiğinde kooperatif ortaklarına üretim masraflarını karşılayabilecek borç veya avans verebilmelidir. Aksi durumda, kooperatif ortakları kendilerine avans veya borç verebilecek tüccarlara gereksinim duyacak ve kooperatiflere bağlılıkları sarsılacaktır. Üreticinin bu şekilde tüccarlara bağlı olması, tefeciliğin önüne geçilmesini engelleyecek ve üreticinin sömürülmesinin devam etmesine yol açacaktır. Bu tefeciliğin önüne geçilebilmesi için, kooperatiflerdeki kredi ve pazarlama sisteminin iyileştirilmesi, kooperatif ortaklarının gereksinimlerini karşılayabilmesi gereklidir.

Kooperatif ortaklarının kooperatife bağlılığı, tarım satış kooperatiflerinde diğer kooperatif çeşitlerine nazaran daha önemlidir. Kooperatif ortaklarının, bütün ürünlerini kooperatife teslim etmesi kooperatifin başarılı olması açısından en büyük destektir. Kooperatif ortağının üretmiş olduğu ürünlerin hijyenik ve belli kalitede olmasını sağlaması

için kooperatif yöneticilerin yönlendirmelerine tam olarak uyması gereklidir. Ortaklar, ürün satış döneminde tüccarların yüksek fiyat oyunlarına gelmemeleri ve malın iyisini tüccarlara verip, kötüsünü kooperatiflere getirmemelidir.

Tarım satış kooperatiflerinin tüm bu araçlarla mücadele edebilmesi için, ortaklarının kooperatiflere bağlı olarak hareket etmeleri gereklidir. Kooperatif ortakları bilinçli ve disiplinli olmalı, tüccarların ürünlerine vermiş oldukları yüksek fiyatlara aldanıp ürünlerini onlara satmamalı, çünkü kooperatiflerin ortaklarının bu tutumları karşısında kapandıkları zaman tüccarların yine fiyatları düşüreceklerini bilmelilerdir.

4.4.2. Tarım Satış Kooperatiflerinin Üst Örgütlenmeleri

Tarım satış kooperatifleri, bağımsız olarak kurulmuş, ortaklarının birçok ihtiyaçlarına cevap veren gönüllü kuruluşlardır. Yerel araçlarla rekabet edebilen, bazı araçları ortadan kaldıracı, ortaklarına bazı teknik avantajlar da sağlayabilen, ama geniş çapta iş yapma kabiliyetinden yoksun, büyük tüccarlarla rekabet edemeyen yapılardır. Bu bakımdan bazı konularda ortaklarına faydaları dokunmaz. Bu sebeple, tarım satış kooperatiflerinin, önce bölge çapında birlikler ve sonrasında ise ülke çapında bir merkez birliği oluşturması gereklidir. (Mülayim, 2019).

Kooperatiflerin başarısında geniş iş hacminin önemini kavrayan bazı kooperatifler bu sebeple çok geniş bir bölgeye yayılmış ve yüzlerce ortağı olan büyük bir tarım satış kooperatifi kurma yoluna gitmişlerdir. Tarımın geniş ölçüde bir faaliyet halinde yapıldığı ülkelerde, bu şekildeki büyük tarım kooperatifleri uygun olabilir. Ancak, bu büyük ölçekli kooperatiflerde ortakların kooperatifle ilişkisi az ya da tümünden kesilmiş olmaktadır. Bunun sonucu olarak da kooperatif ortakları, kooperatifin nasıl işlediği hakkında bir fikre sahip olmadığı gibi, işler bozulduğunda da onunla ilgilenmezler. Böyle durumlarda kooperatif, maaşlı personel ve belirli aktif yönetim kurulu üyeleri tarafından yürütülür. Sonuç olarak, ortaklar kooperatifin çalışmasıyla ilgilenmedikleri gibi, kooperatife de bağlı değillerdir.

Uygulanan bu yönteme bakıldığında, aslında yol durumu ve diğer işler göz önünde bulundurulduğunda birim kooperatifi küçük veya normal genişlikte tutmak daha mantıklı olacaktır. Belirtilen genişliği ayarlarken, ortakların birbirini tanması ve yıllık yapılan genel kurul toplantılarına tüm ortakların katılabilmeleri göz önüne alınmalıdır. Tarım satış

kooperatiflerinin genişliği böyle normal tutulunca, kooperatifin yönetimi birlik ve merkez birliği tarafından sağlanabilmektedir.

Birliğin kurulması oldukça basittir. Tarım satış kooperatifleri birliği, ortakları çiftçiler yerine, onların kurmuş oldukları birim satış kooperatifleridir. Birliğin genel kurulu, kooperatifin temsilcilerinden oluşmaktadır. Birliğin yönetim kurulu da temsilciler tarafından seçilmektedir. Bu şekilde bir birlik bir bölgeyi içerisine alabilir.

İlerleyen dönemlerde bu birlikler ülke çapında bir tarım satış kooperatifleri merkez birliği kurulmalıdır. Ancak o zaman, tarım satış kooperatifleri ülke genelinde bir güç olabilir ve kooperatif ortaklarına daha çok yarar sağlayabilirler.

Merkez birliği, tarımsal ürünlerin satışıyla uğraşmaz. Belli durumlarda, kooperatiflerin ve birliklerin hükümetle ilişkisini düzenlerler, onlara hukuksal, teknik ve bilimsel konularda yardımcı olurlar. Tarımsal ürünlerin satışıyla satış bölge birlikleri ilgilenmektedir. Bazı durumlarda merkez birlikleri geniş çapta satış işleriyle ilgilenmekte ve özellikle de tarımsal ürünlerin ihracatıyla uğraşmaktadır.

Tarım satış kooperatifleri merkez birlikleri, dünyanın birçok ülkesinde gelişmiş durumdadır. Bu gelişmişlik bazı ülkelerde ürün bazlıdır. Örneğin, Kanada'da hububat, canlı hayvan ve yün satışı yapan tarım satış kooperatifleri merkez birlikleri, Amerika ve İtalya'da meyve satış kooperatifleri merkez birlikleri, Doğu ve Batı Afrika'da kahve ve kakao satış kooperatifleri merkez birlikleridir. (Mülayim, 2019).

Birçok ülkede de tarım satış kooperatifleri ürün bazlı gelişmemiş, tek bir ulusal tarım satış kooperatifleri merkez birliği şeklinde gelişmiştir. Örneğin, Türkiye de 1969 yılında kurulup 1980'li yıllarda kapatılmış olan TARKO bu merkez birliğine örnek bir kooperatiftir. (Mülayim, 2019).

Bazı ülkelerde de, tek bir ulusal tarım satış kooperatifleri merkez birliği vardır. Buna sadece tarım satış kooperatifleri değil, tarım kredi, tarım alım ve tarım işleme vb. kooperatifleri ya da birlikleri de dahildir. (Mülayim, 2019).

4.4.3. Dünyada Tarım Satış Kooperatifleri

Tarım satış kooperatifleri de tarım kredi kooperatifleri gibi hemen hemen bütün ülkelerde var olan bir kooperatif şeklidir. Tarım satış kooperatiflerinin başarılı olabilmesi için

bazı koşullar gereklidir. Bu nedenle her ülkede gelişme gösteren tarım satış kooperatifleri farklı dallardadır. Örneğin, bir ülkede yaş meyve tarım satış kooperatifler gelişme gösterirken, diğer ülkede yumurta tarım satış kooperatifleri gelişme gösterir.

Amerika, Kanada, Avustralya ve Arjantin’de hububat üretiminin yarısından fazlası hububat tarım satış kooperatifleri tarafından sağlanmaktadır. Bazı AB ülkelerinde de hububatın kooperatiflerle pazarlanması oldukça önemlidir. Hububatın Danimarka’da %60’ı, Hollanda’da %65’i, Lüksemburg’ta %90’ı, Fransa’da %70’i, Almanya’da ise %52’si kooperatiflerle pazarlanmaktadır. Ayrıca, Hollanda’da patatesin %100’ü, sebzenin %84’ü, mantarın %80’i, yünün %65’i kooperatiflerden geçmektedir. Süt ve süt mamulleri imal ve satış kooperatifleri de özellikle Danimarka, Hollanda, Almanya, İskandinavya ülkeleri, Yeni Zelanda, Kanada ve Amerika da çok gelişmiştir. Yumurta tarım satış kooperatifleri, Hollanda, İngiltere ve Danimarka ve Almanya da gelişmiştir. Yumurta’nın Danimarka’da %70’i, Lüksemburg’ta %90’ı, Fransa’da %25’i, İrlanda’da %64’ü, Hollanda’da %20’si kooperatiflerle pazarlanmaktadır. (Mülayim, 2019).

İskandinav ülkelerinden Norveç’te süt ve süt mamullerinin %100’ü, etin %77’si, tavuk ve yumurtanın %80’i, sebze ve meyvenin ise %40’ı tarım satış kooperatiflerinden geçerek satılmaktadır. Amerika’da sebze ve meyvenin %25’i kooperatiflerle satılmaktadır. Hollanda ve İngiltere’de de yaş sebze ve meyve ve çiçek satışıyla uğraşan başarılı kooperatifler vardır. Hollanda’da sebze ve çiçek pazarlamasında kooperatiflerin payı sebze %73, çiçekte ise %95’tir. (Mülayim, 2019).

AB ülkelerinde meyve pazarlamasından kooperatiflerin payı, Hollanda’da %85, Lüksemburg’ta %70, Fransa’da %40, Belçika’da %65, İrlanda’da %34, İtalya’da %22, İngiltere’de %19’dur. (Mülayim, 2019).

Bir AB ülkesi olan Yunanistan’da çileğin %34’ü, kuru üzümün %28’i, kuru incirin %36’sı, şeftalinin %18’i ve kayısının %21’i kooperatiflerle pazarlanmaktadır.(Mülayim, 2019).

Amerika, Uganda ve Tanganika’da başarılı pamuk tarım satış kooperatifleri bulunmaktadır. Amerika’da üretilen pamuğun %18’i pamuk tarım satış kooperatifleri aracılığıyla satılmaktadır. Ayrıca, Tanganika’da tütün tarım satış kooperatifleri de başarılı olmuştur. (Mülayim, 2019).

Son yıllarda bazı ülkelerde canlı hayvan ve et satış kooperatifleri de gelişmeye başlamıştır. İsveç'teki et satış kooperatifleri, İngiltere ve Amerika'da canlı hayvan satış kooperatifleri gelişmiştir. Danimarka'da da büyükbaş ve kümes hayvanları pazarlamasında kooperatiflerin payı %55, yumurta pazarlamasında ise %52'dir. (Mülayim, 2019).

Yukarıdaki rakamlar incelendiğinde tarımı ileri düzeyde gelişmiş olan batılı ülkelerde, tüm tarımsal ürünlerin pazarlanması büyük oranda kooperatif ve üst örgütlerce yapılmaktadır. AB ülkelerinde ise, pazarlamada kooperatiflerin payı üründen ürüne değişmekle birlikte, bu oran birçok üründe %50 ile %100 arasındadır. (Mülayim, 2019).

Amerika'da ise tüm tarımsal üretimin yaklaşık %30'u tarımsal kooperatifler aracılığıyla yapılmaktadır. (Mülayim, 2019).

Amerika'nın Kaliforniya eyaleti dünyanın en önemli narenciye üretim merkezidir. 1905 yılından beri Kaliforniya'da narenciye satışı 'California Fruit Growers Exchange' adlı meyve üreticileri satış kooperatifleri birliği tarafından yapılmaktadır. Bu birlik, Amerika'da narenciye satışıyla uğraşan en önemli birliktir. Bu birliğin simgesi olan 'Sunkist' damgalı portakal ve limonlara, Amerika'nın her tarafında ve hatta Avrupa'da rastlanmaktadır. Bu birlik Kaliforniya'da üretilen narenciyenin %75'ini toplamaktadır. Birliğin bu kadar başarılı olmasının en büyük etkenleri, yüksek kaliteli meyvelerin olması ve maliyet fiyatını olabildiğince düşük tutmaları, ayrıca pazarlama ağının çok etkili olmasıdır.

Narenciye satış kooperatiflerinin kuruluş nedeni, o dönemlerde Amerika'da narenciye tüketiminin çok az olması ve bu az tüketimin aksine üretimin gittikçe artması, bu artışın da narenciye fiyatını düşürmesi, halbuki düşen bu fiyatlara nazaran maliyet fiyatı, üretim ve taşıma sisteminin ilkelliği sebebiyle çok daha yüksek olmasıydı. Ayrıca, narenciyenin ticareti de ciddi derecede örgütlenmiştir. Buna bağlı olarak da, ürün bazı pazarlara aşırı derecede fazla gitmekte, bazı pazarlarda ise az bulunmaktadır. Bütün bu sorunlara bir çözüm bulmak için, Kaliforniya narenciye üreticileri bir satış kooperatifi kurarak birleşmişlerdir. Bu birleşim gelecek dönemlerde çiftçilerin lehine olmuştur.

Kurulan bu kooperatifler birliği örgütü, ortaklarının ürünlerini satmakla beraber, ortaklarının birçok hizmetleri de daha ucuz ücrete kullanmalarını sağlamaktadır. Gübre, tohum, mücadele ilaçları, dona karşı korunma araçlarını kooperatif aracılığıyla maliyet fiyatına sağlanmaktadır. Birim kooperatifler, uzman işçi gruplarıyla ortaklarının ürünlerini toplatmakta ve ortakları hesabına, yine uzman işçilerle budama ve hastalıklarla mücadele işini

yapmaktadırlar. Yine aynı şekilde birliğin paketleme yerlerinde, en son yöntemlerle, meyveleri yıkama, kurutulma, seçme, paketleme ve muhafaza işi yapılmaktadır. Birliğin sahip olduğu bölümler arasında en önemlisi, pazarlama bölümü olup yıllık yapmış oldukları reklam için ayırdıkları bütçe yaklaşık üç milyon dolardır.

Araştırma bölümünde ise, meyvenin korunması, suyunun çıkartılması vb. konularla ilgili olarak bilimsel araştırmalar yapılmaktadır.

Kooperatif ortakları, ürettikleri bütün narenciyeyi, kendi aile gereksinimleri hariç, kooperatife teslim etmek zorundadır. Bu birliğe, 150 narenciye satış kooperatifi üye olup, ortak sayısı 6000'dir. Bu birlik 1954 yılının başlarında 'Sunkist Growers Inc' ismini almıştır ve kurulum amacı da mandalina, portakal, limon ve greyfurt tüketimi arttırmak, Avrupalı ve Amerikalı tüketicilere kendi markasındaki standart tip narenciyeyi tercih ettirmek, marka bilinirliğini yaymak ve ortaklarına daha fazla gelir sağlamaktır.

İlk çıktığı yıllarda ambalajlama olarak tahta sandıklar kullanırken, bugün ise karton kutular ambalajda kullanılmaktadır. Bu karton kutu ambalajlama şekli de oldukça başarılı olmuştur. Çünkü karton kutular, hem pratik, hem ekonomik hem de alıcılarında tercihi olmuştur. Temizleme, seçme ve ambalajlama gibi işlemler paking house denilen büyük paketleme evlerinde yapılmaktadır. (Mülayim, 2019)

İngiltere'de de yumurta satış kooperatifleri oldukça gelişmiştir. Aslında birçok ülkede zor bir alan olarak kabul edilen yumurta kooperatiflerinin gelişmiş olmasının iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi, İngiltere'de tavukçuluk işletmelerinin gelişmiş olmasıdır. Yumurta bu işletmelerde yan ürünü değil, ana ürünü oluşturmaktadır. Kısaca, işletme için ana kazanç kaynağı durumundadır. İkinci neden ise, Tarım Bakanlığının girişimi ile, İngiltere'de 1928 yılında 'Milli Marka Ambalaj İstasyonları' kurulmuştur. Bu kuruluştan sonra yumurtalar Bakanlıkça onaylanmış, Milli Marka Ambalajlama İstasyonlarında tartılıp sınıflandırılmakta, daha sonra da, tip ve kalitelerini garantileyen 'Milli Marka' ile markalanmaktadır. Bu markayı taşıyan yumurtalar, tüketiciye vermiş olduğu kalite garantisinden dolayı daha yüksek fiyata satılmaktaydı. Bu durumda, İngiltere'de yumurta üreticilerini birleştirerek kooperatif kurmaya yönlendirmiştir. Çünkü, kooperatiflere Tarım Bakanlığı Milli Marka Ambalaj istasyonu kurma iznini daha kolay vermekteydi. İngiltere'deki yumurta satış kooperatiflerinin çalışma şekilleri şu şekildedir: Kooperatif kendi araçlarıyla her hafta ortaklarının yumurtalarını toplamaktadır. Kooperatife gelen yumurtalar, hemen karanlık odada kuvvetli bir ışık altında

tazelikleri kontrol edilerek bozuk olanlar ayrılmakta, sağlam olanlar da bir tasnif makinesinden geçirilmektedir. Tasnif makinelerinde yumurtalar ağırlıklarına göre çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Sonra ambalajları yapılarak perakendeci, bakkal, hastane, hotel ve benzeri birçok tüketim kooperatiflerine verilmektedir. Bu sıralanan işler çok hızlı bir şekilde yapılmakta ve yumurtalar, üreticiden alındıktan sonra en çok üç gün içerisinde tüketiciye satılmak üzere perakendecilere ulaştırılmaktadır. Bugün İngiltere’de pazara sunulan yumurtaların %25’i kooperatiflerden geçmektedir.

Japonya’da da 2011 yılında yaşanan 9 şiddetindeki Tohoku depremi ve arkasından tsunami felaketi sonrası o dönemde 20 bin kişi hayatını kaybetmiş, kara ve demir yolları hasar görmüş, birçok yerde yangınlar çıkmıştır. Tarım Kooperatifleri Federasyonu (Jan Zen-Noh) ve Japon Tüketicileri Kooperatif Birliği (JCCU), bölgedeki Miyagi ve Kobe Kooperatifleri ile iş birliği yapmış ve Tsunamiden tahrip olan kıyılarda ‘Sendai Lahanası’ üretilmiştir. Depremden sonra geçici okullarda okuyan Miyagi Tarım Lisesi öğrencileri tarafından lahana tohumları ekilmiştir. Bu ekilen lahanalar ülkenin umut sembolü olmuştur. Elde edilmiş olan ürünlerde ülke genelinde yardım kampanyası kapsamında kooperatiflerin kendi satış mağazalarında satılmıştır. Bu gösterilen özveri, kooperatiflerin her türlü olumsuz koşullarda güçlerini birleştirerek yapıcı çözüm yolları oluşturduğuna dair güzel bir başarı örneğidir.

Diğer bir olayda, 2018 yılında Japonya da yaşanan ekonomik kriz sonrası, Japon kadınlarının çözümü tüketici kooperatiflerinde bulmalarıdır. Üretim ve tüketim kooperatifleri ve Japon kadınlarının bir araya gelmesiyle oluşan sinerji Japon Hükümetinin dikkatini çekmiş ülkede kooperatifçiliğin gelişmesi için destekleme kararı almıştır. Ülkede 80 milyon ortağa sahip 32 bin kooperatif vardır. Ayrıca bu kooperatifler 640 bin kişiye istihdam sağlamaktadır.

2020 yılında yaşanan ve tüm dünyayı etkisi altına alan korona salgını, hastalığın ilk çıktığı dönemde sadece hastalığa karşı alınacak olan önlemler konuşulurken, ilerleyen dönemlerde sosyal hayatın devamı için hükümetlerin yetersiz kaldığı koşullarda kooperatiflerin devreye girmesi konuşulmaya başlandı. Eczacılık, sağlık, bankacılık ve finans gibi konularda faaliyet gösteren kooperatifler önce ortaklarına daha sonra da ihtiyacı olan halka yardımda bulundular ve halen yardım etmeye devam etmektedirler. Yardım kampanyaları oluşturulmakta, elde edilen yardımlar ihtiyaç sahiplerine iletilmekte, ayrıca ortaklarının ekonomik faaliyetlerinin devamı da sağlanmaktadır.

Dünya genelinde önemli olan diğer bir sorunda gıda israfıdır. Dünyada her 7 kişiden 1'i açlıktan ölmekte, 2'si ise yeterli gıdaya ulaşamamaktadır. Hızla artan nüfusa, insanların sınırsız tüketme arzuları da eklenince gelecekte dönemde yaşanacak olan kıtlık kaçınılmazdır. Yaklaşık son 50 yıldır uluslararası kuruluşlar sayısız araştırma yapmış, konferanslar düzenlemişlerdir. Konuyla ilgili birçok çözüm önerileri üretilmiş, bu çözüm önerilerinin büyük çoğunluğunu tarım sektörü oluşturmaktaydı. Çünkü tarım sektöründe yaşanmış olan israf üretimin önüne geçmiştir. Üretilen ürünlerin yarısından fazlası tüketiciye ulaşmadan çöpe gitmektedir. Bu nedenle alınacak tedbirlerin başında tarım sektörü gelmektedir. Tarımsal üretimde, ürünün son haline dönüşene kadar geçirdiği 'değer zinciri' sürecinde birçok aşama vardır. Bu belirtilen süreçten sonraki her aşamayı 'gıda tedarik zinciri olarak tanımlayabiliriz. Bu aşamalarda, hasat öncesinde, hasatta, hasat sonrası işlemlerde, depolamada, paketlemede, nakliyede, işlemede, pazarlamada ve perakende dağıtımda birçok sebeple kayıplar oluşmaktadır. Bu kayıpların toplamı üretimin %50'sini bulmaktadır. Tüketici sofrasında tüketim oranı %5 gibi oranlarda kalmaktadır. Düşünülenin aksine, sofradan atılan ekmeğin neredeyse 10 katı üretim ve tüketicinin sofrasına gelmesi sürecinde kaybedilmektedir. Bu kayıplar, sıcaklık, nem, hava ile temas gibi koşullarda yapılacak düzenlemeler ile belli düzeyde azaltılabilir. Fakat ana kayıplar üretimde meydana gelen dengesizlikler sebebiyle daha en başta olmaktadır. Hatalı ve gereğinden fazla üretim sebebiyle çöpe giden gıda miktarı sonradan alınacak tedbirlerle kurtarılacak gıdalardan daha fazladır. Bu kayıpları da sadece ürün olarak düşünmek yanlış olacaktır. Emek kaybı, su kaybı, doğaya verilen zararda bu kayıplar arasında düşünülmelidir. Üretimdeki bu dengesizlik tabii ki fiyatlara da yansımakta, ürünün değerini ve kullanımını düşürmektedir. Bu sebeple planlı bir üretim yapılmalı, yıllık düzende hangi zaman aralıklarında, ne miktarda, hangi kalite standardında, kim tarafından, nerede ve nasıl üretileceğinin, fiyatının tüm aşamalarda ne olacağını belirlediği bir üretim planına ihtiyaç vardır. Bu tip bir planlamayı kooperatifler aracılığıyla yapmak mümkündür. Bugün Amerika'da, Avrupa Birliği ülkelerinde ve Japonya'da bölgesel düzeyde planlamalar resmi olarak görevlendirilmiş kooperatifler tarafından organize edilmektedir. Çünkü kooperatifler, büyük üretim kapasiteleriyle sahip oldukları entegre tesislerle ve yaptıkları sözleşmelerle zincirin her kademesinde doğru zaman ve doğru tekniklerle tedbirlerini alabilmektedir.

Tüm bu detaylar değerlendirildiğinde, gelişmiş ülkelerde gıda israfı ile mücadelede en etkin araç kooperatiflerdir.

4.4.4. Türkiye’de Tarım Satış Kooperatifleri

Türkiye’de tarım satış kooperatifleri ilk olarak, 1911 yılında Aydın’da ‘Aydın İncir Himayei Zürra A.Ş.’ adı altında kuruldu. Kuruluş amacı, İzmir’de ihracatçı tüccarlarla komisyoncuların kurdukları iki ayrı şirketin, tarım ürünlerinin fiyatlarının artmasını önlemek için, beraber hareket ederek üreticileri baskı altında tutmak istemeleridir. Bu şirketlere karşı üreticiler de birleşerek bir tarım satış kooperatifi kurdular. Ancak, bu kooperatif beklentileri karşılayamadığı için kısa zamanda kapandı.

Bugünkü tarım satış kooperatiflerinin temeli, 1914 yılında atılmıştır. İncir üreticilerine ve kurulması planlanan satış kooperatiflerine mali yardımda bulunmak amacıyla kurulan, ‘Milli Aydın Bankası’na destek olmak amacıyla, 1914 yılında ‘Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Ortaklığı’ kurulmuştur. Ancak faaliyet alanının geniş olması sebebiyle, sonradan bölünerek, belirli yerlerde ambarlar ve bağımsız satış kooperatifleri halini almıştır.

Türkiye’de ilk tarım satış kooperatifleri birliği, 1933 yılında kurulmuştur. ‘Aydın Zirai Satış Kooperatifi İttihadı’ adını almıştır. Bu birliğe, Aydın çevresindeki 5 incir kooperatifi ile Ödemiş İncir Üreticileri Kooperatifi ve Alaşehir ve Salihli Üzüm Üreticileri Kooperatifleri girmişlerdir. (Hazar, 1964).

Ülkemizde, tarım satış kooperatifleri ana temellerini 1935 yılında, Atatürk’ün yaptırımları doğrultusunda Meclis’te kabul edilen 2834 sayılı Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu’nun çıkması ile oluşturulmaya başlanmıştır. Yasa doğrultusunda, tarım satış kooperatifleri ile tarım satış kooperatifi birlikleri tip ana sözleşmelerinin hazırlanmasının ardından, bugünkü tarım satış kooperatifleri 1937 yılında kurulmuştur. Daha sonrasında çeşitli birlikler içerisinde örgütlenmeye başlamışlardır. 1937 yılında, ilk olarak Ege bölgesinde incir alanında 6, üzüm alanında 8, Iğdır’da pamuk alanında 4 ve Uzunköprü’de meyve konusunda 1 olmak üzere 19 tarım satış kooperatifi kurulmuş, incir ve üzüm için merkezi İzmir’de, pamuk için merkezi İzmir ve Iğdır’da olmak üzere iki tarım satış kooperatifleri birliği kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda tarım satış kooperatifleri daha da benimsenerek, devletin de yardımıyla fındık, fıstık, incir, üzüm, ipek kozası, zeytin, zeytinyağı, yağlı tohumlar, yaş meyve ve sebze, tiftik ve yapağı gibi yeni alanlarda da kooperatifler ve birlikler kurulmuştur.

Tarım satış kooperatifleri, 1969 yılına kadar birlik düzeyi üstünde bir örgütlenmeye gidememiştir. Çünkü 2834 sayılı yasa tarım satış kooperatiflerinin sadece bölge birliği

düzeyinde üst örgütlenmesine imkan sağlamakta, merkez birliği kurulmasına imkan vermemekteydi. 1969 yılında çıkan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, her türlü kooperatifin birlik ve merkez birliği şeklinde birim üstü örgütlenmesine olanak vermiştir (Kooperatifler Kanunu, mad. 70,79,97).

Özel bir yasaya göre kurulan tarım satış kooperatifleri ve birlikleri de, Kooperatifler Kanununun bu üst örgütlenme hükümlerinden yararlanabilmekteydiler. Kooperatifler kanununun çıkmasından sonra, 23 tarım satış kooperatifleri birliği bir araya gelerek 1969 yılında Ankara’da Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri Merkez Birliği’ni TARKO’yu kurmuşlardır. Fakat 1980 sonrası Tarko kapatılmıştır. Daha sonraki yıllarda da maalesef yeni bir Tarım Satış Kooperatifleri Merkez Birliği kurulamamıştır.

Türkiye’de kurulan tarım satış kooperatiflerinin amacı, 2000 yılında çıkarılan 4572 sayılı yasaya göre, üreticilerin ‘karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle mesleki faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını sağlamak, ürünlerini daha iyi şartlarla değerlendirmek ve ekonomik menfaatlerini korumak’ şeklinde belirtilmiştir (4572 Sayılı Tarım Satış ve Kooperatifleri Birlikleri Kanunu 2000; T.C. Resmi Gazete, 24081).

Tarım satış kooperatifleri ve birliklerinin çalışma konuları aynı yasada madde 3’ de şu şekilde belirtilmiştir: ‘Kooperatif ve birlikler, ortakların ve diğer üreticilerin ürünlerini daha iyi şartlarla değerlendirmek, gerekli ihtiyaçlarını karşılamak ve ekonomik menfaatlerini korumak gibi alanlarda çalışırlar.

Yine aynı maddede, kooperatif ve birliklerin çalışma konularıyla ilgili olarak, ‘ilk işleme kimliklerindeki işletme ve tesisleri dışında kalan sonraki üretim aşamaları için kuracakları iktisadi işletmeler, anonim şirket statüsünde ayrı bir tüzel kişilik olarak kurulup faaliyet gösterirler’ belirtilmiştir. Tarımsal ürünleri birleştirip satmanın avantajlarını şu şekilde sıralayabiliriz: Öncelikle küçük çiftçilerin aracı tüccarlara karşı korunması, satışta daha elverişli olan geniş iş hacminin sağlanması, satılan ürünün kalitesinin garanti edilmesi ile pazarda iyi isim yapılması, satışı kolaylaştıracak kaliteli ürün elde etmek için çiftçilere teknik yardım yapılması ve sonuçta tarımsal alanda ilerlemenin sağlanmasıdır. Ülkemizde küçük çiftçilerin sayısı fazladır. Bunların ürünlerini iyi bir şekilde tek tek pazarlamaları ve ihraç etmeleri imkansızdır. Bu sebeple üreticilerin satış hacmini genişletmesi gereklidir. Belirtilen bu hacim aracı tüccarlar tarafından da sağlanabilir, ancak araçlar çoğu zaman spekülasyon yapmakta ve üreticileri aldatmakta veya verdikleri düşük fiyatı kabule zorunlu

bıraktıklarıdır. Bu şekilde de üreticilerin eline oldukça az miktar geçmektedir. Yapılan çalışmalar göstermiştir ki, üreticilerin eline geçen tutar %20 ile %50 arasında değişmektedir. Ayrıca küçük çiftçilerin bir diğer önemli sorunu da, bozulabilen ürünler ve stoklama sorunudur. Tüm bu olumsuz koşullar göz önüne alındığında tarım satış kooperatiflerinin önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.

Yapılan bir çalışmada, bazı ürünlerin pazarlamasında kooperatiflerin payları, pamukta %49, kuru incirde %28, kuru üzümde %18, ayçiçeğinde %32, fındıkta %37, gül çiçeğinde %24, yerfıstığında %5, bakliyatı %1, yaş ipek kozasında %20, tiftikte %12, narenciyede %2, yumurtada %1 olarak saptanmıştır. (Mülayim ve Karaaslan, 1993).

Bir diğer araştırmada, sadece tarım satış kooperatifleri açısından pazarlama payı, pamukta %14-22, kuru üzümde %20-30, ayçiçeğinde %31, zeytinyağında %12-20, zeytinde %10-20, soyada %40, incirde %28, fındıkta ise %36 olarak belirtilmiştir. (Mercan, 2004).

Türkiye’de tarım satış kooperatifleri ve birlikleri dış satımı, ülke tarımsal ürünler dış satımının 1985-1988 yıllarında ortalama sadece %4,8’dir. 1976-1980 dönemi yıllık ortalaması olarak kooperatiflerce yapılan dışsatım miktarı ise, toplam dışsatım miktarının %6,5 ini, dışsatım değeri ise, toplam dışsatım değerinin %15,7’sini oluşturmaktadır. (Mülayim ve Karaaslan, 1983).

2020 yılında ülkemizde 295 birlik olup, bunların 17’sinin bağımsız tarım satış kooperatifleri olduğu görülmektedir. Birlik içerisinde ortak sayısı olarak ilk sırayı Fiskobirlik almakta, bunu Trakyabirlik ve Karadenizbirlik izlemektedir.

Çizelge 4.1. Tarım satış kooperatiflerinin gelişme durumu

Yıllar	Birlik Sayısı	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı (Bin)
1937	72	19	12
1940	7	57	66
1950	10	143	130
1960	15	214	161
1970	32	618	239
1980	23	826	674
1990	16	389	684
2000	16	331	744
2013	17	332	670
2018	17	399	533
2019	16	304	324

Bugün ki halinde Ege bölgesinde zeytinyağı, üzüm, incir, pamuk işlenmesiyle ve satışıyla uğraşan 106 tarım satış kooperatifi ve yaklaşık yüz bin ortağı bulunan bu kooperatifler dört üründe ayrı ayrı olmak üzere her biri bağımsız tüzel kişiliği olan dört tarım satış kooperatifleri birliği kurmuşlardır. Bu dört birlik, tek bir Genel Müdürün yönetiminde ve TARİŞ amblemi ile faaliyette bulunmaktadır. TARİŞ, yalnız iç satımda değil, dış satımda da çok önemli bir yere sahiptir. Tariş, 1994 yılından beri ICA'nın üyesidir. Ancak 2008 yılında bu üyelikten ayrılmıştır.

TARİŞ'e bağlı olan dört birlik şu şekildedir:

İzmir Kaynak: Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği 2017/2018 Faaliyet Raporu

- 1) İzmir Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
- 2) İzmir İncir Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
- 3) İzmir Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
- 4) İzmir Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği

Son yıllarda 2000 tarih ve 4572 sayılı yasanın çıkmasından doğan finansal sıkıntıları aşabilmesi için TARİŞ'E bağlı Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği 2005 yılında TARİŞ'in bünyesinden ayrılmış ve TA-ZE adında kendi pazarlama şirketini kurmuştur. Aynı yıl Pamuk Birliğinin yapmış olduğu unvan değişikliğinden (Tariş Pamuk ve Yağlı Tohumlar Birliği) sonra, halen Tariş Birlikleri 'Tariş İncir, Üzüm, Pamuk ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri' adı altında birlikte çalışmalarını sürdürmektedirler.

Akdeniz bölgesindeki tarım satış kooperatifleri narenciye, pamuk, soya, ayçiçeği, yerfıstığı ve kanola konularında olup, iki birlik altında toplanmıştır. Bu birlikler şunlardır:

- 1) ÇUKOBİRLİK (Çukurova Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri Birliği)
- 2) ANTBİRLİK (Antalya Pamuk ve Narenciye Tarım Satış Kooperatifleri Birliği)

Karadeniz bölgesindeki tarım satış kooperatifleri, fındık, ayçiçeği, soya ve kanola konularında çalışmakta olup, iki birlik altında toplanmışlardır. Bu iki birlik şunlardır:

- 1) FİSKOBİRLİK (Giresun Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği)

- 2) KARADENİZBİRLİK (Karadeniz Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği)

Marmara bölgesindeki tarım satış kooperatifleri sofralık zeytin, zeytinyağı, yaş ipek kozası ve tohumu, ayçiçeği konularında olup üç birlikte toplanmıştır. Bu birlikler,

- 1) Koza Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (KOZA BİRLİK)
- 2) Marmara Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (MARMARABİRLİK)
- 3) Trakya Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (TRAKYABİRLİK)

İç Anadolu Bölgesindeki tarım satış kooperatifleri çekirdekli üzüm, yaş üzüm, kayısı, şeftali, vişne, şarap, gül çiçeği ve tiftik konularında çalışmakta olup, iki birlik altında toplanmışlardır. Bu birlikler,

- 1) Isparta Gül ve Gülyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (GÜLBİRLİK)
- 2) Ankara Tiftik ve Yapağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (TİFTİKBİRLİK)

Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki Tarım Satış Kooperatifleri bakliyat, kırmızı biber, antepfıstığı, çekirdekli kuru ve yaş üzüm, zeytinyağı ve pamuk konularında çalışmakta olup, iki birlik altında toplanmışlardır. Bu birlikler,

- 1) Güneydoğu Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (GÜNEYDOĞUBİRLİK)
- 2) GAP Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (GAPBİRLİK)

Bu iki birlik uzun süre bölgede faaliyet gösterdikten sonra son yıllarda faaliyetlerini durdurmuşlardır. Bugün artık bu iki birlik tarım satış kooperatifleri birlikleri istatistiklerinde yer almamaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi, tarım satış kooperatifçiliği diğer konularda da olduğu gibi geri kalmıştır. Sadece Iğdır'da, 1937 yılında kurulmuş bir Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri Birliği vardı. Ancak birlik başarılı olamadığı için bugün tasfiye edilmiştir. 1969 yılında kurulmuş olan Malatya Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (KAYISIBİRLİK) de bir gelişme gösterememiş ve dağılmıştır. Yalnız 1991 yılında Kayısıbirlik yeniden faaliyete geçmiştir. Kayısıbirlik son yıllarda tekrar krize girmiş ve faaliyetlerini neredeyse tamamen durdurmuştur.

Doğu Anadolu’da tarım satış kooperatiflerinin gelişememe sebebi, Doğu Anadolu’da tarımda henüz pazar ekonomisi gelişmemiştir. Tarım satış kooperatifleri zaten pazar ekonomisinin bir ürünüdür.

Ülkemizdeki tarım satış kooperatiflerini genel olarak değerlendirdiğimizde, tarımda pazar ekonomisinin geliştiği ve özellikle dış satımın daha kolaylıkla yapılabildiği kıyı bölgelerimizde gelişmeleri daha fazla olmuştur. Ürün yönünden gelişmeleri incelediğimizde, daha çok bozulmayan ve dış satımı kolay ve çok olan ürünler (pamuk, fındık, üzüm, incir) de olmuştur. Tavuk, yumurta, yaş sebze ve meyve gibi ürünlerde tarım satış kooperatiflerinin gelişmesi geride kalmıştır. Et, canlı hayvan ve hububat gibi ürünlerde ise tarım satış kooperatifleri henüz hiç gelişmemiştir.

Tarım satış kooperatifleri birlikleri kooperatif, ortak ve personel sayıları, birliklerin satın aldığı ürünler ve bölge rekoltesindeki alım payları, birliklerin faaliyet ana ürünleri, faaliyet merkezi ve faaliyet gösterilen il sayısı, birliklerin işletmeleri ve bağlı ortaklıkları, Tarım satış kooperatifleri ve birliklerine ait markaların detay bilgisini gösteren çizelgeler aşağıdaki gibidir.

Çizelge 4.2. Tarım satış kooperatifleri birlikleri kooperatif, ortak ve personel sayıları

Birlik Adı	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	Personel Sayısı (Koop.+Birlik+Bağlı Ortaklık+İştirak)	
			Daimi	Geçici
Fiskobirlik	50	132.297	679	88
Trakyabirlik	48	36.342	1.098	85
Karadenizbirlik	13	21.581	87	-
Tariş Pamuk	41	18.297	182	81
Çukobirlik	34	8.752	173	-
Marmarabirlik	8	29.356	543	25
Tariş Zeytinyağı	32	21.728	393	52
Tariş Üzüm	13	9.748	117	176
Antbirlik	5	2.275	162	27
Tariş İncir	14	3.700	72	300
Tiftikbirlik	12	1.369	13	1
Gülbirlik	6	3.184	91	12
Kozabirlik	5	3.077	27	143
Bağımsız Tarım Satış Kooperatifleri	17	10.088	70	4
Toplam	295	300.357	3.707	994
			4.701	

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (2020)

Çizelge 4.3. Birliklerin satın aldığı ürünler ve bölge rekoltesindeki alım payları

Birlikler	Ürün	Bölge Rekoltesindeki Alım Payı (%)
Kozabirlik	Yaş Koza	80
Tiftikbirlik	Tiftik	80
Antbirlik	Pamuk	70
Trakyabirlik	Ayçiçeği	45
Karadenizbirlik	Ayçiçeği	35
Marmarabirlik	Zeytin	35
Tariş Üzüm Birliği	Üzüm	15
Gülbirlik	Gül Çiçeği	15
Çukobirlik	Pamuk	13
Tariş Pamuk Birliği	Pamuk	10
Tariş Zeytinyağı Birliği	Zeytinyağı	8,5
Tariş İncir Birliği	İncir	7,5

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (2020)

Çizelge 4.4. Birliklerin faaliyet ana ürünleri, faaliyet merkezi ve faaliyet gösterilen il sayısı

Birlik Adı	Faaliyet Konusu Ana Ürünler	Faaliyet Merkezi	Faaliyet Gösterilen İl Sayısı
Antbirlik	Pamuk, Narenciye, Yağlı Tohumlar, Silajlık Mısır, Buğday	Antalya	1
Çukobirlik	Kütlü- Lif Pamuk, Soya, Ayçiçeği, Kanola	Adana	10
Fiskobirlik	Kabuklu Fındık	Giresun	6
Gülbirlik	Gül Çiçeği	Isparta	2
Karadenizbirlik	Ayçiçeği, Soya, Kanola	Samsun	9
Kozabirlik	Yaş İpekböceği Kozası, İpek Böceği Kozası Tohumu	Bursa	6
Marmarabirlik	Sofralık Zeytin, Zeytinyağı	Bursa	3
Tariş İncir Birliği	Kuru İncir	İzmir	3
Tariş Pamuk Birliği	Kütlü-Lif Pamuk, Yağlık Ayçiçeği	İzmir	4
Tariş Üzüm Birliği	Çekirdeksiz Kuru Üzüm, Yaş Üzüm	İzmir	2
Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği	Zeytin, Zeytinyağı	İzmir	6
Tiftikbirlik	Tiftik	Ankara	6
Trakyabirlik	Ayçiçeği	Edirne	13

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (2020)

Çizelge 4.5. Birliklerin işletmeleri ve bağlı ortaklıkları

Birlik	İşletme	Bağlı Ortaklık
Antbirlik	Yağ Kombinasyonu Akaryakıt İstasyonu Tarım Marketler	Antbirlik Sigorta Ltd.Şti. Antser A.Ş.
Çukobirlik	Ceyhan Yağ Fabrikası Merkez Yağ Fabrikası Pamuk İşleme Tesisleri	Çukurova Elektirk A.Ş. Gübretaş Ülfet A.Ş. Pataş Ceyhan Sanayi İşletmeleri Başak Sigorta Acenteliği
Fiskobirlik	Entegre Fındık işletmesi	Fiskobirlik Efit San A.Ş. Fiskomar A.Ş. Fiskobirlik Sigorta Aracılık Hizmetleri Ordu Yağ Sanayi A.Ş. Pancar Motor A.Ş. Halkbank A.Ş.
Gülbirlik	Gül Yağı Tesisi Gül Konkrete Tesisi	Rosense A.Ş.
Marmarabirlik	Entegre Tesisler	Başak Sigorta A.Ş. BESAS A.Ş. Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.Ş. Gübre Fabrikaları T.A.Ş. SİFAŞ Sentetik İplik Fabrikaları A.Ş.
Karadeniz		Meray Yağ Sanayi ve Ticaret A.Ş. LIMAGRAİN Tohum Islah Üretim Sanayi Ticaret A.Ş. Pancar Motor Sanayi ve Ticaret A.Ş. BAFAY Yağ Sanayi A.Ş.
Kozabirlik	Tohum Üretim İşletmesi Koza Çekim Tesisi	Kozabirlik Tic. San. Ltd. Şti. Kozabirlik Sigortacılık Hizmetleri Ltd. Şti.
Tariş İncir Birliği	Germencik İncir İşletme Kolonya Fabrikaları	TARİŞ Sigorta A.Ş. TARİŞ Ayma İç ve Dış Ticaret A.Ş. TARİŞ Yem Hayvancılık Sanayi Ticaret A.Ş.
Tariş Üzüm Birliği	Alaşehir Entegre Üzüm İşletmesi Sirke Pekmez İşletmesi	TARPAZ A.Ş. TARİŞ Sigorta A.Ş. TARİŞ Ayma İç ve Dış Ticaret A.Ş. TARİŞ Yem Hayvancılık Sanayi Tic. A.Ş.
Tariş Pamuk Birliği	Pamuk Yağ Kombinasyonu Çırçır Tesisleri Delintasyon Tesisi	TARİŞ Sigorta A.Ş. TARİŞ Ayma İç ve Dış Ticaret A.Ş. TARİŞ Yem Hayvancılık Sanayi Ticaret A.Ş.
Tariş Zeytinyağı Birliği		TARİŞ Zeytin A.Ş. (TA-ZE) TARİŞ Sigorta A.Ş. TARİŞ Ayma İç ve Dış Ticaret A.Ş. TARİŞ Yem Hayvancılık Sanayi Ticaret A.Ş. Manisa Pamuklu Men. A.Ş.
Trakyabirlik	Karacabey Yağ Fabrikası Tekirdağ Entegre Tesisleri	Trakyabirlik Sigorta Ltd. Şti. Trakyabirlik Tohum Islah Üretim San. Paz. Ltd. Şti. LIMAGRAİN Tohum Islah Üretim San. Tic. A.Ş. Edirne Depoculuk İşletmeleri A.Ş.

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (2020)

Çizelge 4.6. Tarım satış kooperatifleri ve birliklerine ait markalar

Birlikler	Ürün Adı	Markalar
Trakyabirlik	Ayçiçeğ Yağı	Biryağ-Trakyağ-Biröz-Şefim-Birma-Bima-Biryağ Olem-Trakyem
Marmarabirlik	Zeytin-Zeytinyağı	Marmarabirlik-Makbir
Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği	Zeytin-Zeytinyağı-Sabun	Tariş (Zeytasko-Monticelli-Moskonisi-Eolia-Aivaly-Yüzdeyüz-Olgunca-Erkence-Adramiti-Eskisi Gibi-İtır-İlk El)-Ta-ze Ortak Markalar: Tariş- Tarişmatik-Tariş T- Tariş T Şekil-Tariş Şekil- Yeni Tarişmatik-Tariş Kolonya
Tariş İncir Birliği	Kuru İncir, Kolonya	Tariş- İntasto- İntasto Premium Ortak Markalar:Tariş- Tarişmatik-Tariş T- Tariş T Şekil- Tariş Şekil- Yeni Tarişmatik
Tariş Üzüm Birliği	Kuru Üzüm	Tariş Ortak Markalar:Tariş- Tarişmatik-Tariş T- Tariş T Şekil- Tariş Şekil- Yeni Tarişmatik Tariş Kolonya
Karadenizbirlik	Ayçiçek Yağı	Karadenizbirlik Ayçiçek yağı
Gülbirlik	Gül ve Kozmetik Ürünleri	Gülbirlik- Rosense- Sweetrose
Fiskobirlik	Fındık Ürünleri	Fiskobirlik- Fiskokrem- Fiskobirlik Nuga-Fiskat- Fiskobirlik Fındık Ezmesi- Fındık Yağı- Ayçiçek Yağı- Mısır Yağı- Fiskobirlik Filiz Siyah Çay- Harman Siyah Çay- Fiskobirlik Export Siyah Çay
Tariş Pamuk Birliği	Pamuk Yağı- Sabun-Deterjan	Clinel Sıvı Sabun Şekil- Clinel Şekil- Egemis- Kurna- Matik Max Şekil- Tama- Tarin Ortak Markalar:Tariş- Tarişmatik-Tariş T- Tariş T Şekil- Tariş Şekil- Yeni Tarişmatik
Çukobirlik	Kolonya	Çukobirlik Kolonya
Antbirlik	Zeytinyağı	Antbirlik Zeytinyağı

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkarlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (2020)

5. SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA

5.1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı

Sürdürülebilir kalkınma teriminin ilk defa tanımlanması 1987 yılındaki Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Dünya Komisyonu toplantısına dayanır. Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma kavramı birbirinden farklı iki kavramdır. Sürdürülebilirlik, var olanın devamını sağlamaktır. Sürdürülebilir kalkınma ise, var olanı ileriye götürmeyi hedefler. Aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma, ekonomiyi de içeren ama bununla yetinmeyen ve refah ile insanların yaşam kalitesini arttırmayı ve bunu yaparken doğaya zarar vermemeyi hedefleyen bir kavramdır. Bu anlamda, sürdürülebilir kalkınma teriminden, ‘sürdürülebilir gelişme’ ya da ‘sürdürülebilir ilerleme’ anlaşılmalıdır. Dolayısıyla sürdürülebilirlik kavramı genel olarak bir amacı değil, bir süreci ifade etmektedir. Çünkü kavramla hem bugünkü neslin hem de gelecek nesillerin daha iyi yaşam koşullarına sahip olması belirtilmektedir. (Nolberto Munier, 2005).

Sürdürülebilir Kalkınma da süreç olarak 3 alanda ilerleme söz konusudur. Ekonomik büyüme, ekonomik ilerlemeyi; sosyal ilerleme, sosyal eşitliği; çevresel koruma, kaynakların gelecek nesiller için sağlıklı bir şekilde geri dönüşümünü sağlamaktır. (Nolberto Munier, 2005).

2000 yılındaki Ulusal Stratejiler Raporuna göre sürdürülebilir kalkınma, gelecek nesillerin kendi gereksinimlerinin karşılanmasını zarara uğratmadan bugünkü neslin ihtiyaçlarını karşılayan ekonomik ve sosyal gelişmedir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı kendi içerisinde 3 durumu içermektedir. Bunlardan birincisi, geçerli büyümenin devam ettirilemezliği, ikincisi yoksulluğun ortadan kaldırılması, üçüncüsü de gelecek kuşakların yaşamının güvence altına alınmasıdır.

Sürdürülebilir bir ekonomi için tüketimi azaltan, büyümeyi ön plana çıkaran değil toplumsal ve çevresel değerleri önemseyen, israfın olmadığı ve geri dönüşüm sağlayan bir sistem önerilmektedir. (Jackson, 2009).

5.2. Sürdürülebilirlik Kavramının Gelişimi

Tarım arazilerinin gelecek senelerde de tekrar kullanılacak olması insanoğlunu sürdürülebilir olmaya yöneltmiştir. Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak 1713 yılında Carl Von

Carlowitz tarafından yazılan *Sylvicultura Oeconomica* eserinden geldiği söylenebilir (Chappells ve Trentmann, 2015). Sürdürülebilirlik kavramı öncelikle ormanların korunmasından ortaya çıkmıştır. 18. yy Avrupa'sında gelecek dönemde orman alanlarının korunmaması bölge halkının gelişimlerini olumsuz etkileyebileceği düşüncesi, bugünde aynı şekilde devam etmektedir. Fosil yakıtlar, orman, gıda maddeleri, doğanın sağlamış olduğu imkanlardan sadece bazılarıdır. Her geçen gün doğal kaynakların azalması bunlarla ilgili birtakım önlemlerin alınmasını gerektirmektedir. Carlowitz eserinde; tüketimde daha fazla verimlilik sağlanması, planlı tüketim ve alternatiflere yönelerek ihtiyaçların giderilmesi gibi konulardan önlem olarak bahsetmiştir.

Doğal kaynakların kıt olduğunun insanoğlu tarafından fark edilmesi, diğer ülkelere kıt kaynağın ihracatının edilmesinden başka ülke içinde planlı bir şekilde kullanılmasını ortaya çıkarmıştır. Zengin ülkelerin gelişmekte olan ülkelere kıt olan doğal kaynağın ithal edilmesi yoluyla ülkeye sokulması gerekliliğinin anlaşılmasını sağlamıştır. Günümüzde zengin ülkelerin genel itibarıyla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere fazla oranda emtia ürünü aldığı ya da doğrudan yabancı yatırımlarını bu ülkelere göndererek oralarda yatırımlar yaptıkları gözlenmektedir.

2. Dünya savaşından sonra artan küreselleşme hareketleri ülkeleri büyüme açısından bir yarışına sürüklemiştir. Bunun sonucunda, doğal kaynaklar hızlı ve düşüncesizce tüketilmiştir. Buna istinaden bilim dünyasında dünya üzerinde bulunan doğal kaynakların sonunun geldiği düşüncesi sarmıştır. Samuel Ordway 1956 yılında yapmış olduğu çalışmada dünya genelinde meydana gelecek doğal kaynak arz şokunun maliyetleri artıracığını ifade etmiştir. Bu tespiti 1950'li yıllardan sonra artan petrol fiyatları göstermiştir. 70'li yıllarda dünya genelinde ekonomik büyümenin yavaşlaması petrol fiyatlarına bağlanmaktadır.

1968 yılında Ordway'ın öncülüğünde Roma Kulübü kurulmuştur. Bu kulüp, endüstrileşme, nüfus artışı, yetersiz beslenme ve fakirlik, yenilenebilir olmayan kaynaklar, kıtlık ve çevresel bozulmaların ele alındığı bir rapor yayınlamıştır. Raporda, ülkelerin kaynak kullanımına bağlı olarak, çevre kirliliğinin arttığı saptanmıştır. Son yıllarda artan karbondioksit salınımı buradan kaynaklandığı ileri sürülebilir. Karbondioksit kullanımının artması insan sağlığını bozarak yaşam kalitesini azaltmaktadır. Hatta insan yaşamının son bulmasına sebep olmaktadır. Kısaca, kaynakların sürdürülebilir kullanılması çevre ve insan sağlığı açısından önemlidir.

1992 yılında Rio de Janeiro’da gerçekleşen konferansta Brundtland raporunun ülkeler tarafından hayata geçirilmesi planlanmıştır. 1997 yılında ise Kyoto protokolü imzalanmış ve 2005’te yürürlüğe girebilmiştir.

Kyoto protokolüne göre,

- Atmosfere salınan sera gazı miktarı %5 ‘e çekilecek
- Sera gazı miktarını azaltmaya yönelik mevzuat yeniden düzenlenecek
- Daha az enerji ile ısınma, daha az enerji tüketen araçlarla uzun yol alma, daha az enerji tüketen teknoloji sistemlerini endüstriye yerleştirme sağlanacak, ulaşımda, çöp depolamada çevrecilik temel ilke olacak
- Karbondioksit oranının düşürülmesi için alternatif enerji kaynaklarına yönlendirmesi
- Biyodizel yakıt kullanımına özendirilecek
- Yüksek enerji tüketen işletmelerde atık işlemleri yeniden düzenlenecek
- Termik santrallerde daha az karbon çıkartan sistemler, teknolojiler devreye sokulacak
- Güneş enerjisinin önü açılacak
- Fazla karbon salınımından daha fazla vergi alınacaktır.

Kyoto protokolü çerçevesinde yukarıda belirtilen maddelerin ülkeler tarafından yapılması yüksek miktarlarda maliyet gerektirmektedir. Ayrıca, gelecek nesillerin doğal kaynak kullanımında adil olma çerçevesinde daha fazla yararlanması sağlanacaktır.

5.3. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

ABD’nin New York kentinde 2000 yılının Eylül ayında 189 ülkenin devlet ve hükümet başkanlarını bir araya getiren Birleşmiş Milletler Binyıl Zirvesi, sekiz hedef üzerinde mutabık kalarak bu hedefleri, Binyıl Kalkınma Hedefleri olarak kabul etmiş ve bu hedeflere 2015 yılına kadar geçecek 15 yılda ulaşılmasını taahhüt etmişlerdir

Binyıl Kalkınma Hedefleri

- 1) Aşırı yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak
- 2) Herkes için evrensel ilköğretim sağlamak
- 3) Cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesi

- 4) Çocuk ölümlerini azaltmak
- 5) Anne sağlığını iyileştirmek
- 6) HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele
- 7) Çevresel sürdürülebilirliği sağlama
- 8) Kalkınma için küresel bir ortaklık kurmak

Belirtilen bu Binyıl Kalkınma Hedefleri, aralarında yoksulluğu ve açlığı ortadan kaldırmak, ölümcül hastalıkları engellemek, çocuk ölümlerini azaltmak ve tüm çocuklar için eğitim fırsatlarını genişletmek gibi hedeflerinde yer aldığı ölçülebilir hedeflerdi. Bu hedeflere ulaşma konusunda BM kuruluşları ve üye devletler tarafından önemli çabalar sarf edildi ve bazı bölgelerde özellikle aşağıda belirtilen alanlarda ilerleme kaydedildiği gözlemlendi:

- Bazı Afrika ülkelerinde yoksullukla mücadelede önemli kazanımlar elde edildi, ancak yoksulluk tümü ile ortadan kaldırılamadı.
- Kullanılabilir ve sağlığa uygun su kaynaklarına erişim konusunda ilerleme kaydedildi.
- İlköğretim yaşına gelmiş çocukların okula kayıt oranlarında artış gözlemlendi.
- Çocuk ölümlerinde azalmalar oldu.

Kısacası, 15 yıl boyunca özellikle gelişmekte olan ülkelerde kalkınma çabaları bu sekiz hedefe odaklandı. Kalkınma yardımlarının bu hedeflere ulaşılması amacıyla, projelerin finanse edilmesinde kullanılması sağlandı. Ancak, açlığı sona erdirmek, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak, sağlık hizmetlerini iyileştirmek ve yaygınlaştırmak ve çocuklar için daha iyi bir gelecek sağlamak gibi beklentiler karşılanamadı. Ayrıca, bu sorunlara 15 yıl içerisinde yenileri de eklendi. Bu nedenle, 2030 yılı gündemi, yani Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ortaya çıktı.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

2030 gündemi, dünyanın her yerinde kalıcı olarak yoksulluğu sona erdirmek başta olmak üzere, gelecek 15 yıl boyunca oluşturulacak politikalara ve fonlara rehberlik edecek 17 yeni Küresel Hedeften, kısaca, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden oluşmaktadır. Bu küresel Hedefler, Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yerini alacaktır.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kavram olarak, 2012 yılında Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20) sırasında doğdu. Amaç, sürdürülebilir

kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel üç boyutunu dengeleyen ve evrensel olarak uygulanabilir hedefler seti oluşturmaktır.

New York'taki 193 ülkenin imzası ile Birleşmiş Milletler Genel Merkezinde 25-27 Eylül tarihlerinde gerçekleştirilen BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri kabul edildi. Bu yeni gündemin insanlar, evren ve refah için bir eylem planı olduğu, aynı zamanda daha geniş özgürlük anlayışı içerisinde dünya barışını güçlendirmeyi amaçladığı kabul edilmektedir. Her açıdan yoksulluğun ortadan kaldırılmasının sürdürülebilir kalkınma için vazgeçilmez bir gereklilik olduğuna inanılmaktadır. Kabul edilen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve 169 alt başlığı yeni Küresel Gündemin amaç ve boyutlarını göstermektedir.

BM'nin sürdürülebilir kalkınma hedefleri aşağıdaki gibidir:

- 1) **Yoksulluğa son!:** Her tür yoksulluğu sona erdirmek
- 2) **Açlığa son!:** Açlığı bitirmek
- 3) **Sağlıklı bireyler:** İnsanların sağlıklı bireyler olmasını sağlamak
- 4) **Nitelikli eğitim:** Herkesi kapsayan ve herkese eşit derecede kaliteli eğitim sağlamak
- 5) **Toplumsal cinsiyet eşitliği:** Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların ve kız çocuklarının toplumsal konumlarını güçlendirmek
- 6) **Temiz su ve hijyen ve halk sağlığı:** Herkes için suya ve sağlık hizmetlerine erişimi ve suyun ve sağlığın sürdürülebilir yönetimini garanti altına almak
- 7) **Erişilebilir ve temiz enerji:** Güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerji sağlamak
- 8) **İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme:** Sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik kalkınmayı sağlamak, tam ve üretici istihdamı ve insan onuruna yakışır işleri sağlamak
- 9) **Sanayi, inovasyon ve alt yapı:** Alt yapıları dayanıklı inşa etmek, sürdürülebilir ve kapsayıcı sanayileşmeyi ve yeni buluşları teşvik etmek
- 10) **Eşitsizliklerin azaltılması:** Ülkelerin arası eşitsizlikleri azaltmak

11) Sürdürülebilir kent ve yaşam: Kentlerde halka toplu ulaşım ve konutu ucuza sağlamak

12) Sorumlu tüketim ve üretim: Üretimde ve tüketimde sürdürülebilirliği sağlamak, gıda israfına son vermek

13) İklim eylemi: İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için hızlı bir şekilde önlemler almak

14) Sudaki yaşam: Denizleri ve deniz kaynaklarını ayrıca okyanusları sürdürülebilir kalkınma için korumak ve sürdürülebilirliğe uygun şekilde kullanmak

15) Karasal yaşam: Karasal yapıyı korumak ve ormanların sürdürülebilir kullanımını sağlamak, çölleşme ile mücadele etmek, topraklarda meydana gelen verimlilik kaybını engellemek

16) Barış ve adalet: Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve teşvik edici çözümler için sunmak, adaleti herkes için ulaşılabilir kılmak

17) Hedefler için ortaklıklar: Sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı güçlendirmek ve yeniden canlandırmak

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini içeren 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminin yer aldığı sonuç raporunun 41. ve 67. paragraflarında kooperatifler özel sektör içinde gündemi uygulayacak önemli aktörlerden biri olarak gösterilmektedir. Kooperatiflerden ayrıca, Ağustos 2015 tarihli Kalkınmanın Finansmanı konulu sonuç raporunun 13., 35. ve 39. paragraflarında da söz edilmektedir.

Kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınmaya katkıları açısından önemine, 1995 yılında yeniden düzenlenen kooperatif ilkelerine yeni bir madde eklenmesiyle gösterildi. ‘Toplum yararını gözetme’ olarak düzenlenen bu yeni ilke, kooperatiflerin içinde yaşadıkları toplumların sürdürülebilir kalkınmalarına katkıda bulunma yükümlülüğünü kabul ettiklerini göstermektedir.

Bu yeni ilkenin kabulü ile birlikte kooperatifler dünyanın neredeyse her bölgesinde toplumların sorunları ile daha fazla ilgilenmeye ve doğal kaynakların korunması, sürdürülebilir kalkınmaya katkıları konusunu tüm yönleri ile ele almaya başladımışlardır.

Kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınma açısından neden önemli oldukları Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından şöyle açıklanmıştır:

Değerler ve ilkeler üzerine kurulu kooperatiflerin çok amaçlı bir yaklaşım izledikleri ve çalışmalarında sosyal, ekonomik ve çevresel amaçları gözettikleri bilinmektedir. Kooperatifler iş birliği ve kolektif eylem için pratik araçlardır ve bu nedenle demokrasiyi ve toplum yararını güçlendirici bir rol oynarlar. Toplumsal bağları ve kısa vadeli çıkar peşinde koşmamaları, kooperatifleri uzun dönemli planlama yapmaya ve bu planları uygulamaya yönlendirir. Bu anlamda, kooperatifler bölgesel ekonomilerin sağlıklı bir şekilde gelişmelerine ve daha fazla yatırım için uygun ortam yaratılmasına katkıda bulunurlar. Kooperatifler ayrıca, yoksul kesimi güçlendirerek eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını da sağlarlar. Ayrıca, kalkınmanın maliyeti ve yfaydalarının eşit biçimde dağılımını sağlarlar. Yerel toplumlar dışında kooperatifler ulusal ve uluslararası düzeylerdeki kamu ve özel kesimdeki paydaşlarla da iş birliği yaparlar. Kooperatifler, eğitim, öğretim ve bilgilendirme alanlarındaki kapasitelerinden dolayı da sürdürülebilir kalkınmanın küresel öğeleri arasındadırlar. Bu nedenlerden dolayı kooperatifler 2015 sonrası kalkınma gündemi içerisinde yer almalıdırlar. (Wanyama, 2014).

Kooperatiflerin görüşlerinin BM'in 2015 sonrası kalkınma gündeminde dikkate alınması sağlamak amacıyla Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınmaya katkılarına ilişkin bir ortak araştırma yaptılar (ILO, 2013). Bu araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların %75'i kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynayacaklarına inandıklarını bildirdiler. Bunun dışında, dünyanın hemen her yerinde kooperatiflerin özellikle doğanın ve çevrenin korunmasına ilişkin çalışmaları ve yükümlülüklerinin ortaklara duyurulması çalışmaları yoğunluk kazandı. Bu konularda hükümetlerin yeni politikalar oluşturmaları gerektiği diğer sivil toplum kuruluşları ile birlikte sıklıkla dile getirilmeye başlandı. 2013 yılında yapılan Rio +20 Zirvesinin sonuç raporunda da kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınmada önemli bir rol oynayabileceklerine işaret edildi. Kooperatifler, bu raporun kooperatiflerin katkılarına ilişkin daha ayrıntılı yaklaşımlar beklmelerine karşın, raporda çok özet bir referans bulunmasını kooperatifçiler kendileri için bir uyarı olarak algıladılar.

5.4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinde Kooperatiflerin Katkısı

11-13 Kasım 2016 tarihleri arasında Kanada'nın Quebec kentinde yapılan ve dünyanın her yerinden 2.500 kooperatif temsilcisinin katıldığı Uluslararası Kooperatifler Zirvesi'nin ana teması, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine ulaşılmasında kooperatifler neler yapmalıdırlar olarak tespit edilmiştir. Zirve süresince çeşitli bilim adamları, politikacılar, büyükelçiler, danışmanlık şirketleri ve kooperatifçiler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni farklı yönleri ile ele almışlardır. Zirve sonunda yayımlanan sonuç bildirgesinde kooperatiflerin 5 grupta toplanan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne ulaşılmasında neler yapmaları gerektiği açıklanmıştır.

Sonuç bildirgesine göre kooperatiflerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmak için geleceğe dönük öncelikleri şunlardır:

- Gıda güvenliği
- Ekonomik büyüme, istihdam ve adil çalışma ortamı
- Sağlık ve sosyal yardım hizmetlerine erişim
- Yoksulluk ve finansal kapsayıcılık
- İklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma

1. Yoksulluğa Son: Kooperatiflerin ana kurulma sebebi yoksulluğu gidermek olduğu bilinmektedir. Dünyanın birçok bölgesinde yoksullar kooperatifleri birer 'kurtuluş aracı' olarak görmektedirler.

Demokratik ve eşit koşullarda güçlerini birleştirebilecekleri bir örgüt olarak benimsedikleri kooperatifler, yerel düzeyde de istihdam yaratarak yoksulluk ve açlıkla mücadele etmektedir.

Kooperatifler kendi kendine yardım için halkı örgütlemesi, yoksul gruplar için birlikte çalışmanın bir yolu olarak kabul edilmektedir. Kooperatiflerin belirtilen alanlarda yoksulluğu sona erdirmede doğrudan katkıları somut biçimde kendini göstermektedir (Schwettmann, 2014):

- Kooperatifler, yoksul halkın dayanışma suretiyle zorlukları yenmek ve ortak çıkarları için birleşerek birlikte hareket etmek konusunda bilinçlenmelerini sağlar.
- İstihdam yaratarak yoksul halkın gelir elde etmesini ve hayatta kalmasını sağlar.

- İmkan yaratma, bu imkanları koruma ve güçlendirme yolu ile yoksulluktan kurtulmaları konusunda yeni yollar hazırlanmasına katkıda bulunur.
- Mesleklerine ait yeteneklerini eğitime geliştirerek gelir düzeylerinin artmasını ve iş ve mesleklerinin sürdürülebilir olmasını sağlar.
- Devlet ve şahısların başarısız olduğu durumlarda devreye girerek yoksulluğu azaltıcı eylemler düzenler.
- ‘Bir ortak-bir oy’ ilkesinden hareketle kooperatifler müşterek, adil ve demokratik sahiplik ve yönetim yolu ile kaynakların işletilmesi ve temel hizmetlerin sunumunu sağlarlar.
- Kooperatiflerin yoksullara sağladıkları mikro-kredi ve mikro-sigorta hizmetleri yolu ile krizlere karşı güvenlik ağı oluştururlar.

2. Açılığa son: Son yıllarda gıda kayıpları ve israf devasa boyutlara varmıştır. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)’ne göre, dünyanın insan tüketimi için ürettiği gıdanın üçte biri kaybolmakta ya da israf edilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde üretilen gıda maddelerinin %40’ı hasattan sonra depolama ya da nakliye veya işleme-paketleme sırasında kaybolmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise gıda maddelerinin %40’ı perakendeci ve tüketici halkasında ‘beğenilmeyen kalitede olan gıdalar’ olarak atılmakta ve kayba uğramaktadır. Merkezi ABD’nin başkenti Washington’da bulunan Worldwatch Enstitüsü’ne göre; Gıda kayıpları ve israfın önlenerek dünyada açlığın giderilmesine katkıda bulunması için şu üç önlemin alınmasını önermektedir:

- Fazla olan gıdanın ihtiyacı olanlara ulaştırılması
- Tüketici kesimin farkındalığının yükseltilmesi ve bu sayede çöpe gidecek gıdaların azaltılması
- Gelişmekte olan ülkelerde küçük üreticilerin depolama ve ürün işleme olanaklarının iyileştirilmesi.

Başta Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) olmak üzere Birleşmiş Milletler örgütleri, gıda kaybının ve israfının azaltılmasına katkıda bulunmak için farkındalık yaratmaya dönük özel kampanyalar düzenlemektedirler. Bu kampanyalara uluslararası düzeyde ve dünyanın her yerinde kooperatif örgütler de katılmaktadırlar. Bu kampanyalardan biri de her yıl yapılan Dünya Gıda Günü kutlamalarıdır.

Ülkemizde de gıda kayıpları ve israfına dönük farkındalık yaratma kampanyaları sürdürülmektedir. Bunlar arasında ekmek israfının önlenmesi için başlatılan kampanya büyük ilgi toplamış ve kaybın ve israfın azaltılmasında etkili olmuştur.

2015 Uluslararası Milano Fuarı (Expo Milan)'nın teması 'Yerküreyi Doymak ve Yaşam için Enerji' olarak belirlenmişti. Bu fuar çerçevesinde Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA), Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), İtalyan Kooperatifleri Federasyonu (CONF COOPERATIVE) ve Japon Tarımsal Kooperatifler Ulusal Federasyonu (JAZENCHU) ile işbirliği yaparak bir konferans düzenledi. Bu uluslararası konferansın konusu 'kooperatiflerin sürdürülebilir kalkınma ve sıfır açlık konusunda halkın bilinçlendirilmesi' olarak seçilmişti.

Tüketim kooperatifleri de açlığın ve yoksulluğun önlenmesi konusunda etkin bir rol oynamaktadırlar. Geliri düşük olan insanların oluşturdukları tüketim kooperatifleri ve kooperatif benzeri toplu alım ve dağıtım halkaları, üretici ile son tüketici arasındaki gereksiz araçları ortadan kaldırarak temel tüketim mallarına daha düşük fiyatlarla ulaşılmasını sağlamaktadırlar.

3. Sağlıklı bireyler: Devletlerin, sosyal refah devleti olması sebebiyle vatandaşlarına sağlık hizmeti sunmakla yükümlü olması ve bu yükümlülüklerini beklenen ölçüde ve kalitede yerine getirmesi gerekmektedir. Ama maalesef yerine getirememektedirler. Bu nedenle, özel kesim hastaneleri yanında son yıllarda pek çok ülkede doktorlar ve sağlık personeli ile yerel yönetimlerin bir araya gelerek kurdukları sağlık kooperatifleri devreye girmektedir. Böylece hastaneler ve sağlık merkezleri oluşturulmaktadır. Yeni kooperatif türleri arasında yer alan sağlık ve sosyal bakım kooperatifleri, ortaklarının ve içinde buldukları toplumun bireylerine uygun koşullarda ve hijyenik şartlarda sağlık ve bakım hizmeti sunmaktadırlar. ICA'nın sektörel örgütlerinden Uluslararası Sağlık Kooperatifleri Örgütü (IHCO) sağlık sektöründeki kooperatiflerin sağlık hizmetlerinden yararlananlar (tüketiciler), sağlık hizmeti sunanlar (doktor ve diğer sağlık personeli) ve farklı gruplar tarafından kurulduklarını bildirmektedir. (International Health Cooperative Organisation (IHCO) www.ihco.coop).

İzmir'de bir grup doktorun kurdukları sağlık kooperatifi (Hekim Koop) gelecekte bu alanda kurulacak kooperatifler için bir umuttur.

Sağlık sektöründe faaliyet gösteren kooperatiflere, eczacıların kurdukları hizmet ve dağıtım kooperatifleri de dahil edilmektedir. Ülkemizde İzmir Eczacılar Üretim Temin ve

Dağıtım Kooperatifi (EDAK), ve Bursa Eczacılar Kooperatifi (BEK) gibi başarılı eczacı kooperatifleri bulunmaktadır. Bu kooperatiflere ortak 2000'den fazla eczane bulunmaktadır. Eczacı kooperatifleri yalnız ilaç üretimi ve dağıtımını yapmakla yetinmeyip, müşterileri için birer sağlık danışmanı olarak görev yapmakta ve müşterilerini sürdürülebilir yaşam konusunda teşvik etmektedir.

4. Nitelikli eğitim: Kooperatifler eğitime büyük önem vermektedirler. Sonuçta yedi kooperatif ilkesinden biri de eğitim, öğretim ve bilgilendirme ile ilgilidir. Dünyanın hemen her yerinde kooperatifler, sürdürdükleri kooperatifçilikle ilgili meslek eğitimleri yanı sıra, anaokulundan başlayarak üniversiteye kadar her kademede okullar açmaktadırlar. Eğitim kooperatifleri yönetimi, öğretmenler, öğrenci velileri, öğrenciler ve eğitim işçilerinden oluşmaktadır. Kooperatif okullarının eğitime getirdikleri yeniliklerin arasında eğitim kalitesinin yükseltilmesi, eğitimde katılımcı ve şeffaf bir yönetim anlayışı benimsenmesi ve eğitimde fırsat eşitliğini ilke olarak öne çıkarmaları ve yaşama geçirmeleri sayılabilir. Eğitim kooperatifleri, toplumun kooperatifçilik konusundaki düşüncelerine ve eğilimlerine de olumlu katkıda bulunmaktadır.

Başarılı eğitim kooperatiflerine örnek olarak İspanya, İngiltere, ABD ve Türkiye'de sayılabilir. Dünyanın en başarılı ve en büyük işçi kooperatifi olarak bilinen İspanya'nın Bask bölgesindeki Mondragon Kooperatifler grubu bünyesinde yer alan 1997 yılında kurulan Mondragon Üniversitesinde, mühendislik, iletişim, iş idaresi ve gıda bilimi fakültelerinde 4000'den fazla öğrenci öğrenim görmektedir. İspanya'da ayrıca ilk ve ortaöğretim faaliyetlerinde bulunan kooperatif okulları da yer almaktadır (Mondragon, www.mondragon-corporation.com). Bunlardan en başarılı olarak bilineni de Madrid'de 1985 yılında kurulmuş Gredos San Diego Eğitim Kooperatifidir (Gredos San Diego, www.gredossandiego.com, 2014)

Türkiye'de de eğitim kooperatifleri denilince akla gelen Bursa'daki Çağdaş Eğitim Kooperatifi (ÇEK)'dir. 1995 yılında çeşitli meslek gruplarına dahil olan 23 kişinin bir araya gelerek kurdukları ÇEK, bugün bir anaokulu ve bir ilköğretim okulu ile birlikte bir kız öğrenci ve bir de yükseköğretim öğrenci yurduna sahip bulunmaktadır (<https://www.cagdas.org.tr>).

5. Toplumsal cinsiyet eşitliği: Sosyal yaşamda ve iş dünyasında kadınların erkeklere kıyasla eşit haklara sahip olmadıkları toplumlarda kooperatifler bu eşitsizliğin azaltılmasında

önemli rol oynamaktadırlar. Kooperatif ilkeleri arasında yer alan serbest giriş ilkesine istinaden kooperatife girişte kadın erkek ayrımı yapılmamaktadır.

Dünya genelinde de kadınların daha çok kredi, tüketim ve işçi kooperatiflerinde güçlü biçimde temsil edildikleri bilinmektedir. Örneğin, Japonya’da tüketim kooperatiflerindeki yönetim kadrolarının %95’ini kadınlar teşkil etmektedir. İtalya’da da moda sektöründe faaliyet gösteren işçi kooperatifleri ortaklarının %95’ini kadınlar oluşturmaktadır.

Bangladeş’teki ‘yoksulun bankası’ olarak bilinen mikro kredi uzmanı ve Nobel ödüllü ekonomist Profesör Muhammed Yunus’un kurduğu Grameen Bank’ın dağıttığı kredilerin %95’den fazlasını yoksul kadınlarla çalışması konusundaki politikası, kadınların ekonomik özgürlük kazanmaları ve ailelerinin yoksulluktan kurtulmalarında önemli bir rol oynamıştır.

6. Temiz su, hijyen ve halk sağlığı: Kooperatifler, dünyanın pek çok yerinde kırsal kesimde yaşayan insanların içme ve kullanma suyuna erişiminde en etkili araçlar olarak kullanılmaktadırlar. Su kaynaklarından uzakta yaşayan topluluklar, hükümetlerin altyapı hizmetlerinin yetersizliği nedeni ile su getirme ihtiyaçlarını sulama kooperatifleri kurarak, kendi kendine yardım yolu ile gidermektedirler.

Kooperatifler ayrıca kentsel kesimlerde de temiz su ve güvenli kanalizasyon hizmetleri sunmaktadırlar. Bir Latin Amerika ülkesi olan Bolivya’nın Santa Cruz kentinde dünyanın en büyük su kooperatifi kurulmuş olup, Saguapac adlı bu kooperatif, 183.000 bağlantı noktası ile 1,2 milyon kişiye su temin etmektedir.

1990’larda kronik içme suyu sıkıntısı çekilen Hindistan’ın Olavanna bölgesinde 14.000 hane halkı 70 içme suyu kooperatifinde örgütlenerek bu sorunu çözmüşlerdir (Sree, 2012).

Türkiye ‘de de sulama alanında kooperatifler oldukça önemli bir görev üstlenmişlerdir. Bünyesinde 27 bölge birliği, 2500 sulama kooperatifi ve 1.800.000 çiftçiyi barındıran Türkiye Sulama Kooperatifleri Merkez Birliği, ülkemizde suyun sürdürülebilir kullanımında en etkili çiftçi organizasyonlarından biridir.

7. Erişilebilir ve temiz enerji: Birleşmiş Milletlere göre 1,3 milyar insanın, farklı bir ifadeyle, dünya üzerindeki her beş kişiden birinin, elektriğe erişimi bulunmamaktadır. 3 milyar insan mutfakta ve ısınma amacıyla odun, kömür ve tezek kullanmaktadır.

İklim değişikliğinin, enerji üretiminin en önde gelen nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sera etkisi yapan gazların salınımının yüzde 60'ı enerji üretimi sırasında ortaya çıkmaktadır. Güneş, su, rüzgar ve jeotermal enerji gibi yenilenebilir enerji kaynakları hem tükenmez hem de temiz enerji sağlamalarına karşın, bugün dünya genelinde enerji üretiminin sadece %15'i yenilenebilir enerjiden elde etmektedir.

Yenilenebilir enerji kooperatifleri ise, 'yeni nesil' kooperatiflerdir. Fosil ve nükleer kaynaklı enerjinin yenilenebilir enerjiye transferi girişimlerine öncülük eden demokratik bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır.

Oniki AB ülkesinin yenilenebilir enerji kooperatifleri bir araya gelerek Enerji Kooperatifleri Avrupa Federasyonu'nu, REScoop.eu'yu kurmuştur. Avrupa Birliği, 2030 yılına kadar kullanacağı enerjinin en az %50'sini sürdürülebilir enerji kaynaklarından elde etmeyi planlamaktadır. Bu nedenle gelecek dönemde enerji kooperatiflerine daha fazla ihtiyaç duyulacaktır.

REScoop. eu'ya göre yenilenebilir enerji kaynakları şunlardır:

- Küçük çaplı hidrolik kaynaklardan elde edilen enerji
- Rüzgar enerjisi
- Güneş termal enerjisi
- Güneş PV enerjisi
- Biokütle enerji
- Jeotermal enerji
- Dalga enerjisi

Rüzgar enerjisi kooperatifi model olarak Danimarka'ya aittir. Danimarka'yı bu alanda Almanya, Hollanda, Avusturya ve İngiltere takip etmiştir (Houx, 2010). Danimarka'da kendi yörelerinde elektriğini kendisi üreten halk, vergiden muaf tutulmaktadır. Danimarka rüzgar enerjisi konusunda dünya lideridir.

Son yıllarda Afrika ülkelerinde de yenilenebilir enerji üretiminde kooperatifler kurulduğu görülmektedir. Bunlardan, Gana'da gecekondü sakınlarının enerji ihtiyacını karşılamak için kurdukları Afrika Güneş Enerjisi Kooperatifi ulusal ve uluslararası kuruluşlardan da destek görmektedir.

8. İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme: Giderek artan işsizliği sonlandırmak için ilave istihdamlar yaratılmalıdır. İstihdam yaratma, yoksullukla ve açlıkla mücadelenin en kestirme yoludur. Hem kapsayıcı ve sürdürülebilir kalkınmada, hem de istihdam yaratarak yoksulluğu gidermede kooperatifler dünyanın her yerinde önemli bir işlev üstlenmişlerdir. Toplam ortak sayısı 1 Milyarı geçen kooperatifler son yapılan ve dünya nüfusunun %75'inin yaşadığı 74 ülkeyi kapsayan bir araştırmaya göre tam gün ve yarı zamanlı olmak üzere toplam 250 milyon istihdam yaratmış bulunmaktadır. G20 ülkelerindeki istihdamın da %12'sini kooperatifler yaratmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki kooperatiflerin daha çok ortak sayısına sahip oldukları ve daha çok sayıda istihdam yarattıkları görülmektedir (www.ica.coop, 2014).

Mali ve ekonomik nedenlerden dolayı kapanma noktasına gelmiş olan bazı işletmeler, bu işletmede çalışan işçiler tarafından devir alınmakta ya da satın alınmakta ve bu işletmeleri işçi kooperatiflerine dönüştürmektedirler. Bu yolla istihdamın ve üretimin sürdürülmesi sağlanmaktadır. Örneğin, 2002-2009 yılları arasında Arjantin'de 200, Brezilya'da da 67 fabrika, çalışan işçileri tarafından satın alınarak işçi kooperatiflerine dönüştürülmüştür (ILO, 2014).

Ülkemizde kooperatiflerin yarattığı istihdam bilgilerine ulaşmak pek mümkün değildir. Pankobirlik, Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri, Köy Kalkınma Kooperatifleri ve Esnaf ve Sanatkarlar Kredi ve Kefalet Kooperatifleri ve bunların iştirakleri de kırsal ve kentsel kesimlerde önemli ölçülerde istihdam yaratmaktadır.

9. Sanayi, inovasyon ve altyapı: Birleşmiş milletlere göre gelişmekte olan ülkelerde yaklaşık 2,6 milyar insan kesintisiz elektrik hizmetine ulaşamamaktadır. Yaklaşık 2,5 milyar insan temiz su, kanalizasyon ve tuvalet gibi temel sağlık hizmetlerinden yoksun yaşamaktadır. Büyük bölümü Sahra Altı Afrika ve Güney Asya bölgesinde olmak üzere 800 milyon insan suya, 1 ila 1,5 milyon insan ise kesintisiz olarak çalışan telefon hizmetlerine erişememektedir. Birçok Afrika ülkesi için, başta düşük gelirler olmak üzere, alt yapı eksikliği şirketlerin üretim kapasitesini %40'a kadar azaltmaktadır.

Kooperatifler, kırsal ve kentsel alanlarda hizmet götürebilmek için gerek duydukları altyapı inşaatlarını da üstlenmektedirler. Tarımsal kooperatifler ortaklarının ürünlerini değerlendirmek amacıyla depo, paketleme üniteleri, işleme ve değerlendirme tesisleri ve imalathaneler kurmaktadır. Kentsel kesimde de konut yapı kooperatifleri ürettikleri konutların üstyapı inşaatları yanında içme suyu, ısıtma ve aydınlatma, kanalizasyon ve çevre

düzenlemesi gibi altyapı tesislerini de projenin tamamlayıcı birer üyesi olarak inşa etmekte ve bu konularda yerel yönetimlerin çalışmalarına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

Ülkemizde Türkiye Kent Kooperatifleri Merkez Birliği (TÜRKKENT) ve Türkiye S.S. Yapı Kooperatifleri Merkez Birliği (TÜRKKONUT) konutların altyapı ve sosyal tesislerinin planlanması ve inşaatında önemli görevler üstlenmişlerdir (www.turkkonut.com.tr).

10. Eşitsizliklerin azaltılması: Kooperatifler kuruluşlarından itibaren sosyal adalet ve eşitlik konularına büyük önem vermekte, ekonomik bakımdan güçsüz kişilerin yaşam düzeylerini yükseltmeden eşitliğin sağlanamayacağına inanmaktadırlar. Bu nedenle yerel düzeyde başlayan yoksullukla mücadele, ulusal ve uluslararası düzeylere taşınarak daha etkin biçimde sürdürülmesi sağlanmaktadır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kooperatifleri arasındaki dayanışma ve işbirliği de ülkeler arasındaki eşitsizliklerin giderilmesine katkıda bulunmaktadır. Kooperatifler arası işbirliği ilkesini yaşama geçirmek için bazı gelişmiş ülkelerin kooperatifleri, gelişmekte olan ülkelerin kooperatiflerine yardım etmek amacıyla çeşitli fonlar oluşturmakta ve kooperatifler tarafından yürütülen kalkınma projelerini finanse etmektedirler. Bunlar arasında, Kanada Kooperatifler Birliği (CCA), İsveç Kooperatif Merkezi (SCC), Hollanda Kooperatif Bankası (Rabobank Vakfı), ABD Ulusal Kooperatif İşletmeleri Birliği (NCBA) uluslararası yardım kolu (CLUSA), Japonya Tarımsal Kooperatifleri Geliştirme Enstitüsü (IDACA) sayılabilir.

Avrupa ve ABD'deki tüketim ve gıda kooperatifleri ve dağıtıcı/toptancı şirketlerinin bir araya gelerek oluşturdukları Adil Ticaret (Fair Trade) örgütü de Afrika ve Latin Amerika ülkelerindeki kahve üreticilerinin kooperatiflerinden aracısız ürün satın alarak bu ülkelerdeki yoksulluk ve eşitsizliklerin giderilmesine ve çocuk emeği sömürsünün sonlandırılmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, toplam nüfusu 370 milyonu geçen yerli halklar için de büyük önem taşımaktadır. Asya, Afrika, Avustralya ve Amerika anakaralarında pek çok ülkenin nüfuslarının önemli bir oranını teşkil eden ve farklı dil, kültür ve yaşam biçimlerini sürdürme savaşı veren yerli halklar yaygın biçimde ayrımcılık ve eşitsizliklerle karşı karşıya bulunmaktadır (www.un.org).

BM bünyesinde yerli halklar için özel bir platform oluşturulması konusundaki çabaları sonuç vermiş, ayrıca BM Genel Kurulu 2007 yılında Yerli Halklar Hakları Beyannamesi'ni kabul etmiştir. Yerli halkların yaşam biçimleri, kültürleri ve geleneksel ve sürdürülebilir üretim yöntemlerinin kendilerinin kurdukları kooperatifler tarafından desteklenmesi amacıyla ILO tarafından geliştirilen INDISCO programı 15 yıl süreyle 20 ülkede yerli halkların kendileri tarafından uygulanmıştır (ILO, 1998).

11. Sürdürülebilir kent ve yaşam: Kooperatifler kırsal ve kentsel alanlarda yaşayanları sektörel düzeyde birbirleri ile ilişkilendirerek toplumsal yapıyı ve sektörlerin eşgüdüm içerisinde çalışmalarına katkıda bulunmaktadır.

Kentlerde ve kalabalık yerleşim ünitelerinde yoksulların ve dar gelirlilerin konut sahibi olmalarında, toplumla kaynaşmalarında ve yaşam kalitelerinin artırılmasında konut yapı kooperatifleri önemli bir görev üstlenmişlerdir. Ülkemizde de TÜRKKENT ve TÜRKKONUT toplu konutlar inşa edilmesinde ve yeni kentler yaratılmasında destekte bulunmuşlardır. Bu birliklere bağlı konut yapı kooperatifleri, daha çok kentlerin varoluşlarında bulunan sağlıksız yapıların, gecekonduların yerine sağlıklı sosyal konutlar yapılmasına öncülük eden belediyelerle birlikte çalışarak kent yaşamının kalitesinin yükseltilmesine ve güvenliğine önemli katkılarda bulunmaktadır.

12. Sorumlu tüketim ve üretim: Kooperatifler, sürdürülebilir tüketimi desteklemek amacıyla gıda güvenliği, israfın önlenmesi ve yeniden kazanım konularında önemli çalışmalar yapmaktadırlar. Sürdürülebilir üretim konusunda da tohumluk ve bitki çeşitliliğinin korunması, hayvancılığın ve su ürünlerinin geliştirilmesi, tarım alanlarının, meralar ve ormanların korunması ve geliştirilmesi konularına da ağırlık vermektedir.

Toplum yararını gözetme ilkesi doğrultusunda kooperatifler içinde buldukların toplumların sağlıklı bir çevrede yaşamalarına ve sağlıklı beslenmelerine de katkıda bulunmaktadır. Türkiye'de Pankobirlik'e bağlı Konya Pancar üreticileri Kooperatifi'nin sağlıklı ürünler üretmek amacıyla bütünleşmiş gıda tesisleri kurması yanında, çevrenin korunması ve kent ormanları yaratmasına dönük çalışmalarına hem pancar üreticisi kooperatif ortakları, hem de Konya halkı büyük destek vermektedir. Toplumsal sorumluluğu tüm ortaklarına aşlayan kooperatif ve onun kurduğu şirket Konya Şeker, sürdürülebilir üretim konusunda da inovatif yöntemler geliştirmiş bulunmaktadır. (www.pankobirlik.com.tr).

13. İklim Eylemi: İklim değişikliği, evrenin sürdürülebilirliğini ve gelecek nesillerin varlığını tehdit eden tehlikelerin başında gelmektedir. Bu konuda tüm Birleşmiş Milletler örgütleri, özellikle de Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) tüm ülkeleri alınacak önlemler konusunda uyarmakta ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) da bu önlemlere ilişkin projeler geliştirilmesi ve uygulanmasına teknik ve mali destek sağlamaktadır.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, 2008 yılında Uluslararası Kooperatifler Günü mesajında kooperatiflerin iklim değişikliğine ilişkin rolleri konusunda şunları söylemiştir: ‘Kooperatiflerin yerel düzeyde ekonomik ve toplumsal kalkınma konusunda uzun yıllar boyu geliştirdikleri kapsayıcı ve sürdürülebilir yaklaşımları vardır. Bu amaca odaklanan çabalarını yaratıcılıkla birleştirerek genişleten kooperatifler, tüm dünyada insanların iklim değişikliğine karşı mücadele ederken ve yaşamlarını onun etkisinden kurtarmaya çalışırken bu çabalarına çevresel sürdürülebilirlik ve karbon etkisizleştirilmesini de eklemişlerdir.

Dünyanın değişik ülkelerinde değişik sektörlerde faaliyet gösteren kooperatiflerin iklim değişikliği ile mücadele konusunda sürdürdükleri çalışmalardan bazı örnekler aşağıdaki gibidir.

- Vancouver /Kanada – Shift Urban Cargo Delivery bir işçi kooperatifi olup, ortakları perakendecilere ve lokantalara taşınacak her şeyi bisiklet ile taşımaktadırlar. (Nakliye sektörü)
- Wisconsin/ ABD- İşçi kooperatifi Union Cab hybrid (elektrikli) taksiler/arabalar kullanarak ve yıllık enerji tasarruf planları yaparak çevrenin ve temiz havanın korunmasına katkıda bulunmaktadır. (Nakliye sektörü)
- İsveç – Lantmannen Kooperatifi, bir çiftçi kooperatifi olup Agrobransle AB adlı özel bir şirket kurarak enerji ürünü olarak özel bir söğüt ağacı üretmiştir. Bu ağacın kerestesi tüm İsveç’te kullanılmakta ve Avrupa ülkelerine de satılmaktadır. (Tarım sektörü)
- Güney Afrika- Heiveld Kooperatifi bir üretici kooperatifidir ve iklim değişikliği adaptasyonu programı çerçevesinde rooibos çayı üretmektedir. Bu çayın filizlerinin iklim değişikliğine karşı dayanıklılık gösterdiği kanıtlanmıştır. (Tarım sektörü)
- Nepal- Garima Çiftçiler Kooperatifi daha kısa üretim sürecinde yetişen sebze türleri geliştirmiş ve bunların desteklenmesi için de bir tasarruf ve kredi programı başlatmıştır. (Tarım sektörü).

- Toronto/Ontario/Kanada- SolarShare Kooperatifi Ontario bölgesinde güneş enerjisi projeleri geliştirmekte olup 700 ortağına 25 proje ile ve 2 MW'dan fazla kapasite ile hizmet götürmektedir. (Enerji sektörü)
- Kopenhag/Danimarka- Middelgrunden Rüzgar Tribünleri Kooperatifi ile dünyada ilk defa deniz üstü rüzgar tribünleri ile 20 2 MW gücündeki tribünlerle 40.000 eve enerji sağlamaktadır. (Enerji sektörü)
- Türkiye- Pancar kooperatiflerinin bir kuruluşu olan Konya Şeker, organik ve çevreye ürettiği oksijenle katkı veren pancardan faydalanan organik biyoyakıt üretim tesisi kurarak Türkiye'de bir ilki gerçekleştirmiştir (www.konyaseker.com.tr; Enerji sektörü).
- İsveç-HSBC, 550.000 ortaklı bir konut kooperatifi olarak, iklim değişikliği treni üreterek tüm ülkeyi dolaşp iklim değişikliği stratejileri konusunda halkı eğitmek ve enerji ve GHG emisyonu tasarrufu sağlamaktadır. (Konut sektörü)

14. Sudaki Yaşam: Birleşmiş Milletler kaynaklarına göre dünyanın en büyük protein kaynağını okyanuslar oluşturmakta ve deniz mahsulleri de 3 milyar insanın ana besin kaynağını teşkil etmektedir. Ayrıca, balıkçılıkta doğrudan ve dolaylı olarak 200 milyondan fazla insana istihdam sağlamaktadır. Diğer taraftan, balıkçılığı destekleme amaçlı verilen mali yardım bazı balık türlerinin hızla tükenmesine yol açmakta, küresel balıkçılığı, balık kaynaklarını ve balıkçılıkla ilgili iş imkanlarını kurtarma çabalarını engellemektedir. Bu nedenle küresel balıkçılık faaliyetlerinde her yıl 50 milyar ABD Doları kayıp kaydedilmektedir.

Bu gerçekleri dikkate alan Dünya Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) 1995 yılında Sorumlu Balıkçılık Avlanma Kuralları'nı tespit ederek üye ülkelerden bu kuralların uygulanmasını istemiştir. FAO ayrıca Gündem 21 çerçevesinde sürdürülebilir balıkçılığı desteklemektedir (www.fao.org).

FAO, balıkçılığı şu amaca ulaşmak için desteklemektedir.

- Gıda güvenliği ve beslenme
- Balık üretimi ve ticareti yoluyla ekonomik büyüme
- Kırsal alanlarda istihdam yaratarak yoksulluğun giderilmesi

Günümüzde balıkçılık kooperatifleri dünya çapında örgütlenmiş, ülke bazında oluşan kooperatif üst örgütleri dünya ölçeğinde de bir araya gelmişlerdir. Uluslararası Kooperatifler Birliğinin (ICA) sektör örgütlerinden biri olan Uluslararası Balıkçılık Kooperatifleri Örgütü (ICFO) çatısı altında toplanmıştır. ICFO'nun amacı balıkçıların yaşam kalitelerinin iyileştirilmesi ve balıkçılık kooperatif örgütleri ile çeşitli sorunlar üzerinde araştırma ve çalışma yapmaktır. Örgüte üye ülkelerin her birinde balıkçılık kooperatiflerinin geliştirilmesi ve balıkçılık konusunda iş birliğini teşvik etmektedir .(Ünal, 2014).

Türkiye'de balıkçılık kooperatifleri de üst örgütlenmelerini tamamlamışlardır. Su Ürünleri Kooperatifleri Merkez Birliği (Sür-Koop), Doğu Karadeniz, İstanbul, Çanakkale, Balıkesir, İzmir, Muğla ve Mersin Su Ürünleri Kooperatifleri Bölge Birlikleri tarafından 2004 yılında kurulmuştur. Sür-Koop, 2014 yılında da ICFO'ya katılmış ve yönetiminde temsil edilmeye başlamıştır. (www.sur.coop).

15. Karasal yaşam: Birleşmiş Milletlerin hesaplamalarına göre her yıl dünya genelinde 13 milyon hektar ormanlık alan yok olmaktadır. Yaklaşık 1,6 milyar insanın geçimlerini ormanlardan sağladığı düşünüldüğünde, bu kaybın etkisinin ne kadar olumsuz olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Bu grubun 70 milyonluk bölümünü yerli halklar oluşturmaktadır. Ormanlar dünya üzerindeki canlı türlerinin %80'ine ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca, 2,6 milyar insan hayatını tarım aracılığı ile idame ettirmektedir. Ancak dünya üzerinde tarım için kullanılan toprakların %52'si orta ya da ileri derecede verimsizleşmiştir. Buna ek olarak, kuraklık ve çölleşme nedeniyle her yıl 12 milyon hektar (dakikada 23 hektar) alan tarım dışı kalmaktadır.

Dünyanın pek çok ülkesinde ormanları korumak ve ormanla iç içe yaşayan insanların yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Bu uygulamalar arasında ormancılık kooperatiflerinin faaliyetleri dikkat çekmektedir. Bu faaliyetler, orman köylüsüne gelir ve istihdam sağlamakla sınırlı kalmamakta, orman kaynaklarını korumaya dönük politikaların uygulanması ve orman yaygınları ile mücadele edilmesini de kapsamaktadır. Ormanların sürdürülebilirliğinde en önemli etken, yerel halkın ve kooperatiflerinin ormanların korunmasındaki çabalarıdır.

Dünya genelinde iki tür orman kooperatifi bulunmakta olup, özel orman sahiplerinin kurdukları kooperatifler (Finlandiya, Almanya, Japonya) ve ormanlarda çalışan işçilerin

kurdukları orman işçileri kooperatifleri ya da orman içinde yaşayan ancak orman sahibi olmayan köylülerin kooperatifleridir (Hindistan, Türkiye).

Toprakların %66'sı ormanlarla kaplı Japonya'da 600'den fazla ormancılık kooperatifinin 1.800.000 orman sahibi ortağı bulunuyor. Diğer tarımsal kooperatiflerle birlikte Japonya'nın en güçlü bankalarından olan Norinchukin Bank'ın da sahibi olan ormancılık kooperatifleri, ormanların sağlıklı kullanımı ve orman alanlarının korunması konusunda çok önemli görevler sunmaktadırlar.

Türkiye'de de orman köylülerinin örgütü olarak bilinen Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği OR-KOOP, ortaklarına sağladığı sosyo-ekonomik yararlar yanında ormanların sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak amacıyla çeşitli çalışmalar başlatmıştır. OR-KOOP'un misyonu, orman köylüsünün yaşam şartlarını iyileştirmek, ekonomik açıdan ve sosyal yönden kalkınmalarını sağlamak, ortak çıkarlarını korumak, bu konuda iktisadi faaliyette bulunmak, faaliyetlerini düzenlemek ve denetlemek, dış memleketlerle olan ilişkilerini düzenlemek, kooperatifçiliği geliştirmek ve ihtiyaç duyulan konularda eğitimlerine yardımcı olmaktır (www.orkoop.org.tr).

16. Barış ve Adalet: Kooperatifçiliğin temelinde barış, dayanışma ve eşitlik yatmaktadır. ICA Genel Kurullarında 'Kooperatifler ve Barış' konulu bildirimler tüm delegeler onayı ile kabul edilmekte ve ilan edilmektedir. ICA'nın 1995 yılında yapılan genel kurulunda onaylanan kooperatif ilkelerindeki yeni düzenleme ile ilkelere ilave edilen 'toplum yararını düşünme' konulu 7. ilke de toplumlarda barış ve demokrasinin güçlenmesi amacına da hizmet etmektedir. Kooperatiflerin demokrasiden özgürlüklerden taviz vermesi mümkün değildir (www.ica.coop).

Kooperatifler, içinde buldukları toplumlarda demokrasinin gelişmesine, eşitsizliklerin ve ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına, insan haklarına saygı duyulmasına, şeffaflık ve hesap verilebilirliğe özen gösterilmesine önemli katkılarda bulunmaktadır.

17. Hedefler için ortaklıklar: Birleşmiş Milletler Örgütleri arasında yer alan ILO, FAO, UNIDO, WHO, gelişmekte olan ülkelerde katılımcı bir yaklaşımla uyguladıkları teknik yardım programları ile bu ülkelerde yaşam düzeyinin yükseltilmesi, bulaşıcı hastalıklarla daha etkin mücadele edilmesi, gençlere istihdam yaratılması ve başta kooperatifler olmak üzere diğer sivil toplum kuruluşlarının geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu ve benzeri alanlardaki dayanışmanın güçlendirilmesi konusunda kooperatifler bölgesel ve uluslararası üst

örgütleri kanalı ile hükümetler ve kalkınma ajansları nezdinde lobi faaliyetlerini sürdürmektedirler.

6. TARIM SANAYİ ENTEGRASYONU

Günümüzde değişimler artık daha hızlı olmaktadır ve bu değişimlerin henüz bittiğini söylemek mümkün değildir. Ayrıca bu değişimlerin ülkeler arasında sosyal, politik ve ekonomik ilişkilere bir başka boyut kazandırdığı da kesindir. Uluslararası kulvarda kendine kalıcı ve saygın bir yer edinmek isteyen her ülkenin, kalkınma politikalarını gözden geçirmeleri ve bu yeni oluşuma göre yeniden düzenlemeleri gerekmektedir. Bu yeni oluşumda, ekonomik kalkınma hedeflerinin belirlenmesinde evrensel düşünmeyi ve hareket etmeyi zorunlu kılmaktadır.

Bu yeni oluşum, gelişmekte olan ülkelerin tarım kesiminde daha belirgin olarak kendini gösterecektir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde, tarım kesiminin ekonomik gelişmedeki payı ve yeri daha fazladır. Bu sebeple ekonomik kalkınmanın yeni hedefleri tarım kesiminin de değişen durumuna göre yeniden düzenlemesi sonucunu doğuracaktır.

Ekonomik kalkınma bir bütün olduğundan, tek başına tarım kesiminin geliştirilmesinden bahsetmek olanaksızdır. Aksine tarımsal gelişme, ancak sanayi ve hizmet kesimlerinin dengeli bir şekilde geliştirilmesine bağlıdır.

Entegrasyon kavramı genel anlamda, girişimcinin ekonomik ve hukuki yönden bir bütün olarak birleşmeleridir. Başka bir açıdan, belirli bir üretim türü üzerinde çalışan organizasyonun, bu üretimin gerçekleşmesi için gerekli yan sanayi kollarını da kendi bünyesinde toplamasıdır (Güler ve Kızılaslan, 2000).

Entegrasyon hareketleri ile geniş bir pazar yaratılmakta, ticari hacimler arttırılmakta, sınai üretim daha verimli hale getirilmekte, tarımsal üretimde dış piyasada rekabet şansı arttırılmakta, yabancı sermayeyi çekme ve bundan faydalanma imkanı arttırılmakta ve yeni iş alanlarının yaratılması gibi çok çeşitli avantajlar sağlanmaktadır (Güler ve Kızılaslan, 2000).

Entegrasyon şeklindeki ekonomik uygulamalar da, tarımda ve kooperatifçilik alanlarında da ortam yaratmak mümkündür.

Üç farklı entegrasyon şekli vardır. Bu entegrasyon şekilleri, dikey entegrasyon, yatay entegrasyon ve dairesel entegrasyondur (Rehber, 2000).

Tarım sanayi entegrasyonu yatay ve dikey bütünleşme yolu ile iki şekilde gerçekleşmektedir.

Dikey entegrasyon, farklı üretim türleri üzerinde faaliyet gösteren çeşitli kuruluşların hukuki ve ekonomik olarak bir araya gelmelerini ifade eder. Örneğin; pamuk üreten çiftçiler, çığırılama tesisleriyle, çığırılama tesisleri iplik fabrikaları ile, iplik fabrikaları kumaş fabrikaları ile, kumaş fabrikaları konfeksiyon sanayi işletmeleri ile hukuki ve ekonomik iş birliği içine girerlerse böyle bir bütünleşme dikey entegrasyon örneğidir (Çıkın ve Karacan, 1994)

Tarımda dikey entegrasyon, pazarlamadan üretimle ilgili girdilerin temini, üretim, toplama ve ürün haline getirme, nakliye, depolama ve dağıtım ile ilgili birimleri arasında iki veya daha fazla girişimcinin koordineli bir biçimde karar verme ve faaliyet göstermesi şeklinde tanımlanabilir (Güler ve Kızılaslan, 2000).

Tarımda genel anlamıyla yedi çeşit dikey entegrasyondan söz edilmektedir. Bunlar aşağıdaki gibidir:

- 1. Sözleşmeli Tarım:** Tarım sanayi arasında en yaygın olarak kullanılan entegrasyon şekli dikey entegrasyondur. Sözleşmeli tarımda, üreticiler ve firmalar arasında; ürünün ekimi, dikimi veya üretiminden önce yapılan çiftçinin belirli bir ekiliş alanı ve üretimi gerçekleştirme sorumluluğunu yüklenmesine karşın, firmalarında elde edilecek ürünü belirli şartlarda almayı garanti ettiği anlaşmaya dayalı üretim ve pazarlama şeklindedir. Sözleşmeli tarım modeli girdi temini, üretim, işleme ve pazarlama olmak üzere dört aşamada tamamlanan bir süreçtir (TKB (b), 2005).
- 2. Sözleşme Olmadan Yapılan Anlaşma:** Bu entegrasyon şeklinde firmalar ile üreticiler arasında satın alma ve satma konularıyla alakalı yazılı veya sözlü bir sözleşme bulunmamaktadır. Üretici girdilerini nereden isterse oradan alabilir ve ürününü en yüksek fiyatı verene satabilir. Böyle bir entegrasyon şekli üreticiye özgürlük sağlar, fakat girdilerin alınması ve ürünün satılmasında belirsizlik vardır.
- 3. Mülkiyet Entegrasyonu:** Bu entegrasyon şeklinde, her işletme kendi kimliğini kaybedip bir şirketin olur. Arazi, binaları ve donanım şirkete ait ya da kiradır ve şirketin kendi işçileri vardır (Rehber, 1998).
- 4. Kooperatifler:** Kooperatifler, bireylerin tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi bir biçimde ve maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma suretiyle ekonomik güçlerini bir araya getirdikleri gönüllü kuruluşlardır (Mülayim, 2010). Üreticilerin girdileri en uygun koşullarda sağladıkları ve ürünlerini en iyi şekilde pazarlayabildikleri kuruluşlardır.

5. **İç Büyüme:** İşletmelerin, normal çalışma süreçleri sonunda oluşturdukları ya da dışarıdan sağladıkları fonları faaliyet alanını üretim ve pazarlama sürecindeki birkaç aşamayı içerecek şekilde genişletecek yeni yatırımlara yatırmasıdır (Çıkın, 1990).
6. **Devralma:** Piyasada bulunan başka birimlerin satın alınmasıyla, işletmeye yeni birimlerin dahil edilmesiyle gerçekleşen dikey bütünleşmedir (Çıkın, 1990).
7. **İştirakler:** İşletmelerin, kendi faaliyet alanındaki veya faaliyet alanı dışındaki sanayi tesislerine, ticari ve mali kuruluşlara sermaye aracılığıyla katılmasıdır. İştiraklerle ilgili piyasalarda, ürün alışverişinin yanı sıra, iştiraklere yatırılan sermaye ile mülkiyet açısından olumlu sonuçlar yaratan faktörü de harekete geçirilmektedir (Turan, 2001).

Yatay entegrasyon, aynı üretim çeşitleri üzerinde faaliyet gösteren çeşitli kuruluşların ekonomik ve hukuki olarak birleşmelerini ifade eder. Örneğin, aynı kente yolcu taşıyan otobüslerin bir firma altında ya da yük taşıyan kamyonların bir ‘Taşıyıcılar Kooperatifi’ şeklinde birleşmeleri bir yatay entegrasyon örneğidir (Çıkın ve Karacan, 1994).

Tarımda yatay entegrasyon, ekonomik faaliyetin belirli bir kademesinde iş birliğine gidilmesi anlamına gelmektedir. Yatay entegrasyonda, entegre olmuş işletmeler, üretim veya ticari faaliyetlerini aynı esaslar çerçevesinde yürütürler. Tarımsal üretimin farklı evrelerinde yatay entegrasyona gidilmesindeki amaç, bir bölgede çiftçilerin bir veya birkaç üretim dalında eşit esaslar dahilinde üretimde bulunmalarınıdır. Bu tip iş birliği çiftçiye malın, değişen Pazar isteklerine göre ayarlama ve pazardaki arz durumunu güçlendirme gibi yetenekler kazandırır. Diğer taraftan pazar hakkındaki gerekli bilgilerin daha akılcı bir şekilde toplanması ve değerlendirilmesi imkanı yaratır (Çıkın ve Karacan, 1994).

Yatay ve dikey entegrasyonun birlikte işlemesi durumuna da dairesel entegrasyon denir.

Tarım sanayi entegrasyonu içerisinde en büyük payı tarım işletmeleri oluşturmaktadır. Tarım işletmelerinin özellikleri bu entegrasyonu gerekli hale getirmiştir. Bu gereklilik nedenleri aşağıdaki gibidir (Dellal ve Tan, 2003):

1. Tarımsal üretimde olumsuz iklim koşulları önemli bir faktördür. Tarımdaki risk ve belirsizlikler diğer sektörlere oranla daha fazla olması ve tarımsal üretimde yıllar arası meydana gelen fiyat dalgalanmaları

2. Tarımsal ürün fiyatlarında meydana gelen dalgalanmalardan uzun vadede sanayi kesiminin etkilenmesi ve hammadde tedarik edilemesinde yeterli miktara ulaşamamasının sanayi işletmelerinde atıl kapasite sorununa yol açması
3. Tarım işletmelerinin yapısal olarak parçalı olması
4. Tarım sektöründe endüstriyel tarımsal üretime tam olarak geçilememiş olması.
5. Tarımsal girdi üreten tarıma bağlı sanayi işletmeleri için talep riskinin bulunması
6. Verim düşüklüğü nedeniyle maliyetlerin, dolayısıyla fiyatların yükselmesi bunun da üretici, sanayici ve ticaret kesimi için risk oluşturması.
7. Tarımsal üreticilerin iyi örgütlenememeleri sebebiyle pazarlık güçlerinin zayıf olması; tarım sektörünün pazara açılma oranının düşük olması ve üretim teknolojisindeki hızlı gelişmeler
8. Ekonomide yoğunlaşma eğiliminin bulunması
9. Tarım sektöründeki nüfus fazlalığı, gizli işsizlik oranının yüksekliği, istihdam olanaklarının azlığı ve nüfusun diğer sektörlere yeterince yönlendirilememesi
10. Tarım sektörünün genelindeki işletmelerinin küçük olması sebebiyle, tasarruf olanaklarının kısıtlı olması
11. Kalkınma sürecinde tarıma dayalı ve tarıma bağlı sanayi kesimlerinin pazar paylarının artması.
12. Tüketici taleplerinde meydana gelen değişmelerin, tarım kesimi tarafından sürekli olarak izlenememesi
13. Tarım sektöründe uzmanlaşmanın zorluğu ve yetersizliği
14. Kırsal kesimden kentlere göçün fazlalığı ve buna bağlı olarak şehirlerde yaşanan olumsuzluklar
15. Sermaye yoğunlaşmasının belli merkezlerde olması

7. TARIM SANAYİ ENTEGRASYONUNDA KOOPERATİFLERİN ROLÜ

Tarımsal yapı olarak küçük işletmelerin mevcut olduğu ülkelerde, üreticilerin ürünlerin temini ve işlenmesi aşamalarında etkin olmaları gereklidir. Bu da ancak tarım ve sanayi entegrasyonunun sağlanması ile olacaktır. Bu entegrasyonun sağlanmasında da en etkili olacak kuruluşlar arasında kooperatifleri en başta yer almaktadır. Kooperatifler örgütsel kuruluşlardır. Kooperatifler sayesinde üreticiler piyasaya ürün arz ederken ya da girdi sağlarken ekonomik çıkarlarını koruyabileceklerdir.

Tarım sanayi entegrasyonunun sağlanmasında kooperatiflerin rolünü aşağıdaki gibi incelemek mümkündür:

Üretim Ekonomisi Açısından Kooperatifler: Tarımda ve tarıma dayalı sanayi kollarında kullanılan girdilerin kalitesi oldukça önemlidir. Dikey bütünleşme kooperatifler aracılığıyla gerçekleştiğinde, girdileri üreten ve kullanan işletmeler genellikle aynı kişilere ait olduğundan, kaliteli girdi üretimi garanti altına alınabilir (Duymaz, 1985).

Sermaye Birikimi Açısından Kooperatifler: Tarımsal girdi üreten işletmelerin ve tarımsal ürünleri hammadde olarak kullanan endüstrilerin kooperatif işletmeleri şeklinde kurulmasıyla, tarımsal üretimle sanayi üretiminin aynı kesimin elinde olmasının sağlayacağı avantajlar katma değerleri artırabilir. Tarım ve sanayi sektörlerinden sağlanacak katma değerler göz önüne alındığında, kırsal alanlarda önemli bir sermaye birikimi oluşacaktır. Bu birikimlerin kişiler yerine belirli bir sosyal sorumluluğu bulunan kooperatiflerin elinde toplanması, birikimlerin verimli yatırım alanlarına yöneltilmesini kolaylaştıracak ve aracı ödenekleri azalacağından üreticilerin gelirleri de artacaktır (Poyraz, 1984).

Yerleşim Düzeni ve İstihdam Açısından Kooperatifler: Kooperatif yatırımlarının genellikle kırsal alanlarda olması, ülkeye bazı sosyo-ekonomik yararlar sağlar. Kırsal alanlarda gerçekleştirilen endüstriyel yatırımlar işsizlik sorununu çözümlenerek, büyük kentlere göç sonucu oluşacak düzensiz kentleşme sorununun çözümünde de önemli bir etken olacaktır. Kırsal alanlardaki sanayileşme, kentlerdeki endüstriyel yoğunlaşmadan kaynaklanan sorunların çözümlenmesine ve kırsal kesimde yaşayanlara yeni istihdam ve gelir kaynakları oluşturulmasına katkıda bulunur (Çıkın ve Karaca, 1994).

Tarıma dayalı sanayinin gerçekleşmesinde gerekli ortamı hazırlayan kooperatifler gıda maddeleri satış piyasalarında perakende ticaret zinciri ile iş birliği yaparak fiyat hareketlerine olumlu bir şekilde yön verebilmektedir.

Bugün gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde, daha az yatırımla daha çok üretim ve ürün çeşitliliği sağlanması, daha çok kişiye istihdam olanağı yaratması, ekonomik dalgalanmalardan daha az etkilenmesi teknolojik yeniliklere daha az yatkın olması, bölgeler arası dengeli kalkınmayı sağlanması, gelir dağılımındaki çarpıklıkları asgariye indirmesi, bireysel tasarrufları teşvik etmesi, büyük sanayi işletmelerinin destekleyicisi ve tamamlayıcısı olması gibi faydaları da mevcuttur.

8. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu çalışmada, sanayiye entegre olmuş tarım satış kooperatiflerinin mevcut yapısını ortaya koyarak, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesindeki katkıları vurgulanmak istenmektedir. Bu amaçla, kullanılan araştırma yöntemi, birincil veri kaynaklarının elde edilmesinde nitel araştırmalarda veri toplamanın mülakat olan tekniğidir. Bu kapsamda, önceden kararlaştırmış olduğumuz tarım ve sanayi entegrasyonunu tamamlamış olan, Trakya Birlik, Marmarabirlik ve Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği ile görüşülmüştür. Bu üç kooperatifi seçme sebeplerimiz, bu kooperatiflerin tüketiciler tarafından bilinirliği, ürün çeşitliliğinin fazlalığı, ihracat yapmaları, piyasada etkin markalara sahip olmaları ve Türkiye'nin ilk 500 sanayi kuruluşu arasında yer almalarıdır. Görüşmeler öncesinde sorular aşağıdaki şekilde belirlenmiştir :

1. Birliğiniz hakkında kısaca bilgi verir misiniz?

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği

Tariş Üzüm, Pamuk, İncir, Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin tarihsel gelişim süreci 100 yıl öncesine dayanmaktadır. 1913 yılının sonlarına doğru üreticilerin yaşamakta olduğu olumsuzlardan kurtarabilmek amacıyla Nazmi Topçuoğlu, Kazım Nuri Çörüş, Ahmet Sarı ve çok sayıda üretici arkadaşları ile kooperatif çatısı altında toplanma yoluna gitmişlerdir. İki yıl sonra Ege Bölgesi üreticilerini kooperatifçilik ilkeleri doğrultusunda ilk örgütleyen kuruluş olarak, 'Kooperatif Aydın İncir Müstahsilleri Anonim Şirketi' ismiyle 21 Ağustos 1915 tarihinde kurulmuş olup, bu tarih bugün Tariş'in kuruluş günü olarak kabul edilmektedir.

9 Ekim 1935 tarihinde çıkartılan 2834 sayılı yasa ile 'Tarım Satış Kooperatifleri' ve bunların Birlikleri kurulmuştur. 1949 yılında 2834 sayılı yasaya ve İncir ve Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Ana Sözleşmesine bağlı olarak, İzmir Pamuk ve ayrıca Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri kurulmuş, yönetimi kolaylaştırmak amacıyla ortak çalışma esasları kabul edilerek, 'İzmir İncir, Üzüm, Pamuk ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri' oluşturulmuştur. Birliklerin her biri ayrı tüzel kişiliğe sahiptir. Tariş adını, Tarım Bankası'nın ilk hecesi ve İş Bankası'nın ilk hecelerinin birleşmelerinden almıştır.

1987 yılında 'İzmir' kelimesi yerine 'Tariş' kelimesi konularak Tariş İncir, Üzüm, Pamuk, Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri' ünvanını almıştır. 2005

yılında Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği diğer birliklerle ayrılmıştır. Birliğin diğer birliklerle kullandığı tek konu Tariş Markası'dır.

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği, 4572 sayılı kanuna istinaden 31 kooperatifin üst kuruluşu konumundadır. Birliğe bağlı 31 kooperatifin toplam 20.809 ortağı bulunmaktadır.

4572 sayılı Tarım Satış Kooperatifi ve Birlikleri Kanununun 1. Maddesinde, '*bu kanunun amacı; tarım satış kooperatifi ve birliklerine ilişkin hükümleri düzenlemek ve bu kuruluşların yeniden yapılanması için yasal bir çerçeve oluşturarak, tarım satış kooperatif ve birliklerini etkin ve sürdürülebilir bir şekilde özerk ve mali yönden bağımsız kılmaktır.*' ifadesi ile Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri özerk bir yapıya kavuşturulmuştur. Tariş de bu kanuna göre faaliyetlerini sürdürmektedir (www.mevzuat.gov.tr).

1. maddenin devamında, '*üreticiler, karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle mesleki faaliyetleri ile ilgili ihtiyaçlarını sağlamak, ürünlerini daha iyi şartlarda değerlendirmek ve ekonomik menfaatlerini korumak amacıyla aralarında sınırlı sorumlu, değişir sayıda ortaklı ve değişir sermayeli tüzel kişiliği haiz tarım satış kooperatifleri kurulabilirler. Bir tarım satış kooperatifinin kurulabilmesi için en az otuz üreticinin, bir tarım satış kooperatifleri birliğinin kurulabilmesi için en az üç tarım satış kooperatifinin bir araya gelmesi şarttır.*' hükmü bulunmaktadır. Buradan Tariş'e bağlı dört birliğin de her birinin ayrı bir tüzel kişi olduğu anlaşılmaktadır (www.mevzuat.gov.tr).

Aynı kanunun 3. Maddesinde '*Kooperatif ve birliklerin ilk işleme hüviyetindeki işletme ve tesisleri dışında kalan sonraki üretim aşamaları için kuracakları iktisadi işletmeler, anonim şirket statüsünde ayrı bir tüzel kişilik olarak kurulup faaliyet gösterirler.*' bilgisi de yer almaktadır. Kanunun 4. maddesine göre, '*Birlik ve kooperatif organları genel kurul ve yönetim kuruludur. Yönetim kurulu asıl ve yedek üyeleri genel kurulca seçilir. Birliklerde genel müdür, kooperatiflerde ise müdür veya vekilleri yönetim kurulunun doğal üyesidir.*' (www.mevzuat.gov.tr).

Birliklerin ve Kooperatiflerin Ana Sözleşme'leri Birliklerin görüşü alınarak Bakanlıkça hazırlanır ve Bakanlar Kurulu'nca kabul edilir. Daha sonra Resmi Gazetede yayınlanır. Kısaca, Birliklerin yönetim kurulundaki bir istek, Bakanlar Kurulu onayı alındıktan sonra uygulanabilir. Tariş Ana Sözleşmesi'ne göre, Tariş'in organları; Genel Kurul ve Yönetim Kurulu oluşur. Genel kurul bütün ortakları temsil eden en yetkili organ olup, kooperatiflerce seçilen temsilcilerden oluşur.

Tariş Zeytinyağı Tarım Sanayi ve Ticaret A.Ş. Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Çiğli'de 26.000 m² alan üzerine kurulu bir tesisdir. Tesisde, zeytinyağı rafinasyonu, filtrasyonu ve dolumu gerçekleştirilmektedir. Yaklaşık 1.500 m² kapalı alanda faaliyet gösteren, toplam 250 ton/gün kapasiteli Avrupa'nın ve Türkiye'nin en modern fiziksel rafinasyon tesislerinden birine sahiptir. Tesis, çevre ve insan sağlığına maksimum duyarlılıkta dizayn edilmiş olup, rafinasyon işleminin tüm aşamaları yüksek teknolojik otomasyon sistemiyle kontrol edilir.

Filtrasyon ile yağın bünyesinde bulunan yabancı maddelerin yağdan uzaklaştırılması sağlanır. Böylece yağın üstün kalitesi korunarak müşteri memnuniyeti güvence altına alınır. Filtrasyon işlemi, özel bir çeşit toprak ve plaka filtrelerle yapılır, yağa hiçbir kimyasal işlem uygulanmaz. Filtre edilen yağlar özel depolama tanklarına yüksek teknolojik otomasyon sistemi kullanılarak alınır. Zeytinyağlarının dolumu ve ambalajlanması 2000 m² kapalı alana sahip ambalajlama Ünitesi'nde yüksek teknolojiye sahip şişe ve teneke dolum makinaları kullanılarak el değmeden gerçekleştirilir.

Son ürün ve ambalajlama malzemelerini gün ışığı, haşere, toz, nem gibi olumsuz etkilere koruyacak şekilde tasarlanan depolama ve sevkiyat ünitesi 3000 m² kapalı alan üzerine kurulmuştur. 2.900 adet Euro paket depolama kapasitesine sahip olan üniteye son ürün ve ambalaj malzemelerinin yer aldığı bölümler birbirinden bağımsız olup her ürün modern raf sistemi üzerinde, tanımlı alanlarda depolanmaktadır.

Tariş Zeytin A.Ş., Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, bağlı 31 kooperatif ve 28.000 üreticinin sermayesi ile 2001 yılında kurulmuştur. Kuruluş amacı, ortaklarının ürünlerinin iç ve dış pazarda en etkin bir şekilde pazarlama, satış ve dağıtımını yapmaktır. Taze Sigorta Aracılık Hizmetleri A.Ş. 2005 yılında Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği ve bağlı dört kooperatifin ortaklığı ile kurulmuştur. Groupama, Ak, Ankara, Güneş ve Kuru Sigorta şirketlerinin acentası olarak faaliyetini sürdürmektedir. Kasko, Trafik, Yangın, Nakliyat, Mühendislik, Dask, Sağlık, Tarım, Hayat, Emeklilik, Seyahat, Ferdi Kaza, İşyeri, Sorumluluk, Tekne branşlarında faaliyet göstermektedir.

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği bünyesinde bugün toplamda 31 adet kooperatif, 20.809 üretici ortak ile Aydın, Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Manisa ve Muğla il ve ilçelerinde yayılmış olarak faaliyetini sürdürmektedir. Bunlar; Akhisar,

Ayvalık, Altınova, Altınoluk, Aydın, Bayındır, Bozdoğan, Burhaniye, Çine, Dalama, Edremit, Erbeyli, Ezine, Foça-Bağarası, Germencik, Gömeç, Havran, Horsunlu, Koçarlı, Köşk, Küçükkuşu, Kuşadası, Milas, Ödemiş, Ortaklar, Selçuk, Söke, Sultanhisar, Tepeköy, Tire ve Zeytindağ'dır.

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliğine bağlı tüm kooperatifler, kooperatifler mevzuatı çerçevesinde demokratik bir yönetime sahiptir. Kooperatifler her 4 sene sonunda delege seçimleri yapmakta ve seçilen delegeler kooperatif yönetim kurullarını oluşturmaktadır. Demokratik bir oylamayla Genel Kurulda seçilen Birlik Yönetim Kurulu, Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Kooperatifler Birliği ile ilgili tüm konulara karar vermektedir.

Trakya Birlik

Trakya Birlik; Edirne, Lüleburgaz ve Babaeski Tarım Satış Kooperatiflerinin bir araya gelmesiyle 1966 yılında kurulmuştur. Trakya Birlik bugün Trakya ve Marmara Bölgesi ağırlıklı olmak üzere 13 ile yayılmış 48 Kooperatifte 36.342 üretici ortaktan oluşan bir kuruluştur.

Birlik, ortaklarınca üretilen ayçiçek ürününü değerlendirmeye yönelik sınai faaliyetlere 1976 yılında Karacabey Yağ Fabrikası'nı satın alarak başlamıştır. 1980 yılından itibaren Tekirdağ Entegre Tesislerini, üniteler halinde devreye sokmuştur. Bunun sonucunda her iki işletmede yıllık, 300.000 ton ayçiçeği işleme, 150.000 ton rafine yağ, 30.000 ton margarin, 315.000 ton fenni yem üretimi, 75.000 ton ham yağ depolama ve 45.000 ton ayçiçek stoklama kapasitesine sahip olmuştur. Esas üretim konusu olarak 300 Bin Ton/yıl ayçiçeği işleme kapasitesi ile Trakya Birlik, sektöründe ülkedeki en yüksek ayçiçeği işleme kapasitesine sahiptir.

Birlik, işletmelerinde TS-EN-ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi, TS-EN-ISO 22000 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi ve TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim TSE İSG-OHSAS 18001 sistemi belgeli üretim yapmaktadır. Her iki işletmesinde de Avrupa Normlarına uygun atık artıma ünitesi mevcut olup, çevreye saygılı üretim yapmaktadır.

Ürünleri, BİRYAĞ, TRAKYAĞ, BİRÖZ, ŞEFİM- Rafine Ayçiçek Yağı, BİRYAĞ Olem-Yüksek Oleikli Ayçiçek Yağı, BİRYAĞ-Mısır Yağı, BİRYAĞ-Natürel Sızma Zeytinyağı, BİRYAĞ, BİRMA, TARKYAĞ, TRAKMA- Kahvaltılık Margarin, BİMA- Yemeklik Margarin, TRAKYEM- Süt (17-18-20-22 Protein), Gebe Sığır, Buzağı Başlangıç,

Buzağı Büyütme, Besi Başlangıç, Besi, Besi Bitirme, Kuzu Başlangıç, Kuzu Büyütme, Kuzu Besi, Toklu Besi Yemi, TRAKYA BİRLİK AYÇİÇEK KÜSPESİ- Toz, Pelet Küspe 'dir. Karacabey Yağ Fabrikası ile Tekirdağ Entegre Tesisleri'nde üretilen ürünler, Türkiye çapında 5 Bölge Müdürlüğü, Bayiler ve 48 kooperatif aracılığı ile pazarlanmaktadır.

Marmarabirlik

1954 yılında kurulan Marmarabirlik, bugün 8 kooperatif ve 29.371 üretici ortağıyla Güney Marmara'da yetişen üstün nitelikli Gemlik çeşidi zeytinleri işleyerek dünya pazarlarına sunmaktadır. Bölgedeki zeytin üreticileri tarafından daha kaliteli sofralık zeytin yetiştirilmesi ve daha iyi koşullarda pazarlanması amacıyla kurulmuş olan bir Tarım Satış Kooperatifleri Birliğidir. 2834 sayılı 'Tarım Satış kooperatifleri ve Birlikleri' kanununa ve buna istinaden hazırlanan ana sözleşmeye göre kurulmuştur. Daha sonraki dönemlerde verimli, etkin, sürdürülebilir ve özerk bir yapıya sahip olunması ve yeniden yapılandırılması amacıyla değişikliklere gidilmiş ve en son 06.12.2000 tarih ve 24270 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 4572 Sayılı 'Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri' hakkındaki kanun hükümlerine istinaden hazırlanan, ana sözleşme, 02.06.2001 tarihinde gerçekleşen intibak genel kurul onayı ile uygulanmaya konulmuştur. Bu ana sözleşme ile adına sınırlı sorumlu eklenerek adı S.S. Marmara Zeytin ve Tarım Satış Kooperatifleri olarak değiştirilmiştir.

Marmarabirlik, ilk olarak Gemlik, Mudanya ve Erdek Kooperatiflerinin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Bugün ise, Bursa dahilinde; Gemlik (1942), Mudanya (1951), Orhangazi (1955) ve İznik (1970) Koopertatiflerini, Balıkesir ili dahilinde; Erdek (1952), Edincik (1976) ve Marmara Adası (1988) Kooperatiflerini, Tekirdağ ilinde Mürefte (1986) kooperatiflerini içine alan 8 Kooperatifli bir birlik haline gelmiştir. Ayrıca bünyesinde bulunan Başköy Entegre Tesislerindeki zeytin-zeytinyağı-zeytin ezmesi işleme ve ambalajlama entegre tesisleri ve Başköy Entegre Tesislerindeki perakende satış mağazası ile alım-üretim ve pazarlama faaliyetini sürdürmektedir.

2. Birliğinizde tarım ürünününün sanayi ürününe dönüşmesi nasıl gerçekleşmektedir?

Tariş

Üreticilerin ürünleri ile ilgili bilgileri kooperatiflere beyan etmesi ve Birliğin ürün için belirlediği fiyatı bildirmesi ile süreç başlamaktadır. Daha sonra ortaklarının kooperatiflere üretmiş oldukları ürünleri teslim etmesi ile devam etmektedir. Bu ürün teslimi sırasında

kooperatif, üretici ortak adına bazı kesintiler yapmaktadır. Sonraki süreçte kooperatifler almış oldukları ürünleri kendi tesislerinde işleyerek çalışma konusu olan ürüne dönüştürmektedir. Bu dönüştürme işlemi için ortaklarından işleme bedeli alınmaktadır. Ama bu alınan bedel oldukça azdır. Alınan işleme bedeli ortaklara ödenecek ürün bedelinden kesilmektedir. Bu evrede kooperatif de gelir elde etmiş olmaktadır. Üretilmiş ürünler piyasa da satılması için Birlik merkezine iletilmektedir. Birliğe ulaşan ürünler kontrol edilmektedir. Sorunsuz olanlar üreticiye ulaşmak üzere ambalajlanmaktadır. Son olarak da Birliğin mevcut ağı ile tüketiciye ulaştırılmaktadır.

Trakya Birlik

Üretici ortakların rekolte beyanı ve birliğin fiyat açıklaması ile süreç başlar. Daha sonra ortakların kooperatiflere ürün teslim etmesi ile devam eder. Karacabey Yağ Fabrikası ve Tekirdağ Entegre Tesislerinde teslim edilen ürünler işlenir. İşlenmiş olan ürünler birliğe teslim edilir. Analiz ve kontroller yapıldıktan sonra ürün birlik kanalıyla satılır.

Marmarabirlik

Üretici ortaklarından ürünü teslim alır, sofralık zeytin, zeytinyağı veya zeytin ezmesi olarak ürünlerin işleme süreci başlar. Üretimde kaliteden ödün vermemek adına 8 ay süren doğal fermantasyon yöntemi uygulanır. Zeytinler hiçbir kimyasal koruyucu kullanılmadan modern ve hijyenik koşullarda ambalajlanıp, pastörize edilip satışa sunulur.

3. Tarım Sanayi entegrasyonunda birliğinizin rolü nedir?

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği

Birliğimiz, Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Çiğli'de 26.000 m2 alan üzerine kurulu bir tesisdir. Tesisde, zeytinyağı rafinasyonu, filtrasyonu ve dolumu gerçekleştirilmektedir.

Yaklaşık 1.500 m2 kapalı alanda faaliyet gösteren, toplam 250 ton/gün kapasiteli Avrupa'nın ve Türkiye'nin en modern fiziksel rafinasyon tesislerinden birine sahiptir. Tesis, çevre ve insan sağlığına maksimum duyarlılıkta dizayn edilmiş olup, rafinasyon işleminin tüm aşamaları yüksek teknoloji otomasyon sistemiyle kontrol edilmektedir.

Filtrasyon ile yağın bünyesinde bulunan yabancı maddelerin yağdan uzaklaştırılması sağlanmaktadır. Böylece yağın üstün kalitesi korunarak müşteri memnuniyeti güvence altına alınmaktadır. Filtrasyon işlemi, özel bir çeşit toprak ve plaka filtrelerle yapılır, yağa hiçbir

kimyasal işlem uygulanmaz. Filtre edilen yağlar özel depolama tanklarına yüksek teknoloji otomasyon sistemi kullanılarak alınır.

Zeytinyağlarının dolumu ve ambalajlanması 2000 m² kapalı alana sahip ambalajlama Ünitesi'nde yüksek teknolojiye sahip şişe ve teneke dolum makinaları kullanılarak el değmeden gerçekleştirilmektedir.

Son ürün ve ambalajlama malzemelerini gün ışığı, haşere, toz, nem gibi olumsuz etkilerden koruyacak şekilde tasarlanan depolama ve sevkiyat ünitesi 3000 m² kapalı alan üzerine kurulmuştur. 2.900 adet Euro paket depolama kapasitesine sahip olan üniteye son ürün ve ambalaj malzemelerinin yer aldığı bölümler birbirinden bağımsız olup her ürün modern raf sistemi üzerinde, tanımlı alanlarda depolanmaktadır.

Trakya Birlik

Birliğimiz, ortaklarımızca üretilen Ayçiçek ürününü değerlendirmeye yönelik sınıai faaliyetlere 1976 yılında Karacabey Yağ Fabrikası'nı satın alarak başlamıştır. 1980 yılından itibaren Tekirdağ Entegre Tesislerimiz, üniteler halinde devreye sokulmuştur. Bunun neticesinde her iki işletmemizde yıllık, 300.000 ton ayçiçeği işleme, 150.000 ton rafine yağ, 30.000 ton margarin, 315.000 ton fenni yem üretimi, 75.000 ton ham yağ depolama, 45.000 ton Ayçiçek stoklama kapasitesine sahip olunmuştur. Esas üretim konusu olarak 300.000 ton/yıl ayçiçeği işleme kapasitesi ile Birliğimiz, sektöründe ülkemizdeki en yüksek ayçiçeği işleme kapasitesine sahip kuruluşlardan biridir. Birliğimiz işletmelerinde TS-EN-ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi, TS-EN-ISO 22000 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi ve TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim TSE İSG-OHSAS 18001 Sistemi belgeli üretim devam etmektedir. Her iki işletmemizde Avrupa normlarına uygun atık arıtma ünitesi mevcut olup, çevre değerlerine saygılı üretim yapılmaktadır.

Birliğimizce, üreticilerimizin tarımsal girdi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla her yıl ortalama olarak, 50-70 bin ton kimyevi gübre, 500-600 ton hibrit tohum, 100-120 bin litre zirai ilaç dağıtımı peşin ve kredili olarak gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, nakdi kredi ve Birlik mamulü olmak üzere üretici ortaklarımıza toplam 300-350 milyon TL'lik kredi dağıtımı gerçekleştirilmektedir.

Birliğimiz tarafından ortaklarımızın tohum taleplerinin ilk elden temin edilmesi amacıyla Trakya Birlik Tohum Islah Üretim Sanayi ve Pazarlama Ltd. Şti. (Birlik Tohum) kurulmuştur.

Ayrıca Birliğimizin sigortacılık alanındaki faaliyetleri Trakya Birlik Sigorta Acenteliği Ltd. Şti. vasıtasıyla sürdürülmektedir.

Marmarabirlik

Birliğimiz bünyesinde bulunan Başköy Entegre Tesislerindeki zeytin-zeytinyağı-zeytin ezmesi işleme ve ambalajlama entegre tesisleri ve Başköy Entegre Tesislerindeki perakende satış mağazası ile alım-üretim ve pazarlama faaliyetini yürütmektedir.

Marmarabirlik Entegre Tesisleri'nde bulunan laboratuvarlar sayesinde gıda güvenliği sağlanmakta ve tüketiciye kaliteli ve güvenilir gıda maddeleri sunulmaktadır. Yüksek kalitede ürün üretebilmek için, takip edilen standartlar TS 774 Sofralık Zeytin Standardı, TS 341 Yemeklik Zeytinyağ Standardı, TS 7630 Zeytin Ezmesi Standardıdır.

4. Marka bilinirliğinizle ilgili neler söylemek istersiniz?

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği

Birliğimiz, markalaşma sürecinde TA-ZE adlı mağazalarıyla franchise sistemi ile yurt dışında mağazalar açmış ve Tariş kimliğini ve zeytinyağımızı tanıtmıştır. Ta-ze Mağazaları Türkiye'de ilk zeytinyağı mağazası olması sebebiyle öncü bir kuruluştur. Aynı şekilde Türkiye'nin zeytin ve zeytinyağını bir mağazada yurt dışında tüketici ile buluşturmak sektör adına ilk girişim olarak görülmektedir. Ta-ze Mağazacılık sistemi hem Tariş Zeytinyağı'nın hem de Türk Zeytinyağı'nın tanıtımında katkıda bulunmaktadır. Ayrıca, 2002 yılından bu zamana www.ta-ze.com.tr adresinden de yurtiçi ve yurtdışına satış yapmaktadır. www.ta-ze.com.tr sitesi tasarımı ve içeriği ile birçok kez 'Altın Örümcek' ödülüne layık görülmüştür.

2017/2018 iş yılında almış olduğu diğer ödüller,

- Worldstar Packaging Awards 2018: Ege Koleksiyonu/ Grafik Tasarım Kategorisinde- Etiket Tasarım Ödülü
- UZZK Türkiye 2018: İncecik Natürel Sızma Zeytinyağı/Kalite Ödülü
- London Quality Table Olives Competition 2018: Kurutulmuş Domates Dolgulu Zeytin/Platinum Ödülü

- Kurumsal web sitesi, 16. Altın Örümcek: Üretim ve Sanayi kategorisi/ Halkın Favorisi Ödülü

Birliğimiz, zeytinyağı sektöründe lider konumdadır. Fakat en büyük dezavantajı fiyatlarının rakiplerine göre üstünlüğüdür. Markaya güvenilirliğin fazla olması, marka bağımlılığından dolayı avantaj sağlamıştır. Kaliteden ödün vermeden, maliyetler düşürüldüğü zaman lider olan konumunu daha da güçlendirerek önemli bir seviye elde edecektir.

Trakya Birlik

Birliğimiz, sektöründe ülkemizdeki en yüksek ayçiçeği işleme kapasitesine sahip kuruluşlardan biridir. Birliğimiz işletmelerinde TS-EN-ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi, TS-EN-ISO 22000 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi ve TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim TSE İSG-OHSAS 18001 Sistemi belgeli üretim devam etmektedir. Her iki işletmemizde Avrupa normlarına uygun atık arıtma ünitesi mevcut olup, çevre değerlerine saygılı üretim yapılmaktadır.

Birliğimiz, bitkisel yağ sektöründe lider durumdadır. Rafine yağda %17-18, Margarinde %7-8 pazar payı bulunmaktadır.

İstanbul Sanayi Odasının 500 Büyük Sanayi Kuruluşu sıralamasında üretimden satışlara göre yapılan değerlendirmede Trakya Birlik, 2012 yılında 77'inci, 2013 yılında 77'inci, 2014 yılında 129'uncu, 2015 yılında 126'ıncı, 2016 yılında 114'üncü, 2017 yılında 113'üncü sırada yer almıştır. Ayrıca, her yıl Edirne İli genelinde Kurumlar Vergi birincisi, Türkiye genelinde de ilk sıralarda yer alma başarısını göstermektedir.

İstanbul Sanayi Odası'nın '2018 yılı Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Listesi'nde 164. sırada yer almaktadır. Ayrıca Belçika merkezli Uluslararası Kooperatif ittifakının 2018 yılı verileriyle hazırladığı 'Dünya Kooperatif İzleme Raporun'da, ciro/kişi başı GSYH sıralamasında 267. sıra yer alarak listeye giren ilk Türk kooperatifi oldu.

Marmarabirlik

Sofralık siyah zeytin üretimi kapasitesi ile dünyanın en büyük zeytin üreticisiyiz. ISO 9001, 22.000, 14.001 ve OHSAS 18.001 yönetim sistemlerine sahibiz. Ürün hasadından sevkiyatına dek tüm sürecin kayıt altına alınması ile geliştirilen üretim politikası izlemekteyiz.

Ürünlerimiz siyah ve yeşil zeytin çeşitleri, zeytinyağı, zeytin ezmesi ve kişisel bakım ürünleridir.

Kalitesi ve lezzeti konusunda yüksek bir istikrara sahip olan Birliğimiz bu istikrarı kurulduğu günden bu yana aynı bölgelerde aynı zeytin bahçelerinden ve hatta aynı ağaçlardan ürün alması ile sağlamaktadır. Küçük çekirdekli, ince kabuklu ve bol etli zeytinlerini ürünün doğal özelliklerini koruyarak işlemektedir.

Birliğimiz, üretim maliyetlerini arttırmasına rağmen kalite ve doğallıktan ödün vermemek adına 8 ay süren doğal fermantasyon yöntemini uygulamaktadır. Zeytinler hiçbir kimyasal koruyucu kullanılmadan modern ve hijyenik koşullarda ambalajlanıp, pastörize edilip satışa sunulmaktadır.

Ürün gamında siyah ve yeşil zeytin çeşitleri, zeytinyağı, zeytin ezmesi ve kişisel bakım ürünlerini bulundurmaktadır. Sofralık siyah zeytin üretimi kapasitesi ile dünyanın en büyük zeytin üreticisidir.

Birliğimiz, zeytin üzerine Dünya’da ilk lisanslı depoculuk ünvanına sahip olan bir kooperatiftir. İlk 500 sanayi kuruluşu içerisinde 347. Sırada yer almaktadır. Zeytin ve zeytinyağı ihracatında 5 kez birincilik ödülü almıştır. İlk az tuzlu zeytin ve kuru sele üretimi yapmıştır.

Birliğimiz, bölgesinde yetiştirilen sofralık siyah zeytinin yaklaşık %40-45’ini satın alıp, işlemekte ve üretmiş olduğu ürünlerini, yurtiçinde 78 ilde toplam 58 bayisiyle ülkenin tamamına, Almanya, Danimarka, İsviçre, KKTC, Bulgaristan’daki sözleşmeli alıcı firmalar ile Avrupa’nın tamamına, bunun yanında Amerika başta olmak üzere Kanada ve Avustralya piyasasına sunmaktadır.

5. Tarım Sanayi Entegrasyonu açısındanbirlik olarak iştirakleriniz/sahip olduğunuz tesisler ve işletmeler hakkında bilgi verir misiniz?

Tariş bağlı ortaklıklar, Tariş Zeytinyağı A.Ş., Tariş Zeytin Prina A.Ş., Taze Sigorta A.Ş., Tariş Zeytin A.Ş. dir.

İştirakler, Tariş Sigorta A.Ş., Tariş Ayma A.Ş., Tariş Yemta A.Ş.ve Manisa Pam. Men A.Ş.’dir.

Trakya Birliğin iştirakleri, Limagrain Tohum Islah ve Üretim San. Tic. A.ř., Edirne Depoculuk İşletmeleri A.ř., Trakya Birlik Sigorta Acen. Ltd. şti. ve Trakya Birlik Tohum Islah Üretim San. Paz. Ltd. şti. dir.

Marmarabirlik bağlı ortaklıklar, Marmarabirlik Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk A.ř., Marzey Danışmanlık Denetim Mühendislik Tarım Sanayi Ürünleri Paz. Sanayi ve Tic. A.ř.'dir.

İştirakler, Başak Sigorta A.ř., Besaş A.ř., Buseb-Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşleticisi A.ř., Gübre Fabrikaları T.A.ř.,Sifaş Sentetik İplik Fabrikaları A.ř.'dir.

6. Birliğinizin sürdürülebilir kalkınmaya etkileri / katkıları nelerdir?

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği

Uzun yıllar zeytin üretimini arttırmaya yönelik olarak yapmış olduğumuz alışmalar Türkiye'nin zeytin ağacına yatırım yapmasına önemli katkıları olmuştur.

Birliğimizin geniş bir üretim ağına sahip olması, Birliğimiz tarafından açıklanacak fiyat bilgisinin tüm zeytinyağı piyasasını düzenleme gücü vermektedir. Bu da ortaklarımızın ürünlerini istikrarlı şekilde üretmesini sağlamaktadır.

Zeytin üreticilerimizin zeytin sıktırmak için Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliğimizi tercih etmelerinin en önemli sebebi, diğer özeldeki fabrikalara göre daha ucuza yapmamızdır.

Kooperatiflerimizde her şey kayıt altındadır. Bu da kayıt dışılığın önüne geçilmesi açısından çok önemlidir. Kayıt dışılığın önüne geçildiği zaman vergi gelirlerinin sürdürülebilirliği de sağlanmış olacaktır. Kooperatifler kayıt dışı ekonominin önlenmesi için büyük bir önem arz ederler. Çünkü kayıt dışı ekonominin en çok olduğu alan tarımdır. Kooperatiflerin sayılarının artması tarımda yaşanan kayıt dışılık oranını da azaltacaktır.

Birlik olarak, sürdürülebilirliği sağlamak için kooperatiflerimizdeki tesis kapasitesini güçlendirmek önemli önceliklerimiz arasındadır. Tesis kapasitesinin artması, üretim ve istihdam olanaklarını da paralelinde artıracak bununla beraber kooperatifler daha fazla işletme geliri elde edecektir.

Birliğimizin uyguladığı yenilikçi politikalar sayesinde Türkiye'de zeytinyağının değerini arttırmıştır. Bu da zeytinyağına olan talebi arttırmıştır.

2017/2018 iş yılında gerçekleştirilen satış ve pazarlama faaliyetleri,

- Zeytinyağı bölgesel lezzetler konusunda farkındalığı artırıcı çalışmalar bu iş yılında da devam edilerek, Tariş Güney Ege ve Tariş Kuzey Ege Bölgesi sızma zeytin yağlarının özellikleri ön plana çıkarılmıştır.
- Zeytinde, easy open teneke (800 gr), vakum (200 gr,500 gr ve 800 gr) ve 10 kg teneke ürünlerinin ambalajları yenilenmiştir.
- Tariş sabun ürün ailesine; ‘Tariş Spa Serisi’ olarak tanımladığımız 180 gr Kükürtlü, Çamurlu ve Isırgan Otlı zeytinyağı sabunları eklenerek satışa başlanmıştır.
- İnternet sitesi ve sosyal medya hesaplarından markaya olan ilgi artırılmıştır.
- E-ticaret satış kanalı geliştirilerek, kendi web sitesi olan (ta-ze.com.tr) dışında n11.com ve e-pttavm ile anlaşmalar yapılmış ve böylece e-ticaret satışlarında artışlar sağlanmıştır.

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliğinin üretici ortaklarına 2017/2018 iş yılında 184.326 TL’lik ayni (kostik, zeytin çuvalı, plastik kasa, yaprak gübresi) yardım yapmıştır. Bu yapılan ayni yardımlar üreticilerin maliyetini düşürmesi ve kooperatifle olan ilişkilerin artması yönünden etkilidir.

Trakya Birlik

Birliğimiz, ortaklarımızca üretilen Ayçiçek ürününü değerlendirmeye yönelik sınai faaliyetlere 1976 yılında Karacabey Yağ Fabrikası’nı satın alarak başlamıştır. 1980 yılından itibaren Tekirdağ Entegre Tesislerimiz, üniteler halinde devreye sokulmuştur. Bunun neticesinde her iki işletmemizde yıllık, 300.000 ton ayçiçeği işleme, 150.000 ton rafine yağ, 30.000 ton margarin, 315.000 ton fenni yem üretimi, 75.000 ton ham yağ depolama, 45.000 ton Ayçiçek stoklama kapasitesine sahip olunmuştur. Esas üretim konusu olarak 300.000 ton/yıl ayçiçeği işleme kapasitesi ile Birliğimiz, sektöründe ülkemizdeki en yüksek ayçiçeği işleme kapasitesine sahip kuruluşlardan biridir. Birliğimiz işletmelerinde TS-EN-ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi, TS-EN-ISO 22000 Gıda Güvenliği Yönetim Sistemi ve TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim TSE İSG-OHSAS 18001 Sistemi belgeli üretim devam etmektedir. Her iki işletmemizde Avrupa normlarına uygun atık arıtma ünitesi mevcut olup, çevre değerlerine saygılı üretim yapılmaktadır.

Birliğimizce, üreticilerimizin tarımsal girdi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla her yıl ortalama olarak, 50-70 bin ton kimyevi gübre, 500-600 ton hibrit tohum, 100-120 bin litre

zirai ilaç dağıtımını peşin ve kredili olarak gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, nakdi kredi ve Birlik mamulü olmak üzere üretici ortaklarımıza toplam 300-350 milyon TL'lik kredi dağıtımını gerçekleştirilmektedir.

Birliğimizin bu ticari ve sınai faaliyetleri yanında iştiğal konumuzla yakından ilgisi bulunan Limagrain Tohum Islah ve Üretim San. Tic. A.Ş. (Daha önce Advanta Tohum), Edirne Depoculuk işletmeleri gibi kuruluşlarda da iştiraki bulunmaktadır.

Yine Birliğimiz tarafından ortaklarımızın tohum taleplerinin ilk elden temin edilmesi amacıyla Trakya Birlik Tohum Islah Üretim Sanayi ve Pazarlama Ltd. Şti. (Birlik Tohum) kurulmuştur.

Ayrıca Birliğimizin sigortacılık alanındaki faaliyetleri Trakya Birlik Sigorta Acenteliği Ltd. Şti. vasıtasıyla sürdürülmektedir.

Marmarabirlik

Birliğimiz bünyesinde bulunan Başköy Entegre Tesislerindeki zeytin-zeytinyağı-zeytin ezmesi işleme ve ambalajlama entegre tesisleri ve Başköy Entegre Tesislerindeki perakende satış mağazası ile alım-üretim ve pazarlama faaliyetini sürdürmektedir.

Kalitesi ve lezzeti konusunda yüksek bir istikrara sahip olan birliğimiz bu istikrarı kurulduğu günden bu yana aynı bölgelerde aynı zeytin bahçelerinden ve hatta aynı ağaçlardan ürün alması ile sağlamaktadır. Küçük çekirdekli, ince kabuklu ve bol etli zeytinlerini ürünün doğal özelliklerini koruyarak işlemektedir.

Birliğimiz üretim maliyetlerini arttırmasına rağmen kalite ve doğallıktan ödün vermemek adına 8 ay süren doğal fermantasyon yöntemini uygulamaktadır. Zeytinler hiçbir kimyasal koruyucu kullanılmadan modern ve hijyenik koşullarda ambalajlanıp, pastörize edilip satışa sunulmaktadır.

ISO 9001, 22.000, 14.001 ve OHSAS 18.001 yönetim sistemlerine sahip olan Birliğimiz, ürün hasadından sevkiyatına dek tüm sürecin kayıt altına alınması ile geliştirilen üretim politikası izlemektedir.

Ayrıca, 550 dönüm alan içinde 155 dönüm kapalı alanı ve 70.400 ton depolama ve olgunlaştırma kapasitesi ile bu arazi üzerinde kurulmuş olan modern tesislerinde , yaklaşık

150 ton/gün kapasiteli zeytin ambalajlanması ve 220 ton/gün zeytinyağı üretim ve dolumu yapan bir sanayi kuruluşudur. Birliğimiz, bölgede yetiştirilen sofralık siyah zeytinin yaklaşık %40-45' ini satın alıp, işlemekte ve üretmiş olduğu ürünlerini, yurtiçinde 78 ilde toplam 58 bayisiyle ülkenin tamamına, Almanya, Danimarka, İsviçre, KKTC, Bulgaristan'daki sözleşmeli alıcı firmalar ile Avrupa'nın tamamına, bunun yanında Amerika başta olmak üzere Kanada ve Avustralya piyasasına sunmaktadır.

Marmarabirlik Entegre Tesisleri'nde bulunan laboratuvarlar sayesinde gıda güvenliği sağlanmakta ve tüketiciye kaliteli ve güvenilir gıda maddeleri sunulmaktadır. Yüksek kalitede ürün üretebilmek için, takip edilen standartlar TS 774 Sofralık Zeytin Standardı, TS 341 Yemeklik Zeytinyağ Standardı, TS 7630 Zeytin Ezmesi Standardıdır.

8. 2017-2018 iş yılındaki faaliyet rakamlarınız hakkında bilgi alabilir miyim?

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Tarım Satış Kooperatifleri Birliği bünyesinde bugün toplamda 31 adet kooperatif, 20.809 üretici ortak ile Aydın, Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Manisa ve Muğla il ve ilçelerinde yayılmış olarak faaliyetini sürdürmektedir. Bunlar; Akhisar, Ayvalık, Altınova, Altınoluk, Aydın, Bayındır, Bozdoğan, Burhaniye, Çine, Dalama, Edremit, Erbeyli, Ezine, Foça-Bağarası, Germencik, Gömeç, Havran, Horsunlu, Koçarlı, Köşk, Küçükuyu, Kuşadası, Milas, Ödemiş, Ortaklar, Selçuk, Söke, Sultanhisar, Tepeköy, Tire ve Zeytindağ'dır. Birliğin bünyesindeki kooperatiflerin kuruluş tarihleri, ortak sayıları ve kapasiteleri ile ilgili bilgiler aşağıdaki gibidir.

Çizelge 8.1. Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği

Kooperatif Adı	Kooperatif Kuruluş Yılı	Kayıtlı Ortak Sayısı	Zeytinyağı Depolama Kapasitesi (Ton)	Zeytin Sıkma Tesisi Kurulu Kapasitesi (Ton/Gün)	Tesis Kuruluş Yılı
Akhisar	1949	165	65	70	2008
Altınoluk	1988	526	600	360	1998
Altınova	1984	718	302	280	2001
Aydın	1996	329	107	400	2006
Ayvalık	1943	1.039	709	320	1984
Bayındır	1944	1.495	202	390	1953
Bozdoğan	1986	292	100	280	1996
Burhaniye	1943	1.803	1.252	950	1993
Çine	1951	820	102	240	1994
Dalama	1970	347	46	140	1996
Edremit	1943	971	300	370	1996
Erbeyli	1971	772	79	100	1996
Ezine	1966	711	1.025	360	1994
Foça	1978	335	51	140	2008
Germencik	1977	713	122	220	1996
Gömeç	1992	573	141	160	1996
Havran	1943	666	593	260	1992
Horsunlu	1980	308	17	60	2017
Koçarlı	1950	762	138	280	1994
Köşk	1955	360	78	260	1978
Kuşadası	1954	291	208	180	1996
Küçükkuşu	1943	808	687	470	1994
Milas	1952	1.093	1.452	245	1990
Ortaklar	1950	921	3.145	260	1993
Ödemiş	1978	323	67	80	2010
Selçuk	1966	325	124	140	1994
Söke	1997	605	45	80	2000
Sultanhisar	1949	264	150	160	1994
Tepeköy	1954	950	53	140	2003
Tire	1978	540	100	90	2006
Zeytindağ	1957	984	345	380	1996
Toplam		20.809	12.405	7.865	

Kaynak: Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği 2017/2018 Faaliyet Raporu

Çizelge 8.2. Tariş zeytin ve zeytinyağı birliğinin iller bazında zeytinyağı alımları

İller	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	% Payı	Alım Miktarı (Kg)	% Payı	Alım Bedeli (TL)
Aydın	13	6.784	32,6	1.671.624	26,85	23.585.603,41
Balıkesir	7	6.296	30,26	2.285.852	36,72	31.612.461,28
Çanakkale	2	1.519	7,3	1.037.468	16,67	14.823.105,77
İzmir	7	4.952	23,8	1.076.361	17,29	15.233.541,66
Manisa	1	165	0,79	3.237	0,05	41.494,78
Muğla	1	1.093	5,25	150.930	2,42	2.101.652,46
Toplam	31	20.809	100	6.225.472	100	87.397.859,36

Kaynak: Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği 2017/2018 Faaliyet Raporu

2000 yılı özerkleşme süreci ile işletme yapısını kuvvetlendirmek adına şirketleşme yoluna gidilerek 2001 yılında pazarlama satış şirketi olan Tariş Zeytin A.Ş. ilk olarak kurulmuştur. Birliğe bağlı ortak ve iştiraklerle ilgili bilgiler tablolardaki gibidir.

Çizelge 8.3. Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği bağlı ortaklıkları

Kuruluşun Adı	Şirketin Sermayesi (TL)	Giriş Tarihi	Hisse Yüzdesi (%)
1-Tariş Zeytinyağı A.Ş.	33.450.000,00	2008	99,61
2-Tariş Zeytin Prina A.Ş.	3.500.000,00	2008	99,62
3-TA-ZE Sigorta A.Ş.	200.000,00	2005	96
4-Tariş Zeytin A.Ş.	2.000.000,00	2001	92,25
Toplam	39.150.000,00		

Kaynak: Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği 2017/2018 Faaliyet Raporu

Çizelge 8.4. Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği iştirakleri ve bağlı menkul kıymetler

Kuruluşun Adı	Şirketin Sermayesi (TL)	Giriş Tarihi	Hisse Yüzdesi (%)
1. Tariş Sigorta A.Ş.	237.363,00	1994	19,9
2. Tariş Ayma A.Ş.	12.000.000,00	1949	7,49
3. Tariş Yemta A.Ş.	10.000.000,00	1959	4,16
4. Manisa Pam. Men. A.Ş.	2.900.000,00	1955	0,006
Toplam	25.137.363,00		

Kaynak: Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği 2017/2018 Faaliyet Raporu

Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi Koordinasyonunda yapılmakta olan Türkiye zeytinyağı rekoltesi tespit çalışmaları sonucunda; 2017/2018 sezonu Ege Bölgesi tahmini zeytinyağı rekoltesi 208.207 ton olarak belirlenmiştir.

2017/2018 sezonuna ilişkin Türkiye tahmini zeytinyağı rekoltesi 287.041 ton olarak açıklanmış olup, daha sonra 264.000 ton olarak revize edilmiştir.

Birlik olarak son 5 yıllık dönemde alımı gerçekleştirilen ürün miktarı ile alımların bölge rekoltesine oranı aşağıdaki tablodaki gibidir.

Çizelge 8.5. Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği son 5 yıllık rekolteye göre alımlar

İş Yılı	Bölge Rekoltesi (Ton)	Birlik Alım Toplamı (Ton)	% Oran
2013/2014	67.520	2.824	4,18
2014/2015	133.507	4.732	3,54
2015/2016	54.307	4.822	8,88
2016/2017	127.932	3.503	2,74
2017/2018	208.207	6.911	3,32

Kaynak: Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği 2017/2018 Faaliyet Raporu

Son beş yıllık verilere bakıldığında 6.911 ton dane zeytin alımı gerçekleşmiştir.

Birliğin ambalajlı ürünlerin iç ve dış piyasaya satışları Tariş Zeytin A.Ş. tarafından yürütülmektedir. Dökme dış piyasa satışları Birlik tarafından gerçekleştirilmektedir.

AC Nielsen sonuçlarına göre Tariş Zeytinyağı markası, 2017/2018 iş yılında Pazar payını %2,2 arttırmış ve ağırlıklı ürün dağılımını korumayı başarmıştır.

Tariş Zeytin A.Ş., iç pazar satışlarını ülke genelinde yaygın bayi sistemiyle aracılığıyla yürütmekte ve tüm ulusal zincir mağazalarla doğrudan çalışmaktadır. Birliğin son beş yıllık iç satış rakamları tablolardaki gibidir.

Çizelge 8.6. Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği son 5 yıllık birliğin yurt içi satış durumu (miktar)

İş yılı	Zeytinyağı (Ton)	Zeytin (Ton)	Zeytinyağı Asidi (Ton)	Sabun (Ton)	Tuz (Ton)
2013/2014	4.639	724	143	155	3
2014/2015	4.451	792	310	139	33
2015/2016	4.567	743	124	42	27
2016/2017	3.407	648	173	13	22
2017/2018	4.348	43	153		

Kaynak: Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği 2017/2018 Faaliyet Raporu

2017/2018 iş yılı sabun ve tuz satışları Tariş Zeytin A.Ş. aracılığı ile yapılmıştır.

Çizelge 8.7. Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği yurt içi satışlar toplamı

Ürün Cinsi	Miktar (Ton)	Tutar (TL)
Zeytinyağı Satışları	4.348	79.829.197,26
Zeytin Satışları	43	229.941,27
Yan Ürün Satışları	153	382.505,00
Birlik Gübre Satışları	6	49.300,98
Ticari Mal Satışları	0	133.362,00
Diğer Gelirler	0	6.141.980,04
Toplam		86.766.286,55

Kaynak: Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği 2017/2018 Faaliyet Raporu

Birliğin yurt dışı satışları ortağı olan Tariş Zeytin A.Ş. tarafından ambalajlı olarak gerçekleştirilmektedir.

Çizelge 8.8. Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği yurt içi ve yurt dışı satışlar toplamı

Satış Cinsi	Tutar (TL)	% Payı
İç Satışlar	86.766.286,55	78,97
Dış Satışlar	23.111.076,47	21,03
Toplam Satışlar	109.877.363,02	100

Kaynak: Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği 2017/2018 Faaliyet Raporu

2017/2018 iş yılında kooperatif ortaklarının nakdi kredi ihtiyaçları için Banka ile Birlik arasında anlaşma yapılmıştır.

Son beş iş yılında dağıtılan ayni yardımların cinslere göre miktar ve tutarları aşağıdaki gibidir.

Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliğinin üretici ortaklarına 2017/2018 iş yılında 184.326 TL'lik ayni (kostik, zeytin çuvalı, plastik kasa, yaprak gübresi) yardım yapmıştır. Bu yapılan ayni yardımlar üreticilerin maliyetini düşürmesi ve kooperatifle olan ilişkilerin artması yönünden etkilidir.

Çizelge 8.9. Tariş zeytin ve zeytinyağı birliği son beş iş yılında dağıtılan aynı yardımlar

Yardımlar (TL)	2013/2014	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018
Kostik					
Miktar (Kg)	16.100	17.750	14.425	21.050	28.100
Bedel (TL)	18.032	23.075	22.214	51.573	72.475
Zeytin Çuvalı					
Miktar (Adet)	1.300	1.300	2.100	2.600	2.800
Bedel (TL)	4.875	4.745	11.760	19.500	27.300
Plastik Kasa					
Miktar (Adet)	9.133	1.700	2.250	3.050	3.000
Bedel (TL)	18.802	16.150	22.500	30.500	35.250
Yaprak Gübresi					
Miktar (Kg)	2.660	5.050	4.576	6.408	6.386
Bedel (TL)	13.539	25.901	28.953	50.021	49.300
Toplam Bedel	55.248	69.871	85.428	151.594	184.326

Kaynak: Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği 2017/2018 Faaliyet Raporu

Trakya Birlik

Trakya Birlik; Edirne, Lüleburgaz ve Babaeski Tarım Satış Kooperatiflerinin bir araya gelmesiyle 1966 yılında kurulmuştur. Trakya Birlik bugün Trakya ve Marmara Bölgesi ağırlıklı olmak üzere 13 ile yayılmış 48 Kooperatifte 36.342 üretici ortakdan oluşan bir kuruluştur.

Çizelge 8.10. Trakya birlik kooperatif ve aktif ortak sayısı

İl	Kooperatif Sayısı	Aktif Ortak Sayısı
Edirne	9	9785
Kırklareli	8	7985
Tekirdağ	8	9749
Bursa	5	2053
Çanakkale	4	1465
Balıkesir	5	1961
İstanbul	2	1110
Sakarya	2	1067
Kütahya	1	286
Afyon	1	164
Kocaeli	1	225
Aydın	1	93
Ankara	1	399
Toplam	48	36.342

Kaynak: Trakya Birlik 2017/2018 Faaliyet Raporu

Trakya Birlik, bitkisel yağ sektöründe lider durumdadır. Rafine yağda %17-18, Margarinde %7-8 pazar payı bulunmaktadır. Yıllar itibariyle rafine yağ ve margarin satışları aşağıdaki gibidir.

Çizelge 8.11. Trakya birlik yıllar itibariyle rafine yağ-margarin satışları

İş Yılı	Rafine Yağ		Margarin		Toplam Satış Tutarı
	Miktar (Ton)	Tutar (TL)	Miktar (Ton)	Tutar (TL)	Tutar (TL)
2008/2009	100.746	254.637.789	16.525	35.697.423	290.335.212
2009/2010	105.859	242.579.584	14.061	27.797.663	270.377.248
2010/2011	121.725	345.976.518	15.922	40.507.379	386.483.898
2011/2012	135.535	453.530.903	17.592	53.055.458	506.386.361
2012/2013	122.800	445.719.307	16.536	47.678.337	493.397.645
2013/2014	123.112	425.184.455	16.005	47.835.689	473.020.145
2014/2015	128.896	477.065.928	13.815	43.339.634	520.405.562
2015/2016	122.487	544.590.695	11.008	35.339.622	579.990.318
2016/2017	146.089	700.649.181	11.227	44.706.607	745.355.789
2017/2018	147.078	737.825.196	10.629	46.911.634	784.736.831

Kaynak: Trakya Birlik 2017/2018 Faaliyet Raporu

Trakya Birlik, üreticilerinin tarımsal girdi ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla her yıl ortalama olarak; 50-70 bin ton kimyevi gübre, 500-600 ton hibrit tohum, 100-120 bin litre zirai ilaç dağıtımını peşin ve kredili olarak gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, nakdi kredi ve Birlik

mamulü olmak üzere üretici ortaklarına toplam 300-350 milyon TL’lik kredi dağıtımını gerçekleştirilmektedir.

Çizelge 8.12. Trakya birlik yıllar itibariyle ortaklarına sunduğu tarımsal girdiler

İş Yılı	Kimyevi Gübre (Ton)	Hibrit Ayç. Toh. (Ton)	Hibrit Ayç. Toh. (Torba)	Hibrit Mısır Toh. (Torba)	Zirai İlaç (Lt)
2008/2009	77.170	371		602	41.042
2009/2010	62.434	417		953	59.597
2010/2011	58.507	380		827	59.952
2011/2012	65.802	351		668	72.453
2012/2013	61.542	318		392	81.433
2013/2014	52.535	277		280	24.773
2014/2015	56.829	262		313	43.511
2015/2016	53.948	206		1.609	43.501
2016/2017	60.989		45.102	835	77.850
2017/2018	73.394		47.012	3.112	103.262

Kaynak: Trakya Birlik 2017/2018 Faaliyet Raporu

Trakya Birliğin Limagrain Tohum Islah ve Üretim San. Tic. A.Ş. (%28,5) Edirne Depoculuk İşletmeleri (%3) gibi kuruluşlarda da iştiraki bulunmaktadır.

Birlik tarafından ortaklarının tohum taleplerinin temin edilmesi amacıyla Trakya Birlik Tohum Islah Üretim Sanayi ve Pazarlama Ltd. Şti. (Birlik Tohum) (%95) kurulmuştur. Ayrıca, Birliğin sigortacılık alanındaki faaliyetleri Trakya Birlik Sigorta Acenteliği Ltd. Şti. (%94) aracılığıyla yürütülmektedir.

Birliğe ait iştiraklerin detay bilgileri aşağıdaki gibidir.

Çizelge 8.13. Trakya birlik iştirakler

Kuruluşun Adı	Toplam Sermayesi (TL)	Birliğin Sermaye Payı (TL)	Birliğin Sermaye Oranı (%)
Limagrain Toh. Islah Ürt. San. Tic. A.Ş.	4.440.000	1.265.400	28,5
Edirne Depoculuk İşletmeleri A.Ş.	7.500.000	225.000	3
Trakya Birlik Sigorta Acen. Ltd. Şti.	860.000	817.000	95
Trakya Birlik Tohum Islah Üretim San. Paz. Ltd Şti.	1.000.000	940.000	94

Kaynak: Trakya Birlik 2017/2018 Faaliyet Raporu

Trakya Birlik, kooperatifçilik ticari ve sınai faaliyetlerini 1.100 daimi kadrolu personel ile ihtiyaç duyulan dönemlerde yeteri kadar geçici personel çalıştırarak yürütmektedir.

Birlik destekleme alımlarıyla görevlendirildiği 1969 yılından (1988 hariç), Ayçiçek ürününün destekleme kapsamından çıkartıldığı 1994 yılına kadar faaliyetlerini destekleme kapsamında sürdürmüş, 1994/1995 iş yılından bu yana faaliyetlerini destekleme dışı sürdürmektedir.

Trakya Birlik, 2017/2018 iş yılında ortaklarından toplanan 348.000.000 kg yağlık Ayçiçek tohumu satın almıştır. Satın alınan bu miktarın ürün bedeli yaklaşık 650.000.000 TL'dir. Son 10 yıllık detay miktar ve alım fiyatları aşağıdaki gibidir.

Çizelge 8.14. Trakya birlik son 10 yıl ayçiçek alım miktarı ve tutarı

İş Yılı	Alım Miktarı (Ton)	Alım Fiyatı (TL)	Alım Tutarı (TL)
2008/2009	312.436	0,830	259.322
2009/2010	340.485	0,750	255.828.554
2010/2011	321.893	0,920	310.730.252
2011/2012	232.343	1,185	286.685.777
2012/2013	205.896	1,500	323.753.388
2013/2014	297.280	1,220	374.784.509
2014/2015	297.938	1,305	389.465.935
2015/2016	257.331	1,605	413.556.084
2016/2017	299.786	1,655	524.403.141
2017/2018	348.493	1,720	649.852.966

Kaynak: Trakya Birlik 2017/2018 Faaliyet Raporu

Marmarabirlik

Marmarabirlik, ilk olarak Gemlik, Mudanya ve Erdek Kooperatiflerinin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Bugün ise, Bursa dahilinde; Gemlik (1942), Mudanya (1951), Orhangazi (1955) ve İznik (1970) Koopertatflerini, Balıkesir ili dahilinde; Erdek (1952), Edincik (1976) ve Marmara Adası (1988) Kooperatiflerini, Tekirdağ ilinde Mürefte (1986) kooperatiflerini içine alan 8 Kooperatifli bir birlik haline gelmiştir. Ayrıca bünyesinde bulunan Başköy Entegre Tesislerindeki zeytin-zeytinyağı-zeytin ezmesi işleme ve ambalajlama entegre tesisleri ve Başköy Entegre Tesislerindeki perakende satış mağazası ile alım-üretim ve pazarlama faaliyetini sürdürmektedir.

Çizelge 8.15. Marmarabirlik kooperatif ve aktif ortak sayısı

Kooperatif Adı	Kayıtlı Ortak Sayısı
Gemlik	3.595
Mudanya	6.648
Erdek	4.643
Orhangazi	3.360
İznik	5.307
Edincik	2.829
Mürefte	2.241
Marmara Adası	748
Toplam	29.371

Kaynak: Marmarabirlik 2017/2018 Faaliyet Raporu

Çizelge 8.16. Marmarabirlik iller bazında alımlar

Kooperatifler	Miktar (Ton)	Tutar (TL)
Gemlik	2.761	15.626.866
Mudanya	8.170	51.652.146
Erdek	10.191	54.662.064
Orhangazi	4.125	23.782.136
İznik	8.305	52.642.824
Edincik	8.661	43.536.634
Mürefte	8.359	43.182.652
Marmara Adası	916	4.961.153
Toplam	51.488	290.046.474

Kaynak: Marmarabirlik 2017/2018 Faaliyet Raporu

Çizelge 8.17. Marmarabirlik zeytin çeşidine göre alımlar

Zeytin Çeşidi	Miktar (Ton)	Tutar (TL)
Gemlik Çeşidi	45.296	267.573.333
Su Çeşidi	3.583	15.104.073
Kayısı Çeşidi	57	254.242
Gemlik Çeşidi Yağlık Zeytin	2.009	6.027.438
Su Çeşidi Yağlık Zeytin	544	1.087.388
Toplam	51.489	290.046.474

Kaynak: Marmarabirlik 2017/2018 Faaliyet Raporu

2017-2018 faaliyet yılında ortaklarından 51.488.230 kg ürün alınmış ve 290.046.474 TL tutarında bir ödeme yapılmıştır.

Çizelge 8.18. Marmarabirlik zeytin çeşidine göre satışlar

Ürünün Cinsi	Miktar (Ton)	Bedel (TL)
Gemlik Çeşidi Zeytin	29.154	489.441.636
Su Çeşidi Zeytin	1.374	16.859.937
Kayısı Zeytin	14	164.331
Yeşil Zeytin	1.954	23.203.365
Zeytinyağı	2.658	59.164.493
Rafine Zeytinyağı	157	1.074.217
Zeytin Ezmesi	366	4.935.430
Toplam	35.676	594.843.408

Kaynak: Marmarabirlik 2017/2018 Faaliyet Raporu

Zeytin çeşidine göre satışlar incelendiğinde, bu satışların 29.852.620,96 kg ve 461.234.733,59 TL tutarı yurtiçi satış, 5.823.308,86 kg ve 133.608.674,14 TL tutarı ise yurtdışı satış olarak gerçekleşmiştir (Marmarabirlik 2017/2018 Faaliyet Raporu).

Bugün Gemlik Zeytin Tarım Satış Kooperatifi, 10.500 tonluk depo kapasitesine sahip 8 tane deposu bulunmaktadır. Gemlik 'te üretilen sofralık zeytin dünya çapında bir üne sahiptir. Ayrıca, Türkiye'nin en büyük iki zeytin hali Gemlik'te bulunmaktadır. Bunlardan birincisi toptancı hali, ikincisi de üretici halidir (Marmarabirlik 2017/2018 Faaliyet Raporu).

Mudanya Zeytin Tarım Satış Kooperatifi, 13.000 tonluk depo kapasitesine sahip, 6 tane deposu ve depolardaki 1135 adet havuz ile ürün olgunlaştırma ve stoklaması yapmaktadır. Tarıma elverişli iklim ve arazi koşullarına sahip yamaçlarında üretilen sofralık zeytin, dünya çapında bir üne sahiptir (Marmarabirlik 2017/2018 Faaliyet Raporu).

Orhangazi Zeytin Tarım Satış Kooperatifi 10.581 tonluk kapasiteye sahip 10 adet depo ve bu depolarda 1412 adet olgunlaştırma havuzları, İznik Zeytin Tarım Satış Kooperatifi 13.000 tonluk depo kapasitesine sahip, 6 tane deposu ve depolardaki 1.836 adet havuz ile, Edincik Zeytin Tarım Satış Kooperatifi 9050 kg 4 adet deposu ve depolarda 1466 adet havuz ile ürün olgunlaştırma ve stoklaması yapmaktadır (Marmarabirlik 2017/2018 Faaliyet Raporu).

Araştırma bulguları, araştırma kapsamında oluşturulan sorular sorularak, alınan cevaplar neticesinde ulaşılan bulgular ve sonuçlar değerlendirilerek somutlaştırılmıştır. Araştırma, Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği, Marmarabirlik ve Trakyabirlik olmak üzere toplamda üç tarım satış kooperatif birliği incelenmiştir. Araştırma kapsamında görüşme

yapılan tarım satış kooperatiflerinde görüşme sorularının anlaşılmasında herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Sorulan sorulara net cevaplar alınmıştır.

Bu birlikler, tarım sanayi entegrasyonunu tamamlamış, ihracat yapabilen, tüketiciler tarafından tanınan ve ürün çeşitliliği geniş olan birliklerdir. Bu sebeple bu birlikler tercih edilmiş ve araştırma dahilinde bu birliklerle görüşülmüştür.

Birliklerin hepsi demokratik bir yönetim yapısına sahiptir. Birliklere bağlı her kooperatif de kendi içinde kooperatif ilkelerine bağlıdır. Birliklerin ve Kooperatiflerin Ana Sözleşme'leri, Birliklerin görüşü alınarak Bakanlıkça hazırlanır ve Bakanlar Kurulu'nca kabul edilir. Sonrasında Resmi Gazetede yayınlanır. Bakanlar Kurulu onayı olmadan Birliklerin yönetim kurulu istekleri uygulanamaz.

Birliklerin sahip olduğu ortak sayısı ve üretim gücü bu kooperatiflere fiyat konusunda piyasayı düzenleme gücü vermektedir. 2017/2018 faaliyet raporuna göre, Tarih Zeytin ve Zeytinyağı Birliği'nin ortak sayısı 20.809, zeytinyağı alım miktarı da 6.225 tondur. Trakya Birlik, ortak sayısı 36.342, ayçiçeği alım miktarı da 348.493 tondur. Marmarabirlik, ortak sayısı 29.371, sofralık zeytin alım miktarı da 51.448 tondur.

Birlik faaliyetleri, hasat öncesi ve hasat sonrası olmak üzere iki ayrı bölümde değerlendirilmektedir. Hasat öncesi faaliyetler üreticiyi doğrudan etkileyen, hasat sonrası faaliyetleri ise, üreticiyi dolaylı etkileyen unsurlardan oluşmaktadır. Hasat öncesi faaliyetler, arazi hazırlığından başlayarak, kaliteli tohum seçimi, ekim, gübreleme, ilaçlama, budama teknikleri, kurutma yöntemleri ve günlük sorunları içermektedir. Hasat sonrası faaliyetler ise, ürün alımı, ön işleme, ürünün mamül haline getirilmesi ve piyasa arzıdır.

Birliklerin üretimden tüketime uzanan yapısal işleyişine bakacak olursak, burada esas dikkat çeken nokta, sistem dahilinde her bir süreçte oluşan artı değerler üreticilerin sahip olduğu birlikler dahilinde kalmasıdır. Böylelikle tek bir çatı altında ortaya çıkan katma değerler, kayıt altına alınmakta ve kolay denetlenebilmektedir.

Kooperatiflerde her işlemin kayıt altında olması ve dolayısıyla kayıt dışılığın önüne geçilmesinin en önemli etkisi vergi gelirlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına olacaktır. Kooperatifler kayıt dışı ekonominin önlenmesi için büyük bir önem arz ederler. Çünkü kayıt dışı ekonominin en çok olduğu alan tarımdır. Kooperatiflerin sayılarının artması tarımda yaşanan kayıt dışılık oranını da azaltacaktır.

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, küçük ölçekli çiftçiler, tarımsal teknolojinin benimsenmesi, modern tedarik zincirine erişim, girdi kullanım verimliliği ve çeşitli diğer belirsizlikler konusunda sistematik olarak elverişsiz bir durumla karşı karşıya kalmaktadır. (Dünya Bankası, 2008). Bu engeller, küçük ölçekli çiftçilerin tarımsal üretim ve pazarlamadan yararlanmalarını zorlaştırmakta ve kırsal ve kentsel sakinler arasındaki gelir farkını genişletme eğiliminde olmaktadır.

Tarım kooperatifleri, çiftçilerin gelirlerini, tarımsal ürün satış ve pazarlamasını artırmakta ve kırsal dönüşümü kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, hükümetin, devlet sübvansiyonlarından yararlanmak için çiftçileri tarımsal kooperatiflerle ilişki kurmaya teşvik etmesi gerekmektedir. (Nlebem B.S, Raji, Wale Isaiah, 2019)

Kooperatifler buldukları coğrafi bölgedeki üreticiler tarafında kurulmuş, o bölgenin sosyal sermayesini geliştiren, üreticiler arasında dayanışmayı sağlayan, birlik ve beraberlik düşüncesini geliştiren kuruluşlardır. Dar gelirli halkında bu sürece katılarak gelirini arttırması sürdürülebilir kalkınma açısından açlığın önüne geçilmesindeki önemli bir araç olarak kendisini göstermektedir. Ayrıca, Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği, coğrafi işaretlemeye geçen ilk markadır. Coğrafi işaretleme sayesinde, ülkenin kültür hazinesini ilerletmeye yönelik üretilen ürünün aynı kalite de üretilmesi de çok önemlidir. Yetiştigi yörenin iklim koşullarına adapte olmuş zeytin ağaçları, bölgesel farklılara sahip ürünler üretmektedir. Bu farklılıkta farklı topraklara sahip zeytin ve zeytinyağlarının oluşmasını sağlamaktadır. Bölgesel farklılığa karşı oluşturulan duyarlılık zeytinyağının hangi bölgeden geldiğinin kolayca anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu sayede de, Türkiye’de bir zeytinyağı kültür oluşumuna ve ürünlerin üretiminde sürdürülebilirliğe fayda sağlamıştır. Marmarabirlikte aynı istikrarı göstererek, kurulduğu günden bu yana aynı bölgelerden, aynı zeytin bahçelerinden ve hatta aynı ağaçlardan ürün alması ile kalitesi ve lezzeti konusunda yüksek bir istikrara sahip olmaktadır.

Kooperatifler bugün mevcut yapılarını geliştirerek, teknolojik gelişmelere ayak uydurarak, ar-ge çalışmalarını arttırarak, daha nitelikli ürünlerin üretilmesi ve bu üretim aşamasında maliyetlerin de düşürülmesini sağlamakta ve elde edilen geliri de arttırmaktadır. Tesislerdeki gelişmeler ürün işlemede de verimliliği arttırmakta, bu da kooperatiflere daha fazla işletme geliri olarak dönmektedir. Ayrıca bu süreçlerde doğal yaşamın korunması da gözetilerek sürdürülebilirlik devam ettirilebilmektedir. Tariş Zeytin ve Zeytinyağı Birliği, ürün kalitesini arttırmaya yönelik yaptığı Birliğin Ar-ge laboratuvarları, yapmış oldukları

çalışmalardaki sıfır hata ile, Uluslararası Zeytin Konseyi'nin (UZK) '42 No'lu laboratuvarı' olmaya hak kazanmıştır. Bu sayede, Tarış Zeytin ve Zeytinyağı Birliği'nin laboratuvarı uluslararası alanda tanınan bir laboratuvar olmuştur. Tarkya Birlik de, sektöründe ülkedeki en yüksek ayçiçeği işleme kapasitesine sahiptir. Birlik, işletmelerinde TS-EN-ISO 14001 Çevre Yönetim TSE İSG-OHSAS 18001 sistemi belgeli üretim yapmaktadır. Her iki işletmesinde de Avrupa Normlarına uygun atık arıtma ünitesi mevcut olup, çevreye saygılı üretim yapılmaktadır.

İncelediğimiz üç kooperatifinde marka bilinirliği yüksektir. Bugün sosyal medya sayesinde marka bilinirliği satış için büyük bir güçtür. Tüketicilerde kooperatif ürünü algısının gelişmesi, bu ürünlerin bilinirliğini ve tüketimini olumlu yönde etkilemektedir. Markalaşmak beraberinde uzmanlaşmayı getirmektedir. Kayıt dışı ekonominin de önüne geçmektedir. Kurum için süreklilik sağlamaktadır. Taklitlerinden korumaktadır. Aslında markalaşma tüketiciler için bir güvenirliliktir. Markayı beğenip alan kişilerin daha sonra o markaya karşı güvenirliliği arttığı için ürün alımları da aynı şekilde devamlılık göstermektedir. Ürünlerin ticari değeri artmaktadır. Böylece hem sürdürülebilir kalkınmanın gelişmesine hem de bölgesel sanayileşmeye katkı sağlanmış olmaktadır. Markalaşma aynı zamanda bir prestij göstergesidir.

Birlikler genelde markalaşmak için, öncelikle pazarlama birimlerini iyileştirme yoluna gitmişlerdir. Müşterilerinin ne tarz beklentilerinin olduklarını araştırmışlar ve bu sayede tüketicilerinin kullanım alışkanlıklarını ilk aşamada belirlediklerini ve etkin pazarlama yöntemleri oluşturduklarını söylemişlerdir.

Birlikler, ayrıca 'eğitim, öğretim ve bilgilendirme' ilkesi çerçevesinde kooperatifçilik eğitimleri, üniversiteler ile iş birliği, bilgilendirici geziler gibi faaliyetleri de bünyesinde gerçekleştirmektedirler.

Birlikler, ilk üreticiden, depolamaya, sonra üretime, tedarikçiden, ulaşım en son tüketicisiye kadar ki döngüde kapalı sistem çalışmakta ve her aşamasında buldukları için gıda güvenliğine uygun standartlarda üretim yapmaktadırlar. Birlikler TS EN ISO 22000 şartlarına uygun Türk Standartları Enstitüsü tarafından onaylanmış bir sisteme sahiptirler. Gıda güvenliğinin sağlanması aşamasında bu katkıları çok önemlidir.

Tüm faaliyetler göz önüne alındığında tarım satış kooperatiflerinin kırsal kesime ve üreticiye katkıları şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Üretim alanlarının bilinçli olarak genişletilmesini sağlamaktadır.
- Üreticinin ürününe uygun fiyatla gelir artışı sağlanabilmektedir.
- Üreticilere ucuz girdi, kaliteli tohumluk ve fidan temin edilerek, ayrıca iyi bir mücadele programı uygulanarak, uygun gübre ile zamanında sulama yapılarak, birim alandan maksimum verim alınabilmektedir.
- Birlikler gerek alım ve gerekse satış dönemlerinde piyasada sunni olarak yaratılan yüksek/düşük fiyat hareketliliğini önleyerek, fiyat istikrarını sağlayarak üreticinin mağduriyetini önlemektedir.
- Ürünün kalitesinin artırılması için, tarladan başlayarak işletmelerden çıkışına kadar takip edilmekte, ihraç öncesi en detaylı kalite kontrolleri yapılmakta ve böylece direk ve endirek yollardan üreticinin geliri yükseltilmektedir.
- Üreticiye sağlanan yararlar nedeni ile kooperatiflerde toplanma ve kendi örgütlerine sahip çıkma bilincini yerleştirmektedir.
- Kooperatifler ayrıca, kırsal alanda yaşayan üreticinin burada kalmasını sağlamaktadır.
- Ayrıca, gerek tarımın istediği iş gücünün ve gerekse işletmelerde ihtiyaç duyulan işgücünün bu alanlarda sağlanması nedeni ile önemli ölçüde yerel istihdam yaratmaktadır.

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarıma dayalı sanayi, tarımsal ürünlerin işlenmesi, değerlendirilmesi, pazarlanması ile tarıma girdi sağlayan sanayi dalı olarak tanımlanabilmektedir. Başka bir ifade şekliyle, tarıma dayalı sanayi tarım ürünlerini hammadde olarak kullanıp, işleyip, değerlendiren kesimdir.

Bu nedenle, tarıma dayalı sanayilerin üretim zincirlerinin ilk halkası hammadde, dolayısıyla tarımsal ürettimdir. Bu sanayiler genelde, tüketim malı üreten gıda, içki, tütün, dokuma ve giyim, kağıt, yağ sanayileri ile diğer bazı sanayi kollarına ara malı üreten sanayilerdir.

Tarım sektörü herşeyden önce insanı besleyen, hayatın vazgeçilmez temel ihtiyaç malzemeleri olan gıdalar üreten bir sektördür. Bu bakımdan, tarım ürünleri aynı zamanda stratejik maddelerdir. Bu özellikleri sebebiyle, ülkeler gıda bakımından kendine yeterli olmak istemekte ve gıda güvenliğini ön planda tutmaktadırlar. Bu açıdan, tarım özellikle evrensel açıdan önemli bir sektördür.

Ülkemizde tarımın ekonomiye katkısı ve ekonomideki yeri büyüktür. Sanayi ve hizmet sektörlerinin tarıma göre daha hızlı bir şekilde büyümesi sonucu tarım nisbi olarak gerilemiştir. Ama payı yine de büyüktür ve bu durum devam edecektir. Ancak, bu durum yani tarımın GSYİH, ihracat ve istihdam payının azalması, tarımın evrensel önemini ortadan kaldırmayacaktır. Bu açıdan bakıldığında diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de tarım sektörü önem taşımaya devam edecektir.

Tarımsal üretiminin rasyonelleştirilmesini güçleştiren en önemli problem, tarım işletmelerinin çeşitli sebeplerle küçük ve aynı zamanda parçalı bir yapıya sahip olmalarıdır. Küçük işletmelerin, tasarruflarının verimli olarak yönetilememesi, kredi imkanlarının azlığı, üretim girdilerinin temininde ve üretimin pazarlanmasında karşılaşılan güçlükler, üretimlerini işleme ve değerlendirme imkanlarından yoksun olmaları, tarım tekniğinin noksanlığı, ihtisaslaşma zorluğu gibi birçok sorunları yanında, işçi ve işveren arasında olabilecek bütün anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak, işin randımanını arttırmak gibi çok önemli faydaları vardır.

Türk çiftçisinin yeterli geliri elde etmesine en büyük engel sürekli hammadde üreticisi olarak varlığını sürdürmesidir. Üretimden tüketime kadar olan iktisadi zincir içerisinde en fazla geliri malı üreten değil, malı işleyen ve pazarlayan elde etmektedir. Kısaca, çiftçilerimiz

ürettikleri ürünleri hammadde olarak satmaya devam ettiği sürece yeterli ölçüde para kazanması mümkün değildir. Çünkü sanayi ürünlerindeki artı değer, hammaddenin meydana getirdiği artı değerden her zaman büyüktür. Bu sebeple, kesinlikle kırsal sanayiye geçilmesi gereklidir.

Kooperatifçilik özellikle kırsal alanda dağınık, düzensiz imkanları birleştiren, geliştiren ve güçlendiren bir dayanışma aracıdır. Küçük aile işletmelerinin üretim gücünü ve gelirini artırmak, dolayısıyla refah seviyelerini yükseltmek için tarımsal amaçlı kooperatifler kalkınmanın temel araçlarından biri olarak kabul edilmelidir.

Bugün gelişmiş ve gelişen ekonomilerde, daha az yatırımla daha çok üretim ve ürün çeşitliliği sağlanması, daha çok kişiye istihdam olanağı yaratması, ekonomik dalgalanmalardan daha az etkilenmesi, teknolojik yeniliklere daha yatkın olması, bölgeler arası dengeli kalkınmayı sağlaması, gelir dağılımındaki çarpıklıkları asgariye indirmesi, bireysel tasarrufları teşvik etmesi, büyük sanayi işletmelerinin destekleyicisi ve tamamlayıcısı olması avantajları ile kooperatifler desteklenmeyi sonuna kadar hak etmektedir.

Ülkemiz de kooperatifçilik hareketinin gelişmesinde yaşanan gecikmenin nedenlerini şu şekilde belirtilebilmektedir:

1. Ülkemiz de kooperatifçiliğin gelişmesini engelleyen nedenlerin başında üretici ve tüketicinin yeterince bilinçlendirilmemiş olması gelmektedir. Bu bilinçsizlik üretimde ve fiyatlarda istikrarsızlığa sebep olmaktadır. Bu bilinçlendirmede Devlete, Üniversitelere, , Yerel Yönetimlere, tüketici örgütlerine önemli görevler düşmektedir. Kooperatif eğitimindeki amaç, kooperatif uygulamalarının sağlıklı olması içindir. Eğitim ile üyelere ve yöneticilere kooperatif ilke ve yöntemleri öğretilir. Üye olmayanlara da kooperatifçilik bilinci verilmeye çalışılır. Ülkemizde bazı yüksek okullarda okutulan kooperatifçilik dersinin daha yaygınlaştırılması, hatta kooperatifçilik meslek lisesinin açılması da kooperatiflere personel yetiştirmede önemli hizmetler verecektir. Ortakların eğitimi içinde kooperatifler düzeyinde, üst kuruluşlar ve ilgili Bakanlıkların da katkılarıyla düzenli eğitim programları yapılmalıdır. Kooperatifçilik işletmeciliğiyle ilgili araştırmalar ülkemizde azdır. Üniversiteler ve ilgili kuruluşların işbirliği ile araştırmalar arttırılmalı, kooperatifçilik araştırması yapacak enstitüler kurulmalıdır.

2. Ülkemiz de kooperatifçiliğin gelişmesini engelleyen faktörlerden biriside geçmiş yıllarda ortaya çıkan başarısız kooperatif yatırımlarıdır. Bu başarısız örnekler kamuoyunda kooperatifler kanalıyla işletmeler kurulamayacağı olgusunu yaratmış ve halkın kooperatiflere sıcak bakmamasına neden olmuştur. Geçmişte başarısız olmuş kooperatif yatırımlarının başarısızlık nedenlerinin ortaya konulması ve bu konuda gerekli tedbirlerin alınması halinde başarısızlık oranlarının minimuma indirilmesi mümkündür.
3. Bir diğer faktörde, hatta en önde gelen problemlerinden biriside sermaye yetersizliğidir. Kooperatif ortaklarının genellikle düşük sermaye payı yüklenmeleri ve bunu ödemede bile güçlük çekmeleri, sermaye teşkilinde en önemli kaynak olan ortaklık paylarının yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Kendisine mevduat toplama yetkisi verilen kooperatiflerin bunu uygulamaya geçiremeyişi, kooperatiflere yapılan Devlet Yardımlarının ihtiyaçları karşılayamayışı, üye sayısının azlığı nedeniyle iş hacminin düşüklüğü vb. durumlar kooperatiflerin en önemli finansal sorunlarıdır. İşletmede olan kooperatifler, yetersiz işletme sermayesi nedeniyle, özellikle ham madde alımında avans sistemini uygulayamadığından yeterli ham madde temin edememektedir. Bu durumda da kooperatif ya eksik kapasite ile çalışmakta ya da tesisi kiraya vermektedir. Finansman yetersizliği, kooperatif tesislerinin günün koşullarına uygun teknolojiye geçişini engellemekte, modernizasyona gidilmemesi nedeniyle de maliyet ve kalite yönünden rekabet imkanını kısıtlamaktadır. Kooperatiflerin finansman ihtiyaçlarının zamanında ve yeterli miktarda karşılayabilmesi için Kooperatifler Bankasının en kısa sürede kurulması gerekmektedir.
4. Kooperatiflerin ürettikleri ürünleri pazarlamada etkili olamayışları kooperatiflerin işleyişlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Ülkemizde kooperatif ürünlerini pazarlayacak bir sistem geliştirilememiştir. Bunun en önemli sebeplerinden birisi dikey örgütlenmenin hala tamamlanmamış olmasıdır. Pazarlama konusunda yerel yönetimlere ve tüketici örgütlerine önemli görevler düşmektedir. Yerel yönetimlerce, kooperatif ürünlerinin pazarlanabileceği yerlerin tahsis edilmesi ve tüketici örgütlerinin de tüketicileri kooperatif ürünlerini tercih etmeleri konusunda yeterince aydınlatması gerekmektedir.

Bugün ülkemizde, kooperatifçiliğin gelişebilmesi ve ekonomide etkin rol oynayabilmesi, üst teşkilatlanmasını tamamlamasını zorunlu kılmaktadır. Aksi takdirde serbest piyasa mekanizması içerisinde kooperatifler daima rekabet ettikleri ticari kesimin gerisinde kalacak ve piyasadan çekilmek durumuna gelebilecektir.

Ülkemizde kooperatiflerin dikey teşkilatlanmasının tamamlanması ile, kooperatiflere götürülen hizmetlerde etkinlik sağlanarak, kooperatiflerin diğer sektörlerle olan rekabet imkanları arttırılacaktır.

Tarım, sanayi ve hizmet kesimleri birbiri ile iç içedir. Tarım kesiminin gelişmesinin dolaylı olarak da sanayinin gelişmesine katkıları vardır. Tarımda gelişme, sonuçta tarım nüfusunun gelirini ve iş gücü verimliliğini arttıracaktır. Bu sonuç kısaca, tarım nüfusunun artan gelirleriyle sanayi ürünlerine ek talep yaratacak artan iş gücü verimliliği sonucunda da sanayi kesimine ucuz iş gücü sağlanmasına yarayacaktır. Kısaca, kalkınma bir bütündür. Tarım ve sanayi ancak birlikte gelişebilir ve kalkınmada istenilen hedeflere ulaşılır.

Kooperatiflerimizde finansman sorununun çözümü için, öncelikle akla gelen ortaklık paylarının arttırılması aracılığıyla öz sermayenin arttırılmasıdır. Ancak, kooperatif ortakları genellikle dar gelirli küçük üretici ve tüketiciler olduğundan, yasal olarak yüklenilebilecek ortaklık payı sınırı arttırılsa bile, ortaklık paylarının gerçekte çok fazla artması beklenilmemelidir.

Kooperatiflerin finansman ve kredi sorunu, yönetim ve finansmanına kooperatifler ve üst örgütlerinin egemen olacağı bir 'Kooperatif Bankası' kurularak çözülebilir. Bunun dışında alınacak önlemler yetersiz kalacaktır.

Kooperatiflerle ilgili bir diğer sorunda, üst örgütlenmelerini henüz tamamlamamış olmalarıdır. Kooperatiflerde üst örgütlenme, bir ülkede kooperatiflerin birim kooperatiften başlayarak birlik, merkez birliği ve ulusal birlik oluşturarak, aşağıdan yukarıya doğru piramit şeklinde, dikey olarak örgütlenmesidir. Üst örgütlenmesini tamamlamış bir kooperatif, tefe, aracı ve büyük işletmelerle rekabet edebilir ve dış ticarete ve sanayileşmede etken rol oynayabilir.

Toplumun örgütlenme bilincini arttırmak amacıyla kooperatifçilik alanında eğitim ve farkındalık arttırma çalışmalarına yer verilmelidir. AR-GE çalışmaları desteklenmelidir. Kooperatifler hakkında ön yargıların ve olumsuz imajın kırılması için yapılan çalışmalara

ağırlık verilmelidir. Kooperatifçiliğin gelişmesi ve teşvik edilmesi için uygun tarım politikalarının yaratılması sağlanmalıdır.

Bugün gelişmekte olan ülkelerde tarım ve tarıma dayalı sanayi sektörü kırsal kalkınmanın itici gücünü oluşturmaktadır. Bu nedenle tarım ve sanayi sektörleri arasında entegrasyon sağlanması ve aktif bir şekilde sürdürülmesi çok önemlidir.

Tarım ve sanayi entegrasyon şekilleri farklı olmakla birlikte Türkiye’de ve dünyada en yaygın olarak tercih edilen formları kooperatifçilik ve sözleşmeli tarımdır. Ancak her iki modelde istenilen etkinlikte kullanılamamaktadır. Sözleşmeli tarımın etkin şekilde yürütülebilmesi için, üreticilerin sözleşme konusu olan ürün gruplarına göre örgütlenerek pazarlık gücü kazanmalıdır. Örgütlenme ile üreticilerle sanayici firmaların ilişki kurması daha kolaylaşacaktır.

Tez kapsamında incelediğimiz kooperatiflerin tarım sanayi entegrasyonunda oynadığı rollerle kuruluş amaçlarının çok daha ötesine geçen bir ekonomik entegrasyon gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bunu gerçekleştirirken de tarım sanayi entegrasyonunda etkin roller oynamışlardır. Bu sayede üreticilerinin pazarlık ve rekabet gücü elde etmelerini sağlamış, verdiği destekler ile üreticilerinin hem gelirleri artmış hem de bu gelirin devamlılığını yapmış olduğu uzun vadeli yatırımlar ile desteklemişlerdir. Ürünlerin üreticiden tüketiciye ulaşması aşamalarında tüm aracıları ortadan kaldırarak işlem maliyetlerinin düşmesini de sağlamışlardır.

İncelediğimiz bu üç tarım satış kooperatifimiz, üreticiden tüketiciye, ham üründen mamül ürüne kadar ki her aşamada sağladığı yararlarla, kırsal alana yaydığı tesislerle, yarattığı istihdam olanağı ve kırsal alanda tuttuğu nüfusla, buna ilave olan günün ekonomik şartlarına uygun olarak alınacak iyileştirme tedbirleri ile kırsal sanayi, kırsal istihdam ve kırsal kalkınma için iyi bir model olabilecek niteliktedir.

Sonuç olarak, tarım sanayi entegrasyonunda kooperatiflerin desteklenmesi, tarım ve sanayi sektörleri arasında entegrasyonun sağlanması ve etkin bir şekilde yürütülmesi, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleşebilmesi için büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abate, G., Francesconi, G. And Getnet, K.(2014). Impact of Agricultural Cooperatives on Smallholders Technical Efficiency: Empirical Evidence from Ethiopia.
- Aksoy, S. (1984). Tarım Hukuku. Ziraat Fakültesi Yayınları: 907, Ankara.
- Aksu, C. (2011). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre. Güney Ege Kalkınma Ajansı.
- Akyol, C. (1967). *Kooperatif Hareketi*. TC. Ziraat Bankası Kooperatifler Müdürlüğü Yay. No:38.
- Anonim (1990). The Cooperative Movement and Enviroment. *Review of International Cooperation*, 83(2).
- Anonim (1991). A Brief History of Raiffeisen. *Review of Internetal Co-operation*, 84(2).
- Anonim (1992). Co-operatives and the Environment. *ICA News*, Special Issue on the Environment, (3).
- Anonim (1997). *Türkiye’de Kooperatifçilik*. Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayın No: 88, Ankara.
- Anonim (2005). Pankobirlik Genel Başkanı Recep Konuk ile Kooperatifçilik ve Pankobirlik Üzerine Söyleşi. *Türkiye Koop Dergisi*.
- Anonim (2008). *Consumer Cooperative Social Responsibility: Bringing Values into Retail Business*, Production of EuroCoop, (www.eurocoop.coop)
- Anonim (2018). *Marmarabirlik 2018 yılı Faaliyet Raporu*.
- Anonim (2018). *Tariş 2018 yılı Faaliyet Raporu*.
- Anonim (2018). *TrakyaBirlik 2018 yılı Faaliyet Raporu*.
- Apaydın, İ. (2012). Türkiye’de Sanayi İle Entegrasyonu Ortaya Çıkan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, Konya.
- Arman, Ş. (1990). Tüketim Kooperatifleri. *Karınca*, (641).
- Atasun, Y. (1951). Mithat Paşa ve Memleket Sandıkları. *Karınca*, Haziran, (174).
- Aydemir, C. ve Pıçak, M. (2008). Ekonomik Gelişme Sürecinde Tarım-Sanayi İlişkilerinin Sektörler Arası Bütünleşmeye Etkileri. *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 129-147.

- Aydoğan, A. (1996). Kooperatifçilik ve GAP. *Kooperatif Dünyası*, (302-303).
- Bagnato, A. (1990). *La Cooperazione nei Paesi dell Europa Centro-Orientale*, Cooperazione in Agricoltura n.1, Gennaio-Marzo.
- Bancel, J. (2010). Globalization and Banking Regulation, Challenges and impacts for Cooperative Banks. *Symposium on the Overhaul of the International Monetary and Financial System*.
- Başar, H. (1983). *Türkiye’de ve Dünya’da Kooperatif Kuruluşlarının Sosyo-Ekonomik Yapısı*. Uludağ Üniversitesi Basımevi.
- Başaran, H., Birinci S., Şener H., Özçağlar A. ve Zeyrek A. (2015). Yerel Dayanışmadan Büyük İşletmelere (Yüzyıllık Geçmişiyle Tarım Satış Kooperatifleri). 21. *Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi*, Safranbolu/Karabük.
- Bayaner, A. ve Gülçubuk, B. (2015). Kırsal Kalkınmanın Anahtarı: Kooperatifler. 21. *Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi*, Safranbolu/Karabük.
- Baykal, D. (1990). Kırsal Kesimde Demokratik Kooperatifçilik Paneli’nde Yaptığı Konuşma. *Ziraat Dünyası*, (395).
- Birchall, J. (1997). *The International Co-operative Movement*. Manchester.
- Birchall, J. (1998). The Future of Co-operative and Mutual Businesses. *Meiji University, Research and Reports, Articles*, (www.nz.coop)
- Birchall, J. (2000). Some Theoretical and Practical Implications of the Attempted Takeover of a Consumer Co-operative Society, *Annals of Public and Cooperative Economics*, 71.
- Birchall, J. (2005). Cooperative Principles Ten Years On, *Review of International Co-operation*, 98.
- Burt, L. (2004). *A Brief Introduction to Agricultural Cooperation*. Oregon State University, Extension Service.
- Çetin, H. (2015). *Türkiye’de Ekonomi Politikaları ve Tarım Satış Kooperatifçiliği İlişkisinin Dönemsel Gelişimi*. Safranbolu/ Karabük.
- Çevik, O. (2002). *Kooperatifler Kanunu ve İlgili Mevzuat*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Çıkın, A. (1987). *AT’de Demokrasinin Altyapısı: Kooperatifler*. Cumhuriyet.
- Çıkın, A. (1991). Çiftçinin Hakkı Ancak Kooperatiflerle Korunabilir. *Cumhuriyet*.

- Çıkın, A. ve Karacan A. (1994). *Genel Kooperatifçilik*. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 511. Bornova.
- Deller S., Hoyt A., Hueth B. and Stukel R. (2019). Research on The Economic Impact of Cooperatives.
- Demir, O., Demir, N., Tan, S. ve Dağdemir, V. (2015). Türk Şeker Sanayi ve Pancar Kooperatiflerinin Küresel Trendler Doğrultusunda Değişimi. *21. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi*, Safranbolu/Karabük.
- Demirbaş, N. ve Tosun, D. (2005). Türkiye’de Tarımın Sanayi İle Entegrasyonu, Ortaya Çıkan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 27-34
- Deshou, Y. (1984). The Supply and Marketing Cooperatives in New China. *Review of International Co-operation*, 77(1).
- Dursun, M., Ekmen, E. ve Cömert, N. (2015). Küreselleşen Ekonomide Küçük İşletmelerin Teminatı: Kooperatifleşme. *21. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi*, Safranbolu/Karabük.
- Eisen, A. ve Hagedorn, K. (1998). *Co-operatives in Central and Eastern Europe: Selfhelp in Srtuctural Change*, Berlin.
- Erçin, F. (2004). *Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Kooperatifçiliği*. İstanbul.
- EuroCoop (2008). Consumer Cooperative Social Responsibility. *Bringing Values into Retail Business*. Production of EuroCoop, (www.eurocoop.coop)
- Fındıkoğlu, Z. (1953). *Türkiye’de Kooperatifçilik*. İstanbul Üniversitesi Yayınlarından: 537, İstanbul.
- Fulton, M. ve Hueth, B. (2009). Cooperative Conversions, Failures and Restructuring, An Overview, *Journal of Cooperatives*.
- Fulton, M. ve Sanderson, K. (2002). *Cooperatives and Farmers in the New Agriculture*. Center for Study of Cooperatives.
- Geray, C. (1994). Kooperatifçilik Hareketi ve Çevre Sorunları. *Kooperatif Dünyası*, (285).
- Geray, C. (2002). Küreselleşen Dünya’da Yoksulluk ve Kooperatifçilik. *Cumhuriyet*.
- Gönenç, S. ve Rehber, E. (2007). Tarım Satış Kooperatiflerinin Yeniden Yapılandırılması ve Yeni Nesil Kooperatifler. *2007 Ulusal Kooperatifçilik Sempozyumu*. Gazi Üniversitesi KOOP-MER Sempozyum Bildirileri, Ankara.

- Hacı, G. (2005). Ziya Gökalp Mülayim ile Atatürk ve Kooperatifçilik Üzerine Bir Söyleşi. *Türkiye-Koop Dergisi*, (85).
- Hacı, G. (2006). Prof. Dr. Ayhan Tan ile Türk Kooperatifçiliğinin Dünü ve Bugünü Üzerine Söyleşi. *Türkiye Koop Dergisi*, (87).
- Hacı, G. ve Aydın, H. (2005). Türkiye Milli Kooperatifler Birliği Genel Başkanı Muammer Niksarlı ile Söyleşi. *Türkiye KOOP Dergisi*, (84).
- Hogeland, J. (2006). *Co-op Conversion, Extent of commitment to co-op values key factors in decision to convert*, Rural Cooperatives, USDA.
- ICA (2002). *Europe Bulletin*. (13).
- ICA (2007). Avrupa Kooperatifleri İçin Yeni Bir Dönem. *Türkiye Koop Dergisi*, (93).
- ICA (2011). UN Releases İnternational Year slogan Co-operative Enterprises Build a Better World, *ICA Digest*, (71).
- ILO (2007). *Fact Sheet, Cooperatives & Rural Employment*, COOP Fact Sheet No:1.
- İlbaş, H. (2007). Kuruluşundan Bugüne Köy Kalkınma Kooperatifleri ve KÖY-KOOP. Gazi Üniversitesi, *Kooperatifçilik Araştırma Merkezi Dergisi*, (4).
- İnan, H. (2006). *Türk Ekonomisi ve İşletmeciliği*. Tekirdağ.
- İnan, H. (2008). *Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli*. İstanbul.
- İslamoğlu, H. ve Alnaçık, Ü. (2019). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*.
- Karaaslan, G. ve Mülayim, Z. (1993). Türkiye’de Tarımsal Ürünlerin Pazarlanmasında Kooperatiflerin Payı. *Kooperatif Dünyası*, (268).
- Kılıç, (2012), Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışının Ekonomik Boyutuna Ekolojik Bir Yaklaşım. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (47).
- Koçtürk, M. (2005). Kooperatifçiliğin Gelişmesinde Eğitimin Rolü ve Türkiye’de Yüksek Öğretimde Kooperatifçilik Eğitimi. *18. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi*, Bildiri.
- Kurimoto, A. (2002). Co-operation in Health and Social Care: Its Growth and Dynamics. *Review of International Co-operation*, 95(1).
- Mülayim, Z. (1966). Kooperatif İlkelerinin Tarım Kooperatiflerimizde Uygulanması. *6. Türk Kooperatifçilik Kongre Tebliği*, Ankara.

- Mülayim, Z. (1970). *Türkiye’de Tarım Kooperatiflerinin Federatif Örgütlenmesi ve Başlıca Sorunları Üzerinde Bir Araştırma*, A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları: 463, Ankara.
- Mülayim, Z. (1973). Tarım Sektöründe Kooperatif Hareketinin Önemi, Yeri, Sorunları ve Gelişme Sınırları. *Kooperatifçilik Dergisi*, (19).
- Mülayim, Z. (1974). Tarımsal Kooperatifçiliğin Temel Sorunları ve Hükümet Programı. *Birinci Tarımsal Kooperatifçilik Semineri Tebliği*, Ankara.
- Mülayim, Z. (1975). *Genel ve Tarımsal Kooperatifçilik*. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Mülayim, Z. (1982). Atatürk’ün Kooperatifçilik Konusundaki Görüşleri. *B.Ü. İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3, Bursa.
- Mülayim, Z. (1982). Türk Kooperatifçiliğinde Son Gelişmeler. *İktisat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:3
- Mülayim, Z. (1983). Kooperatif Yatırımlar. *Cumhuriyet*.
- Mülayim, Z. (1983). Tarımsal Pazarlamada Gerçekler. *Cumhuriyet*.
- Mülayim, Z. (1985). Demokrasinin Yerleşmesinde Kooperatifçilik. *Cumhuriyet*.
- Mülayim, Z. (1987). Kooperatifçilik Teşvik Edilmeli. *Milliyet*.
- Mülayim, Z. (1987). Kooperatifler Bağımlı Hale Getirilmek İsteniyor. *Milliyet*.
- Mülayim, Z. (1989). Tarımsal Kooperatifçiliğin Sorunları ve Öneriler. *Cumhuriyet*.
- Mülayim, Z. (1990). Kooperatiflerde Üst Örgütlenme. *Ziraat Dünyası*, (397).
- Mülayim, Z. (1990). *Türk Kooperatifçiliğinin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri*. Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul.
- Mülayim, Z. (1992). Kooperatifçilik Politikası. *Cumhuriyet*.
- Mülayim, Z. (1993). *Yirmibirinci Yüzyıla Doğru Türk Tarımsal Kooperatifçiliği Alanındaki Gelişmeler, Sorunlar ve Öneriler*. Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları: 81.
- Mülayim, Z. (1994). Kooperatifçilik Açısından Tarımsal Sanayi, KİT’ler ve Özelleştirme. *Tarımsal Sanayi, KİT’ler ve Özelleştirme Sempozyumu Bildirisi*, Ankara.
- Mülayim, Z. (1998). *Atatürk’ten Bugüne Kooperatifçilik*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Mülayim, Z. (2004). Kırsal Alanda Sürdürülebilir Kooperatifçilik. *Kırsal Alanda Sürdürülebilir Kooperatifçiliğin Örgütlenme Modeli Paneli Bildirisi*, ORKOOP, Abant.

- Mülayim, Z. (2006). *Kooperatifçilikte Atatürk ve Kooperatifçilik*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Mülayim, Z. (2010). *Kooperatifçilik*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Mülayim, Z. (2019). *Kooperatifçilik*. Yetkin Yayınları, Ankara.
- Mülayim, Z., İnan H., Çıkın A. ve diğerleri (1990). Türkiye’de Tarım Kooperatiflerinin Bugünkü Durumu, Sorunları ve Öneriler. *Türkiye Ziraat Mühendisleri 3. Teknik Kongresi*, Ankara.
- Nleben B.S, Raji, Wale Isaiah(2019). Impact of Agricultural Cooperative Societies on Farmers Productivity and Rural Transformation in Etche Local Government Area of Rivers State.
- Niksarlı, M. (1998). Kooperatifçiliğimizin Bazı Temel Sorunları. *Türkiye Koop Dergisi*, (1).
- Oğuz, H. ve Mete, O. (2017). Kooperatiflerde Markalaşma ve Tüketici Kooperatif Ürünleri İlişkisi: Torku Örneği. 22. *Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Sosyal Ekonomi Ağları: Küresel Değişim için İşbirliği*, Nevşehir.
- Oyan, O. (2002). Kooperatifçilik Sektöründe Değişim. *Ziraat Mühendisleri Odası, Küreselleşme ve Türkiye Tarımı Sempozyumu*, Ankara.
- Özcan, Ö. (2003). *Avrupa Birliğinde Kooperatifçilik*. Türkiye Koop. Yayını: 10, Ankara.
- Özçelik, A. ve Güldal, H. (2015). Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Küçük Tarım İşletmelerinin Dezavantajlarının Kooperatifleşme Yoluyla Giderilmesi. 21. *Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi*, Safranbolu/Karabük.
- Özdemir, G., Mülayim, Z. ve İnan, H. (1992). Türk Tarımının da Girdi Kullanımında Kooperatiflerin Payı. *Kooperatif Dünyası*, (257).
- Özer, A. (2000). 4572 Sayılı Kanunun Hedeflediği Yeni Düzendeki Kısıtlar, Fırsatlar, ve Riskler. *Türkiye Koop ile Friedrich Ebert Vakfı tarafından Ekonomi Forumuna Sunulan Bildiri*, Ankara.
- Özüdoğru, H. (2005). Tarımsal Ürün Pazarlamasında Kooperatifler. 18. *Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongre Bildirisi*, Ankara.
- Peterson, C. (2007). Do Cooperatives Create or Destroy Value. *10th Annual Farmer Cooperatives Conference*, Minnesota. (www.uwcc.wisc.edu)
- Polat, H. (1994). Kooperatif İlkelerine Yeni İçerik. *Kooperatif Dünyası*, Sayı:285.

- Polat, H. (2009). Social Economy or the Third Sector in Turkey. *ILO Regional Conference on Social Economy*, South Africa.
- Rehber, E. (2008). Gıda Sanayi, Üretici Örgütlenmesi ve Yeni Nesil Kooperatifler. *Dünya Gıda*.
- Reyhan, H. ve Reyhan, A. (2017). Ekolojik Krize Bir Çözüm Aracı Olarak Sürdürülebilir Tarım ve Kooperatif Örgütlenme. 22. *Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Sosyal Ekonomi Ağları: Küresel Değişim İçin İşbirliği*, Nevşehir.
- Sarah, I., Veronica, M., Geetha, N. and Lana Z. (2015). Effects of Farmer Cooperatives on Expanding Agricultural Markets in Developing Countries: A Systematic Review.
- Simmons, R. and Brichall, J. (2008). The Role of Cooperatives in Poverty Reduction: Network Perspective, *The Journal of Socio-Economics*.
- Tanrıvermiş, H. ve Tanrıvermiş, E. (2002). *Türkiye’de Çevre Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınmada Kooperatiflerin Rolü ve Önemi*. Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayını, No: 93, Ankara.
- Torunoğlu, E. (2001). *Sürdürülebilir Kalkınma Paradigması Üzerine Ön Notlar*. Tübitak Vizyon Panel İçin Notlar.
- Turan, A. (2000). Tarım Sanayi Entegrasyonunda Kooperatiflerin Rolü ve Önemi. *Dördüncü Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, Tekirdağ.
- Uslu, C. (1998). *Türkiye’de Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin Yeniden Yapılanması ‘Trakya Birlik Örneği’*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Edirne.
- Ünver, A. (1990). Demokratik Kooperatif, Merkezi Örgütlenme ve Sorunları. *Kırsal Kesimde Demokratik Kooperatifçilik Paneli*.
- Wanglin, M. and Awudu, A. (2017). The Economic Impacts of Agricultural Cooperatives on Smallholder Farmers in Rural China.
- https://www.researchgate.net/publication/319862895_The_economic_impacts_of_agricultural_cooperatives_on_smallholder_farmers_in_rural_china
- Yavuz, A. (2010), Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 63-86.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu (1969). *T.C. Resmi Gazete*, 13195.

2834 Sayılı Tarım Satış ve Kooperatifleri Birlikleri Kanunu (1935). *T.C. Resmi Gazete*, 3146.

4572 Sayılı Tarım Satış ve Kooperatifleri Birlikleri Kanunu (2000). *T.C. Resmi Gazete*, 24081.

EKLER

Birlik Ziyaretlerimde Sormuş Olduğum Sorular

1. Birliğiniz hakkında kısaca bilgi verir misiniz? (Birliğin kuruluş amacı nedir?
Birliğin ortaklara sağlamış olduğu faydalar nelerdir?)
2. Birliğinizde tarım ürününün sanayi ürününe dönüşmesi nasıl gerçekleşmektedir?
3. Tarım Sanayi entegrasyonunda birliğinizin rolü nedir?
4. Marka bilinirliğinizle ilgili neler söylemek istersiniz?
5. Tarım Sanayi Entegrasyonu açısındanbirlik olarak iştirakleriniz/sahip olduğunuz tesisler ve işletmeler hakkında bilgi verir misiniz?
6. Birliğinizin sürdürülebilir kalkınmaya etkileri / katkıları nelerdir?
7. 2017-2018 iş yılındaki faaliyet rakamlarınız hakkında bilgi alabilir miyim?